T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL PSİKOLOJİ (PSİKOLOJİ)

ANABİLİM DALI

EVLİLİK PROGRAMLARINDA HEGEMONİK ERKEKLİĞİN İNŞASI, TEMSİLİ ve ATAERKİL SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Mert Seymen RENKMEN

Ankara-2012

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL PSİKOLOJİ (PSİKOLOJİ)

ANABİLİM DALI

EVLİLİK PROGRAMLARINDA HEGEMONİK ERKEKLİĞİN İNŞASI, TEMSİLİ ve ATAERKİL SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Mert Seymen RENKMEN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Zehra YAŞIN DÖKMEN

Ankara-2012

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYAL PSİKOLOJİ (PSİKOLOJİ)

ANABİLİM DALI

EVLİLİK PROGRAMLARINDA HEGEMONİK ERKEKLİĞİN İNŞASI, TEMSİLİ ve ATAERKİL SÖYLEM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zehra YAŞIN DÖKMEN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Zehra YAŞIN DÖKMEN	.....
Prof. Dr. Ali DÖNMEZ	.....
Yrd. Doç. Dr. Elif KUŞ SAILLARD	.....

Tez Sınavı Tarihi: 8 Şubat 2012

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(08 / 02 / 2012)

Mert Seymen Renkmen

.....

Teşekkür

Bundan yaklaşık 5 yıl önce başladığım yüksek lisans maceramın nihayet sonuna geldik. Tekil başlamıştım, pek çok insanın desteği ve yardımıyla çoğul bitiriyoruz. Özellikle tez için ayrılan son 3 senedir bana destek olan herkesi burada anmam mümkün olmasa da, bu çalışmanın tamamlanmasında önemli katkısı olanlara burada teşekkür etmek isterim.

Öncelikle olağandan farklı önerilerle gittiğimde heyecanıma ortak olan ve çalışmamın başından sonuna dek her ihtiyacım olduğunda desteğini ve görüşlerini esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Zehra Yaşın Dökmen'e teşekkür ederim.

Ayrıca psikoloji alanında nitel bir çalışma yapma yönündeki kaygılarımı ortadan kaldıran, motivasyonum düştükçe yükselten, araştırma olgusuna bakışımı değiştiren Yrd. Doç. Dr. Elif Kuş Saillard'a; sorduğum hiçbir soruyu yanıtsız bırakmayan sevgili hocam ve arkadaşım Prof. Dr. Serdar M. Değirmencioğlu'na; 5 yıldır sabırla sona ulaşmamı bekleyen ve beni her zaman destekleyen annem ve babama; bu çalışmanın bir gün biteceğine inancımı yitirdiğim zamanlarda dahi inanan ve beni destekleyen ve her açıdan besleyen arkadaşlarım Burcu Oktay, Cihan Kılıç, Çiğdem Kotil, Öyküm Bağcı ve Tuğba Adalı'ya ve burada adını sayamadığım bütün arkadaşlarıma teşekkür borçluyum. Sizler olmasaydınız bu satırları yazıyor olamazdım belki de...

Son olarak da bütün sürece en yakından tanık olan, benimle birlikte yorulan, uykusuz kalan Esin Erkmen'e sonsuz teşekkürler. Senin için ne desem az, ne desem eksik.

İçindekiler

I. Giriş 7

I.1. Toplumsal Cinsiyet 11

I.1.i Erkek, Erkeklik, Erkeksilik Kelimelerinin Anlamları 14

I.1.ii Toplumsal Cinsiyet Açısından Erkeklik Kavramı 17

I.1.iii Erkeklik Çalışmaları 21

I.1.iv Psikoloji Literatüründe Erkeklik Araştırmaları 25

I.1.v Türkiye'de Erkeklik Çalışmaları 30

I.1.vi Profeminizm 35

I.2. Söylemler ve Toplumsal Cinsiyet 39

I.2.i Dilde ve söylemdeki toplumsal cinsiyet 39

I.3. Toplumsal Cinsiyet ve Medya Araştırmaları 42

I.4. Amaç 47

II. Yöntem 49

II.1. Örneklem / Veri Kaynağı 50

II.2. Verinin toplanması 53

II.3. Analiz 54

II.4.i Söylem analizi 56

II.4.ii Post-Modernizm ve Sosyal İnşacılık 61

II.5 Bağlam 65

III. Bulgular ve Tartışma 67

III.1 Katılımcıların Kendilerine İlişkin Anlatıları 69

III.2 Katılımcıların bir adaya talip olma gerekçeleri 77

III.3 Cinsiyet rolleri 79

III.4.i Erkek Rolleri 80

III.4.ii Kadın rolleri 99

Sonuç 116

Kaynakça 120

Özet 135

Summary 136

I. Giriş

Toplumsal cinsiyet kavramı, popülerlik kazanmaya başladığı yıllardan itibaren büyük ölçüde kadın hakları ve feminizm ekseninde incelenen bir kavram olmuştur. Daha yaygın olarak kadınlar açısından incelenen toplumsal cinsiyetin, kadınlık/kadınsılık kavramları nedeniyle kadınlara yüklediği yükün yanında, erkeklik ve erkeksilik kavramları da aslında erkekler açısından oldukça önemli farklar yaratabilmekte, erkeklere kadınlar karşısında avantajlar sağladığı gibi, dezavantajlar da getirebilmektedir (Connell, 2005).

Günlük hayatta, televizyon programlarında, iş yerlerinde, kadın ve erkeğin bir arada bulunduğu hemen her durumda kadına ve erkeğe farklı değerler, roller, görevler atfedilmektedir. Bu araştırmanın temel çıkış noktalarından biri de budur. Örneğin televizyonlardaki dizilerde, veya diğer basın organlarında kadın ve erkeklerin sunumu oldukça farklıdır, stereotipik kalıplar mevcuttur (örn., Consalvo 2003; Prusank, 2007). Günlük hayatın içinden örnek vermek gerekirse, toplu taşıma araçlarında da yine kadınlardan veya erkeklerden farklı şeyler beklenmektedir. Bir erkeğin, eğer "gerçekten" erkek ise, kadınlara yer vermesi, ancak bununla birlikte yine "gerçekten" erkekse, ev işlerine karışmaması beklenmektedir. Geçtiğimiz sene 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü için düzenlenen farkındalık kampanyası klibinde de yine erkeklerin "gerçekten" erkekse kadınlara dönük şiddet uygulamayacağına dönük bir tema kullanılmıştır. Birkaç yıl önce yayınlanan ve son zamanlarda tekrar yayınlanmaya başlayan "Çocuklar Duymasın" isimli dizi de

güldürü unsurunu ve dizinin temel hikâyesini toplumsal cinsiyet kavramı üzerine yerleştirmesi nedeniyle bu kalıpyargılara ve bunların medyada sunumuna ilişkin basit bir örnektir. Dizinin başrollerindeki Haluk ve Meltem karakterlerinin geleneksel Türk erkeği ve kadını olarak öne çıkmakla birlikte sürekli olarak modern toplumsal cinsiyet rolleriyle çatıştığı görülmektedir (Özsoy, 2005). Eşine kısa etek giydirmemeye çalışan ve arkadaşı "kılıbık" olduğu için ona "light" lakabını takan Haluk karakterinin bu tavırları ve "Light Selami" ile "Dominant Gönül"ün Türkiye gelenekselinin tersine işleyen ilişkileri bahsedilenlere örnek olarak gösterilebilir.

Tüm bu sözü geçenler Türkiye'de ne kadar yaygın ve yerleşik olsa da, yerleşik olması bunların aynı zamanda birer problem olmasına da engel değildir, çünkü toplumlar tarafından yaygın olarak kabul edilen pek çok "yanlış" vardır (örn. namus cinayetleri). Erkeklere ve erkekliğe ilişkin algının bir problem olması, gücün büyük ölçüde erkeklere atfedilmesinden, güçlü konumlara ve görevlere erkeklerin veya erkeksi kadınların layık görülmesinden, ki askeri kurumlardaki erkek baskınlığı ve erkeksilik buna iyi bir örnektir (Williams, 1994), olumsuz eylemlerin erkeklikten kaynaklandığının düşünülmesinden ve daha pek çok nedenden kaynaklanmaktadır.

Kadınlara ve erkeklere ilişkin kalıpyargıların, hangi cinsiyettekilerin toplumda daha baskın olduğunun çok net olarak görülebileceği yerlerden biri de dildir. Yapılan çalışmalar (örn, Burkette ve Warhol, 2009; Kocaer, 2006), hem kadınların ve erkeklerin kullandıkları hitap şekillerindeki ve argo miktarındaki farklılıkları, hem de argo içeriğinin erkeklerden çok kadınları aşağılayıcı bir yapıya sahip olduğunu ortaya

koymaktadır. Buradan yola çıkarak, erkeklere ve erkekliğe ilişkin bir değerlendirmenin de kullanılan dille ve argoyla bağlantılı olacağı düşünülebilir.

Toplumsal cinsiyet ve dilin ilişkisi yalnızca bununla sınırlı değildir. Günlük konuşmalarda kalıpyargısal toplumsal cinsiyet özellikleri sürekli yeniden ve yeniden üretilmekte, her gün toplumda erkekliğe ve kadınlığa ilişkin düşünceler yeniden inşa edilmektedir. Dildeki bu somut inşayı incelemenin en uygun yöntemlerden biri, konuya ilişkin temsilleri ortaya koymaktır ve herhangi bir konuya ilişkin toplumdaki kalıpyargıları ve temsilleri incelemek için başvurulacak en uygun araçlardan biri televizyondur. Hem çok yüksek kullanım/tüketim yüzdesi, hem etkisi/gücü, hem de erişim kolaylığı nedeniyle televizyon programlarının her gün milyonlarca insana ulaşırken bu temsilleri tekrar tekrar aktardığını söylemek yanlış olmayacaktır (Furnham ve Mak, 1999; Altun, 2007; Çolakoğlu ve Doğaner, 2008; Kalan, 2010). Televizyon dizilerinin, filmlerin ve haber kuşaklarının dışında kalan gündüz kuşağı da, en çok tartışma ve sohbet içeren kuşak olarak konuşmaların incelenmesi, söylemdeki temsillerin ve kavramların inşasının ortaya çıkarılması için oldukça uygun bir kuşak olarak görülebilir.

Tüm bunlardan yola çıkarak şunlar söylenebilir: Bu araştırmanın konusu, televizyondaki evlilik programlarında “erkekliğin temsili ve ataerkil söylem”dir. Bu programlarda kullanılan söylem aracılığıyla, nelerin erkekle/erkeklikle bağdaştırıldığı/özdeşleştirildiği, nelerin erkekle/erkeklikle ilgisinin olmaması gerektiğinin düşünüldüğü ele alınacaktır.

Bu araştırma ile Türkiye'de henüz pek zengin olmayan ilgili literatürün oluşmasına katkı sağlamak ve konuya ilişkin temel sorulara yanıt vermek amaçlanmaktadır. Yerleşik olduğu kadar sıkıntılı olan ve genelde bir tabu olarak görülen erkeklik konusuna ilişkin yapılacak yorumların alana önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında, bu araştırma iki farklı açıdan daha öneme sahiptir. Birincisi, Türkiye'de psikoloji alanında, medya üzerine sınırlı sayıda araştırma vardır ve bu çalışma, bu eksiğin bir ölçüde giderilmesine dönük bir adımdır. İkincisi de Türkiye'de psikoloji literatüründe nitel çalışmalar geniş yer bulmamakta, nitel araştırmalar fazla gerçekleştirilmemektedir (Kuş, 2007). Konuları daha derinlemesine incelemeye fırsat verebilen ve nicel çalışmalardan farklı sorulara yanıt verme imkânı olan nitel araştırmaların daha fazla yer bulması açısından da bu çalışmanın literatüre yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde önce toplumsal cinsiyet ve erkekliğe ilişkin literatür ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha sonraki iki bölümde ise önce toplumsal cinsiyet ve dil/söylem ilişkisi üzerinde durulacak ve bu ilişkinin yer bulduğu en yaygın medya/iletişim araçlarından biri olan televizyonla bağlantısına yer verilecektir. Kuramsal altyapı ve literatürün ardından, araştırmanın nasıl gerçekleştirildiğiyle ilgili yöntem bölümü sunulmaktadır. Çalışma, analiz sonucunda ulaşılan yorumların literatürle karşılaştırıldığı ve tartışıldığı bulgular ve tartışma bölümü ile devam etmekte ve kaynakçayla son bulmaktadır.

I.1. Toplumsal Cinsiyet

Biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal cinsiyet kavramı, bireyin toplum içerisinde, bulunduğu kültürde cinsiyetine bağlı olarak konumlandırılışıyla, kendisine uygun ve uygunsuz görülen rollerle ve toplumun kendisine ilişkin beklentileriyle bire bir ilgilidir (Eckert ve McConnell-Ginet, 2003). Geleneksel olarak, tüm bu toplumsal cinsiyet beklentileri aslında biyolojik cinsiyetin temel iki öğesi olarak görülen "kadın" ve "erkek" olana yöneltilir ve bu iki kavram bu şekilde birbirinin içine geçer. Ancak özellikle ikinci dalga feminizm akımından sonra bu rollerin ayrımcılığına karşı hareketin başlaması, kadınlık ve erkekliğin birbirinin zıttı iki uç olmadığına dönük bulgular ortaya konması ve androjenlik kavramının ortaya çıkışıyla (örneğin, Bem, 1974) bu durum değişmiştir. Katı toplumsal cinsiyet rolleri yumuşamaya, kadınlığa ve erkekliğe atfedilen değerler birbiri arasında geçişken olmaya, bireylerin bu rollere uyum yönünde hissettikleri baskı azalmaya başlamıştır. Bem (1981), Cinsiyet Şeması Kuramı'nda, iki cinsiyetin toplumsal yaşamın her alanında çok farklı özelliklere ve konumlara sahip olduğuna ilişkin yaygın bir şema olduğunu, bireylerin de kendilerini bu şemalarda uygun gördükleri yere yerleştirerek, bu sarmala dahil olduklarını ve sarmalı pekiştirdiklerini ifade etmektedir. Kendini erkeksi gören bireylerin kadınsı tavırlardan ve kendini kadınsı gören bireylerin erkeksi tavırlardan kaçınacağını belirten Bem (1974), kendini androjen gören bireylerin böyle bir baskı hissetmeyeceklerini belirtmiştir. Androjen bireylerin hem erkeksilik hem de kadınsılık özellikleri taşıdıklarını göz önünde bulundurursak, kendilerini her iki özelliği göstermeleri gereken durumda da daha rahat hissedeceklerini ve böylece

toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha az çatışma yaşayacaklarını öne sürmek mümkündür.

Toplumsal cinsiyete ve cinsiyete ilişkin ikici (dikotomik) bakışa ilişkin burada bir parantez açmak gerekli görülmektedir. Son yıllarda da, özellikle heteronotmativiteye itiraz eden ve heteroseksüel yönelim dışındaki tüm yönelimleri ifade eden "queer hareketi"nin giderek güçlenen itirazlarıyla birlikte, cinsiyetin ikici bir yapı olmadığı, insanları yalnızca kadın ve erkek olarak ikiye ayırmanın yetersiz ve aşırı indirgeyici bir tutum olduğu yönündeki görüş yaygınlık kazanmaktadır (Xue, 2008). Farklı cinsel yönelimlerin, farklı cinsiyet rollerinin, farklı görünümlerin giderek daha görünür olduğu ve daha çok dikkate alınıldığı günümüzde, cinsiyet konusunda gri alanların da olabileceği savı giderek daha fazla tartışılmaktadır. Bu tartışmalar başlı başına bir çalışmanın konusu olabileceği için burada sadece birkaç örnekle bu belirsizliğe değinilecektir.

Bugün biyolojik cinsiyet değişikliğinin mümkün olduğuna, hormon tedavileri ve ameliyatlarla "biyolojik" bir kadının "biyolojik" bir erkeğe veya bir erkeğin bir kadına dönüşebildiği kabul edilmektedir. Ancak bu noktada gerçekleşen değişimlerin gerçekten "biyolojik" bir değişikliğin tamamlanıp tamamlanmadığına ilişkin bir sorgulama yapılmaktadır çünkü kromozomları değişmemiş olan, belli anatomik özelliklerinde değişiklik yapılan bir bireyin tam bir değişim geçirmiş olup olmadığına ilişkin tartışmalar süregitmektedir (The Transgender Taboo Belgeseli, 2010). Aynı zamanda Hindistan'daki Hijralar (Xue, 2008) ve Amerika yerlilerindeki Berdache geleneği (Williams, 1992) de bu ikici bakışa bir eleştiri olarak öne sürülmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, doğuşundan bu yana kadını odağa alarak incelenegelmiştir. Bu bölümde, ikici bakışa göre kavramın öteki yüzü olan erkekliğe ilişkin bazı noktalar üzerinde durulacaktır. Erkeğin ve erkekliğin semantik anlamlarıyla birlikte hegemonik erkeklik kavramı da tartışılacak, ardından dünyada ve Türkiye'de erkeklik çalışmalarının durumu irdelenecektir.

I.1.i Erkek, Erkeklik, Erkeksilik Kelimelerinin Anlamları

Erkek, erkeklik ve erkeksilik kavramları aynı kökten (er) geliyor olsa da, anlamları ve yaptıkları çağrışımlar itibariyle aralarında farklar vardır. Bunlardan günlük konuşmada en sık kullanılanı ve en geniş anlamlı olanı "erkek"tir. Türk Dil Kurumu'na (Erkek, 2012) göre birincil anlamı "Yetişkin adam, bay, er kişi"dir. Temel olarak biyolojik cinsiyet ifade eden bir kelimedir ve İngilizcedeki karşılığı "male" kelimesidir. Literatürde kadınları odağa alan çalışmaların "kadın çalışmaları" olarak adlandırılmasından yola çıkarak, aynı şekilde erkeği odağa alan çalışmaların da "erkek çalışmaları" olarak adlandırılması akılcı bir yaklaşımdır. Bununla birlikte, erkeklikçi bir bakış açısı benimseyen akademisyenlerin antifeminist (feminist düşünce karşıtı) bir duruşla yaptıkları çalışmaları "erkek çalışmaları" (men's studies) olarak adlandırmaları (Bozok, 2009), profeminist (feminist düşünce yanlısı) bir yaklaşımın sunulacağı bu çalışmada bu tercihten bir adım uzak durulmasına neden olmaktadır.

Erkeklik kelimesi ise, erkek olma durumunu betimlemesinin ötesinde biraz daha soyut anlamlar taşır. TDK'ya (Erkeklik, 2012) göre taşıdığı bu diğer anlamlardan ilki, toplumsal cinsiyet açısından erkeğe yakıştırılan, uygun görülen sıfatlar gibi bir sıfat olmasıdır, "*Erkekçe davranış, yiğitlik, mertlik*"tir. Bir başka anlamı ise erkek cinsel organı ve erkeğin cinsel işlevidir. Yani dikkatli bakıldığında, erkek kelimesi doğrudan biyolojik cinsiyete işaret ederken, erkeklik biraz daha soyut, hem biyolojik cinsiyet hem de toplumsal cinsiyete işaret eden bir kelime olarak görünmektedir. Bu

kavramın da İngilizcede yer alan karşılığı “manhood” olarak görülmektedir ve İngilizcede de, Türkçede olduğu gibi hem biyolojik hem de toplumsal cinsiyete dönük anlamları vardır. Örneğin biyolojik olarak erkeklik organını ifade etmek için kullanılabileceği gibi, “erkekliğine zeval gelmek” sözünde olduğu gibi toplumsal cinsiyet açısından da kullanılabilmektedir. Ayrıca, temeli profeminizme dayanan, daha sonra “erkekler ve erkeklikler üzerine eleştirel incelemeler” (critical studies on men and masculinities) adını alan “erkeklik incelemeleri” (masculinity studies) alanından yola çıkarak bu çalışmada “erkeklik incelemeleri/çalışmaları” kavramına daha yakın durulduğunu belirtmek gerekmektedir.

Erkeksilik kavramı ise bu iki kavramdan farklı olarak, onlar kadar biyolojik cinsiyeti işaret etmez. TDK’da (Erkeksi, 2012) belirtildiği üzere erkeksilik, “*Erkeği andıran, erkeğe benzeyen, erkek gibi, erkeğimsi, maskulen*” olma durumu olarak karşımıza çıkmaktadır ve erkeksilik kavramının İngilizce karşılığı Fransızca kökenli olan “masculinity” kelimesidir. Bu kavram, toplumsal cinsiyet değerleri açısından ya da fiziksel olarak erkeği andıran kişilere ilişkin kullanılan bir kavramdır ve hem kadın hem erkek için kullanılabilmektedir. Yani bir kadının erkek olması (aynı anda) biyolojik olarak mümkün değilken, erkeksi olması mümkündür.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışmada iki nedenle “erkeklik” kavramı tercih edilmiştir. Bu nedenlerden birincisi, aslında dilbilimsel açıdan “erkeksilik” kavramı İngilizce literatürdeki “masculinity” kavramını tam olarak karşılıyor olsa da, yerli literatürle daha uyumlu olması açısından Türkiye’deki mevcut sınırlı literatürde “erkeklik” kavramının kullanılmasıdır. İkinci neden ise, her iki

kavramın da aslında aynı şeyi ifade ediyor gibi görünmesine karşın, İngilizce literatürde birinin antifeminist (feminizm karşıtı), diğerinin profeminist (feminizm yanlısı) çalışmalarla özdeşleşmiş olmasıdır. Bu çalışmada hedeflenen, erkek olmanın getirdikleri, erkek olma durumunda erkekten beklenenlere ve erkek üstündeki ataerkil baskılara dönük temsillerin ortaya konması olduğu için, "erkekliğin temsilleri" ifadesinin, "erkeğin temsilleri" veya "erkeksiliğin temsilleri" ifadesinden daha doğru olacağı düşünülmektedir. Çünkü incelenmek istenen, ne salt biyolojik olarak erkek olmanın getirdikleri, ne de erkeği andırıyor, erkeğe benziyor olmanın sonuçlarıdır.

Erkekliğe ilişkin dil ve literatür açısından yapılan bu açıklamanın ardından, sonraki bölümde profeminizmin bir açıklaması, ardından da erkekliğin kavramsal bir incelemesi ve toplumsal cinsiyet yaklaşımı kapsamında erkeklik ele alınacaktır.

I.1.ii Toplumsal Cinsiyet Açısından Erkeklik Kavramı

Erkeklik kavramı için farklı bakış açılarından pek çok tanım yapılabilmektedir. İktidara dayalı olarak kurulmuş olan ve kadını ikinci plana atan toplumsal cinsiyet yapısının ve buna bağlı olguların devamını sağlamak için oluşturulan bir biçimlenme (Demren, 2003) veya biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl davranacağını, cinsiyeti nedeniyle kendisinden beklenenleri ve kendine yüklenen sorumlulukları içeren bir pratikler toplamı (Atay, 2004) gibi tanımlar bulunmaktadır. Connell'e göre (2005), erkekliğin tanımı ataerkil toplumlarda kadınlar üzerinden yapılmaktadır, çünkü pek çok durumda erkeklik kadınlığın karşıtı olarak düşünülmektedir. Bir başka deyişle, kadın ve erkeğin kutuplaşmadığı, ikisinin karşıt kavramlar olarak düşünülmediği toplumlarda erkeklik kavramı kendi başına var olmamaktadır. Bu kavram yalnızca kadın ve erkeğin birbirinin karşıtı olarak tanımlanması durumunda ortaya çıkmaktadır.

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, 1970'li yıllara kadar erkeklik tek bir katı yapı olarak, ideal erkek ise mantıklı, güçlü ve toplumsal yönelimli olarak görülüyordu. Bu sayılan özelliklere haiz olmakta zayıflık gösteren erkeklerin, bir başka deyişle daha "feminen" olan veya düşük erkeksilik özellikleri barındıran erkeklerin akıl sağlığının olumsuz etkilendiği yönünde bir düşünce yaygındı. Bunların sorun olarak görülmesinin yanında, bu erkeksi özellikleri normalden fazla göstermek, yani fazla erkeksi olmak ilk başlarda sakıncalı görülmese de, 2. Dünya

Savaşı'ndan sonraki dönemde bunun saldırganlığa, kötü otoriteye itaate ve çocuk istismarcılığına yol açtığı yönünde görüş yaygınlaşmıştır (Smiler, 2004).

1980'li yıllarda erkekliğin tek bir türü olmadığı, birden fazla erkeklik imgesi ve şekli olabileceği düşüncesinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bu durum araştırmacıların kullandığı dile de yansımıştır. Her ne kadar henüz Türkiye'de, bu alanda fazla çalışma olmadığı için araştırma dilini etkilememiş olsa da, dünya üzerinde özellikle ABD'de 1967 yılından itibaren "Masculinity" kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere o yıllarda kadınsılık ve erkeksiliğin sabit birer kavram olduğu, birbirinin zıttı olduğu gibi düşünceler mevcuttu. Ancak özellikle 1980'li yıllarla birlikte bu yaklaşım değişerek, erkekliğin tek tip bir kavram olmadığı, birden fazla erkeklik imgesi ve şekli olabileceği görüşünün yaygınlaşmasıyla birlikte tekil kavramın (Masculinity) çoğullaştırılarak kullanılması (Masculinities) daha uygun görülmüştür. Dolayısıyla bu değişim Türkçe'de bulunmasa da, birebir çevirecek olursak, İngilizce literatürde "Erkeksilik" kavramı yerini "Erkeksilikler"e bırakmıştır ve bugün halen bu yenilenmiş haliyle kullanılmaktadır. Erkekliğe ilişkin bu çoğulcu yaklaşımdan yola çıkan Connell (2005), esas sorunun, erkeklerin baskın olan erkeklik olgusuna uygun davranmaya zorlanmaları ve bu yönde bir baskı hissetmeleri olduğunu belirtmiştir. Farklı konumlarda ve farklı anlarda “farklı erkeklikler” olabileceği için, iktidarla bağlantılı olan, hem kadına hem de diğer erkeklere üstün olmaya dönük, baskın erkeklik kavramını “egemen erkeklik” (hegemonic masculinity) olarak adlandırmıştır.

İlk olarak Connell tarafından dillendirilen hegemonik erkeklik kavramının temeli, erkekliğin tek tip olmadığı, farklı erkeklikler olduğu varsayımına dayanır (Connell, 2005). Hegemonik erkeklik, “farklı erkeklikler içerisinde en baskın olan ve hem kadın hem de diğer erkeklikler üzerinde egemenlik kuran erkeklik” olarak tanımlanabilir. Bu, hegemonik erkekliğin diğerlerine karşı savaşıyor olduğundan çok, diğer erkeklikleri ikincil konuma ittiği ve norm olarak güçlendiği anlamına gelir (Connell, 1987) ve başta eşcinsel erkeklik olmak üzere, diğer erkekliklerin hegemonik erkekliğe tâbi kılınmasını getirir (Connell ve Messerschmidt, 2005). En genel tanımıyla hegemonik erkek, farklı iktidar perspektiflerinden bakıldığında güçlü yanları bünyesinde toplamış olan erkek olarak tanımlanmaktadır; beyaz, orta sınıf, heteroseksüel, orta yaşlı, makul ölçüde dindar, en az bir spor dalında başarılı olabilecek fiziksel güçte ve tam gün iş sahibi (Sancar, 2009). Buna bir örnek olarak da, 2010 yılında gösterime giren “Çoğunluk” filminde sunulan ve çoğunluğu temsil eden “erkeklik” temsillerinin gösterilebileceği düşünülmektedir.

"Erkeklik en çok erkeği ezer" şeklinde bir tespitte bulunan Atay (2004), erkekliğin aslında bir güç ve iktidar nesnesi olarak düşünülmesinin ötesinde, Foucault’nun iktidar tanımından yola çıkarak, erkeğin kendisi üzerinde de tahakküm kuran, erkeğin dışında bir olgu olduğunu vurgulamıştır. Yani erkek bireyleri erkeklikten gelen iktidarın bir kullanıcısı olmaktan çok, onun bir mahkûmu olarak tanımlamaktadır. Türkiye'de sıklıkla kullanılan "erkek adam", "erkek dediğin", "erkeksen..." gibi kalıplar, bir yandan erkekliği, erkek olma durumunu yüceltiyor ve kadını, ya da daha kapsayıcı bir ifadeyle “egemen erkek olmayanı” küçümsüyor olsa da, öte yandan erkeklere de ciddi bir yük yüklemektedir. Bozok’un erkeklikle ilgili

kuram ve hareketlerin feminizmle olan bağlantısını dikkate alarak önerdiği erkekliğe ilişkin üçlü sınıflamaya göre, bu yaklaşımlar erkeklikçilik (masculinism), erkek kurtuluşçuluğu (male liberationism) ve (pro)feminizm (feminizm yandaşlığı/savunuculuğu) olarak ele alınabilir. Bu yaklaşımlardan erkeklikçilik, ataerkilliği savunurken, (pro)feminizm, feminist düşünceyi sahiplenen erkeklerin, tüm "erkek olmayan"ların ezildiği görüşünü destekler. "Erkek kurtuluşçuluğu" ise, erkeklerin de ataerkillikten en az kadınlar kadar zarar gördüğünü, toplumsal, fiziksel ve psikolojik baskı altında olduklarını savunan bir yaklaşımdır (Bozok, 2009).

Yeri gelmişken kısaca ataerkillik kavramına da değinmek gerekmektedir. Sancar'a (2009) göre, bugüne değin erkekliğin araştırılmasına dönük çabaların kısıtlı kalmasının bir nedeni, feminist aktivistlerin ve söylemlerinin büyük ölçüde ataerkillik (patriarki) kavramı çevresinde şekillenmesidir. Bu şekillenme, erkekliğin ve erkeklerin yekpare bir yapı olarak görülmesine yol açsa da, tüm kurum ve örgütleriyle içinde yaşanılan ve genel olarak erkeklerin genel olarak kadınlar üstünde tahakkümünü sağlayan ataerkil düzeni ortaya koyma ve kendisine karşı daha etkili hareket edilebilmesine yardımcı olmuştur. 80'li yıllardan itibaren ataerkillik kavramının aşırı indirgemeci olduğuna dönük eleştirilerle birlikte erkekliğin yekpare bir yapı olmadığı, farklı erkeklikler olabileceği düşüncesi gelişmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu çalışmada ataerkillik daha çok "tüm erkeklerin değil, hegemonik erkekliğin üstün olmasına dayanan sistem" olarak kullanılacaktır.

Sonraki bölümde, biraz daha geniş bir perspektifle, erkeklik üzerine yapılan araştırmalara ilişkin dünyadaki ve Türkiye'deki literatür irdelenecektir.

I.1.iii Erkeklik Çalışmaları

Her ne kadar erkeklik üzerine yapılan araştırmalar bundan yaklaşık 40 yıl önce başlamış olsa da, erkeğin halihazırda baskın olan cinsiyet olmasından ve eşitsizliklerin çoklukla kadınların aleyhine olmasından ötürü, toplumsal cinsiyet çalışmaları büyük ölçüde kadınları odağa alagelmiştir. Erkeklere dönük araştırmalar özellikle son 10 yılda Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok ülkede gerçekleştirilir olmuştur (Smiler, 2004).

1970'li yıllarda psikoloji araştırmalarının oldukça önemli bir basamak atladığını söylemek mümkündür. O dönemde psikoloji alanında çalışan bilim insanları, insanların "toplumsal cinsiyet" olarak adlandırılabilecek özellikler taşıdıklarına ve bu özellikleri nedeniyle aralarında önemli farklar oluştuğuna vurgu yapmışlardır (Smiler, 2004). Toplumsal cinsiyet farklarına, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığına dönük farkındalığın 1960'larda gerçekleşen ikinci dalga feminizmle birlikte yükselişinin sonucunda, toplumsal cinsiyet araştırmaları önemli ölçüde ivme kazanmıştır. Yine bu sayede erkeklere dönük toplumsal cinsiyet araştırmalarının da ilk adımları atılmıştır. Her ne kadar kadın araştırmalarının tam olarak bir yan ürünü olduğunu söylemek mümkün olmasa da, erkek araştırmaları tarihsel süreç içerisinde kadın araştırmalarının ortaya çıkıp yaygınlaşmasını takip etmiştir (Erkiner, 2010). Feminist hareketin ortaya çıkışının ve kadınların pek çok sıkıntıyı sırf kadın oldukları için yaşadıklarına dikkat çekmelerinin ardından aynı farkındalık erkekler açısından da görülmeye başlamıştır. Üzerlerine yüklenen toplumsal yükler ve beklentiler

nedeniyle erkeklerin sağlıklarının olumsuz etkilendiğine dönük bulgular vardır (Courtenay, 2000). Daha ataerkil toplumlarda kadın ve erkek arasındaki yaşam süresi farkının erkeğin aleyhine açılıyor olması bu duruma bir örnektir. Oysaki kadın-erkek eşitliğinin daha yerleşik ve yaygın olduğu toplumlarda bu durumun aksine kadın ve erkeğin yaşam süresi arasındaki fark azalmaktadır (Medalia ve Chang, 2011). Kadın araştırmalarıyla benzer şekilde, erkek araştırmalarının amacı da farklı dönem ve toplumlardaki erkekliğe ilişkin yapıları açıklayarak, erkeklerin daha sağlıklı bir yaşam sürmelerine ve özgürleşmelerine giden yolda adımlar atılmasıdır (Erkiner, 2010). Burada Erkiner'in yapmış olduğu tespite katılmamak mümkün değildir: "*Feminizm olmasaydı, erkek araştırmaları belki de olmayacaktı.*"

Erkeklik araştırmalarının ortaya çıkmasındaki bir başka etken olarak da toplumsal cinsiyeti bütüncül bir bağlam olarak değerlendirme çabaları görülmektedir (Zeybekoğlu, 2010). Nasıl ki kadının erkek üzerinden tanımlanması bir eksikse, aynı şekilde toplumsal cinsiyet çalışmalarında da erkeklere dönük durumların ve olguların yalnızca kadın çalışmaları perspektifinden gerçekleştirilip değerlendirilmesi de aynı ölçüde önemli bir eksiktir. Bu nedenle, erkekler odağa alınıp incelenmediği takdirde toplumsal cinsiyet çalışmaları her zaman için bir yanı eksik kalacaktır ve ancak "toplumsal cinsiyet çalışmaları" başlığı "kadın çalışmaları" ile geçişken kullanılabilirliğini yitirdiğinde bu bütüncül bakışa erişilebildiği anlaşılacaktır ve buna da henüz çok yaklaşılabildiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin "Cinsiyet Ayrımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi" başlıklı çalışmasında Demirbilek (2007), yalnızca cinsiyet ayrımcılığını kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığıyla eş tutup erkeğe dönük ayrımcılığı dışlamakla kalmıyor, aynı zamanda

bunu "*Cinsiyet ayırımcılığı, kadına yöneliktir ve evrensel bir sorundur.*" şeklinde çok keskin bir ifadeyle kelimelere döküyor. Smiler (2004) ise erkekliğin son yıllarda toplumsal ve sosyo-kültürel etkilerin daha fazla göz önünde bulundurularak incelenmesine karşın genel olarak bir bağlama oturtularak kuramsallaştırılmadığını ve psikolojide erkekliğe ilişkin çalışmaların fazla yer bulmamasının bir nedeninin de bu olabileceğini belirtmiştir. Erkeklik üzerine yapılan araştırmaların gecikmesinin bir başka nedeninin de, erkekliğin bir norm, normatif bir düzenek, dolayısıyla ortada olan bir olgu biçiminde kavranması olabileceği düşünülmektedir (Altunpolat, 2009).

Erkeklik üzerine yapılan araştırmaların sayısındaki bu hızlı artışın nedenlerinden biri de, erkeklik özelliklerinin yalnızca kişiden kişiye değişiyor olmayıp aynı zamanda doğrudan belli bir kişinin kendi içinde dahi bulunduğu farklı koşullara göre farklılık gösterebileceğinin ortaya çıkmasıdır. Örneğin bir erkeğin eşinin yanında, arkadaşlarının yanında ve aile büyüklerinin yanında sergilediği "erkeklik" özellikleri farklı olabilir. Bu farklılıklara ilişkin merakın oluşmasının ve bu merakın da özellikle derinlemesine nitel araştırmalar aracılığıyla giderilmeye çalışılmasının da erkekliğe ilişkin araştırmalara ivme kazandırdığı düşünülmektedir (Whorley ve Addis, 2006).

Bu noktada, her ne kadar doğrudan bu tezin konusu olmasa da kısaca queer çalışmalarından da bahsetmek gerekmektedir. Bugün nasıl erkeklikten bahsederken feminizmden bahsetmemenin, erkekliğin tam olarak anlaşılmasını engelleyeceği düşüncesi yaygınlaştıysa, aynı şekilde her iki alan da söz konusu olduğunda queer çalışmalarını da dikkate almak gerekmektedir. Queer hareketiyle feminist hareketin

ne kadar iç içe olduğunu ifade etmek için Marinucci (2010), “Feminizm queerdir.” ifadesini kullanmakta ve çalışmasında iki hareketin paralellikleri üzerinde durmaktadır.

Özellikle 90’lı yıllarda yaygınlaşmaya başlayan ve “queer çalışmaları” (Queer Studies) olarak adlandırılan alan, sistematik, kavramsal veya metodolojik bir çerçeve olmaktan çok biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel arzu üzerine tutarlı ve geçişken düşüncelerden oluşan queer kuramına dayanmaktadır (Spargo, 1999). Queer kelimesi Türkçede “garip” anlamına gelmekte ve daha önce de belirtildiği gibi, norm olarak görülen heteroseksüellik dışında kalan bütün cinsel yönelimleri kapsamaktadır. Dolayısıyla bu açıdan, Lezbiyen-Gay-Biseksüel-Travesti-Transseksüel (LGBTT) kavramından daha kapsayıcı olduğu için bu çalışmada da tercih edilmektedir.

Kadın çalışmaları, erkeklik çalışmaları ve queer çalışmaları incelendiğinde, her üçünün de cinsiyet ve cinsel yönelim açısından “norm” olarak görülene ilişkin bir sorgulama yaptığı görülmektedir ve yine her üç alanda da ayrımcılık üzerine derin sorgulamalar yapılmaktadır (Marinucci, 2010). Bu nedenden dolayı, ilgili alanların literatürleri incelendiğinde bu üç alanın birbirinden kesin çizgilerle ayrılmak bir yana, oldukça iç içe geçmiş olduğu görülmektedir.

I.1.iv Psikoloji Literatüründe Erkeklik Araştırmaları

ABD'de bu alandaki durumu ortaya koymak üzere iki önemli tarama çalışması yürütülmüştür: Whorley ve Addis (2006) ABD'deki erkeklik araştırmalarının son 10 yılında kullanılan baskın metodolojik eğilimleri ortaya koymuşlardır. Smiler (2004) da erkeklik araştırmalarının başlangıcından itibaren 30 yıllık bir süreci ele alarak erkekliğe ilişkin oluşturulan ölçekleri değerlendirmiştir. Whorley ve Addis (2006) tarafından yapılan çalışma, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1995-2004 yılları arasında gerçekleştirilen erkeklikle ilgili araştırmaların betimleyici istatistikler, daha çok nicel, korelasyonel ve gözlemci olmayan yöntemler kullandığını ortaya koymuştur. Bu yıllar arasında alanda yapılan nitel araştırmaların azlığı oldukça dikkat çekicidir. İstatistiksel bulguların dışında, nitel araştırmaların sağlayacağı derinlemesine içeriğin eksik olduğu, burada önemli bir açık olduğu görülmektedir. Yine aynı çalışmaya göre, son 10 yıl içinde Amerikan Psikologlar Birliği (APA) içerisinde erkek ve erkeklik çalışmaları yapan psikolog sayısı artmış ve bu alana odaklanmak üzere bir birim oluşturulmuştur. Bunun yanında ruh sağlığı alanında ve Amerikan popüler medyasında da erkeklik üzerine yapılan çalışmaların hem sayısı hem de görünürlüğünde önemli bir artış olmuştur. Dolayısıyla son 10 sene içinde erkek ve erkeklik çalışmaları alanında sosyal bilimsel kuram ve bilimsel araştırma açısından oldukça önemli bir ilerleme olduğunu söylemek mümkündür.

Psikoloji alanında basılan ilk erkeksilik-kadınsılık (masculinity-femininity) envanteri 1936 yılında Terman ve Miles tarafından hazırlanmıştır ve kadınsılıkla

erkeksilik iki uçlu bir kavram olarak düşünülmüştür. Bu araştırmacılara göre erkeksilik, güçlü olma, dayanıklılık, aktiflik, kendine güvenme, makinelerle ilgilenme, atletik yapı, kendisi için çalışma ve sosyal yaşam özelliklerini barındırmaktadır. Ayrıca erkeksilik, yabancılardan, dindar adamlardan, kendilerinden akıllı kadınlardan, dans etmekten, tahmin oyunlarından, yalnız kalmaktan ve zayıf kadınlardan hoşnutsuzluk olarak tanımlanmıştır (Morawski, 1985). Bu yaklaşıma ilk güçlü itiraz Constantinople'dan (1973) gelmiştir. Yaptığı taramanın sonucunda Constantinople, erkeksilik/kadınsılık testlerinin psikolojik sağlıkla bir bağlantısı olmadığını, erkeksilik ve kadınsılığın iki zıt uçtaki değerler olmadığını ve bunların tek boyutlu yapılar olmadığını ortaya koymuştur. Eleştirel feminist yaklaşımlarla da birlikte bu dönemde kadınsılık ve erkeksiliğin farklı yapılar olduğuna dönük yeni düşüncelerin ortaya çıkışıyla toplumsal cinsiyet araştırmalarında bir devrim yaşandığını söylemek mümkündür (Lenney, 1991; Akt. Smiler, 2004).

Yaşanan bu devrimin ardından, androjenlik kuramları ve ölçüleri daha önceki kuramları çürüten en baskın kuramlar olarak ortaya çıkmıştır. Androjenliği önemseyen Bem (1974), toplumsal cinsiyet rollerini çocukların bilişsel gelişim ve toplumsallaşma süreçlerine dayandırmıştır. Bem, tarih sürecindeki tesadüfler ve kazalar sonucunda insanlara ilişkin özelliklerin birbirini dışlayan iki gruba bölündüğünü ve bu iki grubun da cinsiyetlerin her birine ait kabul edildiğini belirtmektedir. Bu yaklaşımda, toplumsal cinsiyet rolleri ve özellikleri biyolojik cinsiyetten ayrılmış, kültürel yaşama dayandırılmıştır. Aile içerisinde yetişen çocukların biyolojik cinsiyetlerine bağlı olarak aile büyüklerinin sergilediği toplumsal cinsiyet rollerini benimsiyor olmaları düşüncesi oldukça akılcıdır. Bugün daha net

olarak anlaşılan toplumsal cinsiyetin kültürlere göre farklılaşması görüşü (Ember ve Ember, 2003), 1970'li yılların başında bilim dünyasında bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Bem'in ardından, Spence ve Helmreich (1978; akt. Smiler, 2004) tarafından Kişisel Özellikler Anketi geliştirilmiş ve kadınsılık ve erkeksiliğin birbirinden farklı ama birbirine zıt olmayan ve öğrenilmiş özellikler olduğu öne sürülmüştür. Bu kuramcılara göre kadınsılık ve erkeksilik, toplumsal olarak istenir olan özelliklerin stereotipik olarak kadınlara ve erkeklere atfedildiği nitelikler olarak görülmektedir. Bem, Spence ve Helmreich'ın önermeleri "androjenlik hareketi" olarak anılmaktadır ve onları önceki kuşak toplumsal cinsiyet kuramcılarından ayıran ortak noktaları da, erkeksiliğin ve kadınsılığın herhangi bir insanda herhangi bir miktarda bulunabileceğini savunuyor olmalarıdır (Smiler, 2004). Bu araştırmacılar tarafından geliştirilen envanterlere yönelik eleştirilerden biri, kadınsılık özelliklerinin de, erkeksilik özelliklerinin de hep olumlu özellikler olarak belirtilmesidir. Bu da yüksek erkeksilik veya yüksek kadınsılığa atfedilen olumsuz özelliklerin elenmesine neden olmuş, envantere göre androjenlik puanı yüksek olan bireylerin (hem erkeksilik hem de kadınsılık puanları yüksek olanların) "iyi", iki puanı da düşük olanların, yani "ayrışmamış" olanların toplumsal olarak "zayıf" olarak değerlendirilmesi sonucunu getirmiştir.

1976 yılında Brannon biraz daha farklı bir yaklaşımla çıkagelmiştir. Brannon'a (1976; Akt. Connell, 2005) göre erkeksilik kuramlarının önermelerinin aksine, erkeksiliğin tek bir formu yoktur, kadınsı olmama, bağımsızlık, statü-odaklılık, heteroseksüellik, güçlülük ve risk alma erkeksiliği oluşturan bazı özelliklerdir ve bu özellikler de bireyden bireye değişiklik gösterebilir. İki uçlu cinsiyet kuramına ve

androjen toplumsal cinsiyet kuramına karşı olarak, Brannon'ın yaklaşımına göre erkeksilik kadınsılığa bir ölçüde zıttır çünkü bu yaklaşıma göre erkeksilik kadınsı olmayan ve kadınsılıkla ilgisi olmayan bir nitelik olarak görülmektedir.

1980'li yıllarda erkekliğin bir ideolojik yapı olduğuna ilişkin görüşlerin ve erkeksiliğin "fazlasının zarar" olmasının da ötesinde, erkeksiliğin kendiliğinden bir stres kaynağı olduğuna dönük düşüncelerin güçlenmesi, bu yönde ölçeklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde erkeklik rollerinin erkekler üzerindeki kısıtlayıcı ve olumsuz etkilerini ortaya koyan bazı çalışmalar yapılmıştır (Smiler, 2004).

1990'lı yılların ortalarında Pleck (1995), erkeklik ideolojisinin önemini vurgulamış, bir erkeğin içinde bulunduğu kültürdeki erkeklik imgesine uyum sağlamaya dönük duyduğu ihtiyacın da önemli olduğunu belirtmiştir. Bu yaklaşım, bir toplum içerisinde farklı gruplarda farklı erkeklik algıları olabileceğini ve bu farklı erkeklik algılarının da birbirinden farklı bileşenlerden oluşması gerekmediğini, aynı bileşenlerin farklı ağırlıklarda bulunmasından da kaynaklanabileceğini öne sürmektedir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurularak literatüre bakıldığında, 1985-2002 yılları arasında erkekliğe ilişkin yayınlarda (dergiler, kitaplar ve kitap bölümleri) ciddi bir artış görülmektedir. PsycInfo veritabanında 1985-1989 yılları arasında yalnızca 1 yayında erkeklik terimi kullanılmışken, bundan 10 yıl sonra, 1995-1999 yılları arasında erkeklik konusu üzerine 70 yayın yapılmıştır (Smiler, 2004). Her ne kadar bu sayılar, bütün psikoloji literatürüyle karşılaştırıldığında çok önemsiz kalsa da, erkeklik alanındaki yükselişi gösterme açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilimsel dergilerde yayınlanan ve onları inceleyen bu makalelerin yanında, daha genel bir bakış sunan çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin, bir çalışmaya göre son 20 yıl içerisinde ABD'de erkeklik alanındaki çalışmaların sayısında oldukça ciddi bir artış görülmüştür. 90'lı yıllarda, ABD'de erkeklik üzerine 500'den fazla kitap yayınlanmış ve en az 50 üniversite programı bu alana odaklanmıştır (Barrett ve Whitehead, 2001; Akt. Umut, 2007).

Erkeklik alanının artan oranda ilgi çekmesinin bir başka sonucu olarak, daha çok gelişmemişlik ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği alanında çalışmalar yürüten dolayısıyla da toplumsal cinsiyet çalışmalarının odağında çoğunlukla kadının bulunduğu Birleşmiş Milletler (BM) de 2011 yılı itibariyle "Aile İçinde Erkekler ve Değişen Dünyada Aile Politikaları" başlıklı oldukça kapsamlı bir rapor yayınlamıştır. Erkeklerin aile içinde aldıkları rollerin değişiminden, yine erkeklerin aile yaşantılarıyla ilgili her türlü etkileşimine kadar pek çok alanda dünyanın çeşitli bölgelerinden veriler sunan rapor, BM Sosyal Politika ve Gelişme Birimi'nin erkeği odağa alan ilk çalışması olarak dikkat çekmektedir.

I.1.v Türkiye'de Erkeklik Çalışmaları

Toplumsal cinsiyet ve kadın çalışmaları kavramlarının şekillendiği ülkelerde de erkeklere ilişkin çalışmaların geriden geldiği göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de erkek çalışmalarının yolun henüz oldukça başında olduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmaların sayısı özellikle 2000'li yıllardan bu yana artmıştır ve giderek ivme kazanmaktadır.

Alanda yürütülen ilk kapsamlı çalışma olarak, 1998 yılında Oğuz Onaran, Seçil Büker ve Ali Atıf Bir tarafından yürütülen "Eskişehir'de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması"nın işaret ediliyor olmasından (Altunpolat, 2009) yola çıkarak, erkek çalışmaları alanına ilginin ne kadar yakın zamanda başladığını biraz daha somutlaştırmak mümkündür.

Konu üstüne yazılan tez ve makalelere bakıldığında, durumun benzer olduğu görülmektedir. Yükseköğretim Kurulu tez veritabanında erkeklik ve erkeksilik üzerine yapılan çalışmalarda 2000-2010 yılları arasında, özellikle ikinci 5 yılda önemli bir artış görülmektedir. Kronolojik olarak bakıldığında en dikkat çekenleri şunlardır: Analysis of Turkish Modernity Through Discourses of Masculinities (Bilgin, 2004), İktidar, Ataerkillik ve Erkeklik Üzerine (Kundakçı, 2007), Kahvehane Erkekliği – Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği (Demren, 2007), Representations of Masculinities in the Post 1960s Turkish Cinema (Umut, 2007) ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Erkeklik Olgusu (Zeybekoğlu, 2010). Ayrıca Çolakoğlu ve Doğaner (2008)

tarafından yayınlanan Televizyon Reklamlarına Toplumsal Cinsiyetin Yansıması: Erkek Analizi başlıklı makale de, yine alanda yayınlanan sınırlı sayıdaki makalelerden biridir.

Türkiye'de, kadın çalışmalarının aksine, erkeklik çalışmalarına dönük bir akademik program, birim veya bölüm olmamasının eksikliği artık yavaş yavaş hissedilmektedir. Her geçen gün sayıları artan erkeklik çalışmalarının zamanla böyle bir alana dönük bir programın oluşmasını da teşvik edeceği düşünülmektedir. Nurhayat Kızılkan'ın 2009 yılında yazdığı "Erkeklik Mekânları: İstanbul Süleymaniye'de Bekâr Odaları" başlıklı yüksek lisans tezinin Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı altında gerçekleştirilmiş olması, şu an ilgili olanakların yokluğuna verilebilecek örneklerin yalnızca biridir. Toplumsal cinsiyete ilişkin akademik eğilimlere bakıldığında, Türkiye'de son yıllarda özellikle erkeklik ve queer konularına odaklanan araştırmaların (Örn., Şah, 2009) desteklenmesine ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Henüz alandaki çalışmaları derleyen akademik bir çalışma bulunmasa da Zeybekoğlu'nun (2009) çalışması bu alandaki boşluğun giderilmesine dolaylı katkı sağlamaktadır.

Akademik alanın dışına çıkıldığında, yine erkeklik üzerine artan sayıda kitap ve makale yayınlanmaktadır. Bunlardan hem bu araştırma, hem de alan açısından özellikle önemli olan bir tanesi, Altunpolat'ın (2009) yayınladığı "Sürüne Sürüne Erkek Olmak ya da Türkiye'de Hegemonik Erkekliğin Azameti ve Sefaleti Üzerine" başlıklı, Türkiye'deki erkek çalışmaları üzerine gerçekleştirilen bir tarama

çalışmasıdır. Serpil Sancar'ın 2009 yılında yayınlanan "Erkeklik: İmkânsız İktidar – Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler" başlıklı kitabı, Pınar Selek'in (2008) "Sürüne Sürüne Erkek Olmak" adlı kitabıyla birlikte son zamanlarda Türkiye'de alanda yaynlanmış en kapsamlı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Selek (2008), bireylerin biyolojik olarak erkek doğduktan sonra toplumsal olarak da "erkek olmaları"na giden sancılı süreç ve erkek olmanın zorluğu üzerinde dururken, Sancar (2009), erkek çalışmalarının geçmişinin de irdelendiği ve kuramsal bir altyapısı da olan, daha kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur. Editörlüğünü Kuruoğlu'nun (2009) yaptığı "Erkek Kimliğinin Değişe(meye)n Halleri" isimli kitap özellikle toplumdaki erkek kimliğindeki değişiklikleri irdeleyen, "erkek kimliğinin değişen ve değişemeyen hallerinin çeşitli boyutlarıyla incelendiği on ayrı makale"nin yer aldığı yarı-akademik bir eserdir. Mutluer'in (2008) editörlüğünü yaptığı "Cinsiyet Halleri – Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları" başlıklı kitap özellikle erkek alanına eğiliyor olmasa da, erkeği odağa alan yazıların bulunduğu bir çalışmadır. Ekim 2011 tarihinde çıkan ve bu tarih itibariyle alanda Türkiye'de yayınlanmış en yeni eser olma özelliğini taşıyan Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil (Erdoğan, 2011) başlıklı kitap ise özellikle medya alanına odaklanan ve yine temelde hegemonik erkekliği sorgulayan 15 farklı makalenin yer aldığı bir eserdir.

Sayılan eserlerin yanında, Kaos GL (32. sayı, Mayıs 2007), Toplum ve Bilim (101. sayı, Güz 2004), Psikanaliz Yazıları (5. sayı, Sonbahar 2002), gibi bazı süreli yayınların erkeklik özel sayıları da Türkiye'de yeni gelişmekte olan erkek çalışmaları açısından değerli görülmektedir. Bu olumlu çabaların yanında, henüz erkeklik alanında periyodik bir yayın olmadığına da dikkat çekmek gerekmektedir (Akis,

2009). Ancak alana ilişkin tarama yaparken yalnızca erkekliğe odaklanmamak gerekmektedir zira halen pek çok eser erkekliğe odaklansa da, hem bu yönde bir sınıflandırma henüz oluşmadığı hem de daha önce bahsedildiği üzere alanlar birbirinden çok keskin şekilde ayrılmadığı için "feminizm" veya "kadın çalışmaları" başlığı altında sunulmaktadır. Örneğin Cogito dergisinin "Feminizm" sayısı (58. sayı, Bahar 2009), erkekliğe ilişkin çalışmalar da içermektedir. Veya 2011 yılı sonu itibariyle alandaki en yeni eser olarak görünen Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil (Erdoğan, 2011) başlıklı eserin, Kalkedon Yayınları'nın "Kadın Kitaplığı" serisinden çıkmış olması da bu duruma örnek olarak verilebilecektir.

Alanda yapılan ve halihazırda oldukça sınırlı sayıda olan çalışmaların pek azının psikoloji alanında çalışan akademisyenler ve araştırmacılar tarafından yapılmış olması da dikkat çekicidir. Daha önce de belirtildiği gibi erkeklik ve queer alanları arasında geçişkenlik ve bu iki alanın gelişiminde paralellikler bulunmaktadır. Bu alanda sosyal psikoloji bakış açısıyla son yıllarda yapılan öne çıkan çalışmalardan biri Şah'ın (2009) "Türkiye'deki Gençlerin Cinsel Yönelimlere İlişkin Sosyal Temsilleri ve Homofobi" adlı çalışmasıdır. Bu çalışma özellikle iki açıdan önemlidir; öncelikle, cinsel yönelimler ve homofobiye ilişkin tutumlar başlıkları altında yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalardan birisi olarak öne çıkmaktadır. İkinci olarak da yine psikoloji literatüründe kullanımı ve dolayısıyla sağladığı veriler oldukça sınırlı olan nitel bir araştırma örüntüsünün tercih edilmiş olması bu çalışmayı değerli kılmaktadır (Kuş, 2007).

Sosyal Kalkınma ve Cinsiyet Eşitliği Politikaları Merkezi (SOGEP) de 2010 yılı itibariyle "Erkeklik" alanında bir çalışma başlatmıştır. "Erkek Muhabbeti: Erkekler Erkekliklerini Sorguluyor" başlıklı atölyede, erkek katılımcılarla ataerkillik, feminist ve queer hareket, cinsellik, cinsel yönelimler gibi pek çok konu tartışılmaktadır. Yürütülen bu (pro)feminist çalışmayla konuya ilişkin farkındalık oluşturulması ve yayınlar üretilmesi planlanmaktadır (Beyhan, 2010). Bozok (2011) tarafından yayınlanan Soru ve Cevaplarla Erkeklikler başlıklı kitap ise yürütülen bu çalışmanın ilk basılı ürünü olarak dikkat çekmektedir.

Elbette burada alanda yapılan çalışmaların tümüne yer vermek mümkün değildir ancak erkeklik çalışmaları alanında Türkiye'de son zamanlarda öne çıkan bazı çalışmalara yer verilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma da hem konuya ilişkin sosyal psikolojik bir bakışın sınırlılığını bir ölçüde gidermesi hem de kullanılan araştırma yöntemi itibariyle psikoloji çalışmalarına farklı bir katkı sağlaması açısından gerekli görülmektedir.

Bir sonraki bölümde, burada kısaca bahsedilen ve bu çalışmada da önemli yer tutacak olan profeminizm yaklaşımı üzerinde durulacaktır.

I.1.vi Profeminizm

Profeminizm, son 15 yıldır feminizmi destekleyen ve çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu bireyleri ifade etmek için kullanılan bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. İlk olarak 1996'da Quebec'te gerçekleştirilen 'Feminizm Konferansı'nda ortaya atılan terim, gittikçe artan bir destek bulmakta ve kapsamı genişlemektedir. Ataerkillik karşıtları, hegemonik erkeklik karşıtları, cinsiyetçilik karşıtları gibi pek çok grup bugün daha geniş bir şekilde profeminist olarak ifade edilebilmektedir (Demiralp, 1998). Aynı zamanda kavram, kendisi için feminist sıfatını kullanmaktan çekinen erkekler (Akis, 2009) ve kendini feminist olarak adlandırmak istemeyen, feminizmi desteklediğini ancak onun bir parçası olmadığını savunan kadınlar tarafından da kullanılmaktadır. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'ndeki en büyük feminist örgüt olan "National Organization for Women" ve yine ABD'de çalışmalarını sürdüren Feminist Majority Foundation gibi örgütler, feminizmi savunan erkeklere "feminist" denmesi gerektiğini savunmakta, erkeklere dönük olarak "icat edilen" profeminist kavramını reddetmektedir. Veya Kıbrıslı feminist örgüt Fema'nın en basit şekliyle ifade ettiği gibi, ırkçılık karşıtı olmak için siyah olmaya gerek olmadığı gibi, feminist olmak için de kadın olmak bir gereklik değildir (Feminizm Hakkında Efsaneler ve Gerçekler, 2011). Dolayısıyla her iki kavramın da destekçileri olduğunu söylemek mümkündür.

Feminizmi savunan erkeklerin yalnızca "feminist" olarak adlandırılmayıp, "profeminist" kavramının tercih edilmesinin ardında "feminist" kavramını tamamen

kadınlara özgü bir kavram olarak koruma ve feminist mücadele alanının da erkek(si)leşmesinin önünde bir engel oluşturma düşüncesi de vardır. Dolayısıyla bu kavram bir ara-çözüm getirerek ne erkekleri tamamıyla feminizmin dışına itip, ne de onları feminizm konusunda kadınlarla tam olarak eşdeğer bir noktaya koyarak bir denge sağlar.

Profeminist erkeklerin özellikle üstünde durduğu noktalardan biri de, ataerkil sistemin yalnızca kadınları değil, erkekleri de ciddi şekilde ezdiğidir (Atay, 2004). Anti-feminist akım olarak adlandırılan feminizm karşıtı "erkek hakları" akımı da bir ölçüde benzer şekilde tüm erkeklerin aslında çok ezildiklerini öne sürmekte olsa da, anti-feministler bu ezilmeyi erkeklerin lehine kullanma yolunu tercih ederken, pro-feministler bu ezilme durumunun daha çok hegemonik erkekliğin dışında kalan gruba özgü olduğunu ve bu sistemin değişmesi gerektiğini savunur (Akis, 2009).

Dünyada ve Türkiye'de Pro-feminist Hareket

Daha çok batı dünyasında etkili olan hareketin en önemli örneklerinden biri "Beyaz Kurdele" kampanyasıdır. Kanada'da 1991 yılında bir grup erkek tarafından başlatılan ve erkeklerin kadınlara uyguladığı şiddete dikkat çekip bu şiddeti durdurmayı hedefleyen kampanya bugün 50'den fazla ülkede özellikle genç erkeklerin konuya ilişkin eğitimi üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (White Ribbon Hareketi internet sitesi, 2011). Bunun yanında NOMAS (Cinsiyetçiliğe Karşı Erkekler Ulusal Organizasyonu, ABD), Avrupa Pro-Feminist Erkekler Ağı, Meninist, Değişim İçin Erkekler Ağı (İngiltere) gibi örgütler de yine pro-feminist örgütlenmelere örnek gösterilebilir (Sancar, 17 Haziran 2009).

Türkiye'de ise “Biz Erk-ek Değiliz İnisiyatifi” (BEDİ) ve "Erkek Muhabbeti" son 3-4 yıl içerisinde oluşturulan görece etkili ve görünürlüğü olan pro-feminist gruplar olarak öne çıkmaktadır. Pippa Bacca cinayetinin ardından ortaya çıkan ve Türkiye’de ataerkilliğe karşı çıkan pro-feminist erkeklerin oluşturduğu ilk platform olan BEDİ, kendini "*Toplumda hakim olan erkeklik biçimlerine, cinsiyetçiliğe, dayatılmış cins kimliklerine ve homofobiye karşı olan anti-otoriter bir erkek inisiyatifidir.*" ifadesiyle tanıtırken (Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, 2008), Erkek Muhabbeti ise kendini şöyle tanımlamaktadır: "*Erkeklerin, ataerkilliği ve kendi erkekliklerini feminist ve LGBTT hareketin deneyimlerinden beslenen bir perspektifle sorgulamasına katkıda bulunacak bir platform oluşturmayı hedefleyen “Erkek Muhabbeti” ilk kez 2010 yılında SOGEP çatısı altında bir araya gelen ve genç erkeklerden oluşan bir gruptur.*

Erkek Muhabbeti feminizmi ve LGBTT hareketini destekleyen, ataerkillik karşıtı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen bir gruptur." (Beyhan, 2010).

Türkiye'deki pro-feminist sayılabilecek en yeni oluşum ise henüz kurulum aşamasında olan Erkek Eğitimine Destek Derneği'dir (ERDER) (S. Bahar Alban, kişisel iletişim, 20 Kasım 2011). Diğer iki oluşumdan farklı olarak, ERDER doğrudan erkekler tarafından kurulmuş olmasa da, kadına yönelik şiddetin önüne geçmenin yolunun erkeklerin eğitiminden geçtiği düşüncesinden yola çıktığı ve bu yönde çalışmalar yapmayı amaçladığı için pro-feminist gruplarla aynı çerçevede değerlendirilebilir. Yürütmeyi planladığı çalışmalar "Beyaz Kurdele" hareketiyle oldukça benzerdir.

Pro-feminist hareketin yalnızca Türkiye'de değil, bütün dünyadaki önemli destekçilerinden biri de queer hareketidir. Kronolojik olarak bakıldığında, pro-feminist hareket, feminim ve queer hareketini takiben gelmektedir ve queer hareketinin de erkekliği ve ataerkilliği sorguluyor olması dolayısıyla bu iki hareket oldukça önemli paralellikler taşımaktadır (Bozok, 2011).

Sancar'ın (2009) ifadesiyle "*Her tür 'eril şiddet'e mesafeli ve zaman zaman eleştirel olmayı becerebilen erkek deneyimlerinin hemen hiçbir sosyal, siyasal, kültürel bağlamda görünür olmadığını söylemek abartı olmaz.*" Hem bu görünmezliği bir ölçüde kırma açısından, hem de profeminist literatürün henüz Türkiye'de çok sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, pro-feminist bir bakışla yürütülen bu araştırmanın alana yapacağı katkının değerli olacağı düşünülmektedir.

I.2. Söylemler ve Toplumsal Cinsiyet

Daha önce de belirtildiği gibi, günlük konuşmalar, kişilerin aralarında yaşadığı bütün diyaloglar ve iletişimin hemen her noktası toplumsal cinsiyete dair bir şeyler söylemektedir. Bu bölümde söylemlerdeki toplumsal cinsiyet irdelenirken, söylem analizi yönteminden ise "Yöntem" başlığında bahsedilecektir.

I.2.i Dilde ve söylemdeki toplumsal cinsiyet

Dil ve söylemdeki toplumsal cinsiyet de toplumsal cinsiyete ilginin başladığı yıllardan beridir oldukça fazla ilgi çeken bir alan olmuştur. Özellikle 1970'li yıllardan itibaren sosyal psikolojide yeni yaklaşımlar da ön plana çıkmaya başlamış ve bazı araştırmacılar için "dile dönüş"ün önemi vurgulanmaya başlamıştır (Parker, 2005). Kişilerarası iletişimin çok önemli bir kısmını dilin sağladığı düşünüldüğünde, herhangi bir konuyu ne kadar ilgilendirdiği daha açık ortaya çıkmaktadır. Söz konusu iletişime günlük konuşmalar, her türlü görsel/işitsel/basılı medya yayını ve ders kitapları da dahil olmak üzere, herhangi bir bilginin, olayın, duygunun, durumun kişiden kişiye aktarılmasında kullanılan bütün kanallar dahildir. Van Dijk'e (1993) göre özellikle toplumsal eşitsizlikler söz konusu olduğunda, hegemonyanın sorgulanması noktasında söylemlerle üretilen ve pekiştirilenlerin incelenmesi çok önemlidir.

Burada kavramı daha netleştirmek için bir açıklamaya gerek duyulmaktadır. “Dildeki toplumsal cinsiyet”, “dilbilgisel cins” (grammatical gender) kavramıyla karıştırılmamalıdır. Dilbilgisel cins, Almanca ve Fransızcanın da aralarında bulunduğu pek çok dilde kelimelerin eril/dişil/nötr olarak ifade edilmeleri anlamına gelir. Bu özellik, kelimenin gerçek anlamıyla paralel olmak zorunda değildir. Örneğin “taş” kelimesinin Almancadaki karşılığı olan “der Stein” eril iken, “kız” kelimesinin karşılığı olan “das Mädchen” nötr bir kelimedir. Dilbilgisel yapı itibariyle Türkçenin böyle bir özelliği bulunmamaktadır (Hellinger ve Bussmann, 2001).

Türkçede oldukça sık gündeme gelen ayrımlardan biri de bayan/kadın kelimeleri arasındaki farktır. Kadın kelimesinin, kız kelimesine karşıt olarak kullanılması, dolayısıyla “kadın” ifadesinin “kız olmayan” bir kişiyi belirtebilmesi nedeniyle, kadın sözcüğüne cinsel bir anlam atfedilmektedir. Oysa “bayan” kelimesi böyle bir ayrıma yol açmamaktadır ve bu nedenle kullanımının hatalı olduğu noktalarda dahi (“tüm bayanların Dünya Emekçi Kadınlar Günü kutlu olsun” ifadesinde olduğu gibi) tercih edilebilmektedir. Türkçede yer alan bu ayrım, feminist söylem açısından önem arz etmektedir ve söylem analizinde odaklanılan noktanın kelimelerin ve söylemlerin benzerliğinden çok farklılıkları olmasına (Parker, 2005) bir örnek olarak gösterilebilir.

Söylem ve dildeki toplumsal cinsiyet dendiğinde, iletişimin sağlandığı her türlü ortamdaki söylemlerde üretilen toplumsal cinsiyet akla gelmektedir. Buna dil içerisinde yerleşik olan “iş adamı” “bilim adamı” gibi kelimelerin kullanımının yanında, kelimelerin ve isimlerin yaptığı çağrışımlar (Eckert ve McConnell-Ginet,

2003; O'brien, 2009), cinsiyete ilişkin kavramların ifade ettikleri (Elçi, 2010), ders kitaplarının içeriği (Gümüşoğlu, 2006) gibi iletişimin hemen her alanındaki toplumsal cinsiyet dahildir. Etki alanı düşünüldüğünde özellikle görsel medyada ve ders kitaplarında doğrudan, dolaylı, kasıtlı veya kasıtsız olarak verilen mesajlar, toplumsal cinsiyet rollerinin bu mecralardaki temsili ve yeniden üretimi dikkat çekmektedir.

Medyada toplumsal cinsiyetin oldukça yaygın bir temsili/inşası söz konusu olması göz önünde bulundurularak, bir sonraki bölümde toplumsal cinsiyet ve medya araştırmaları üzerinde durulacaktır.

I.3. Toplumsal Cinsiyet ve Medya Araştırmaları

Medya çalışmalarının başlangıcı, yaklaşık 100 yıl öncesine dayanır. Gramofon, radyo, telefon ve kameranın icadıyla birlikte iletişim farklı bir boyut kazanmış, sesler ve görüntüler kaydedilerek daha geniş bir kitleye yayılabilir hale gelmiştir. Bu sayede gücü ve etkisi arttığı düşünülen medyanın bu gücüne dönük en geniş kabul, 1930'larda Nazi Almanyasında medyanın çok etkili bir propaganda aracı olarak kullanılmış olmasıdır. 20. yüzyılın ortalarından, özellikle televizyonun yaygınlaşmasının ardından başlayarak da akademisyenlerin ilgisini daha fazla çeken medya üzerine yapılan çalışmalar sonucunda, baskın düşünce ve eğilim hep medyanın gerçekten güçlü ve etkili olduğu yönünde olmuştur (Laughey, 2010).

Medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar, Amerikan ekolüne bir alternatif olarak Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde medya çalışmaları, yaygın olarak anketler, deneyler ve görüşmeler gibi gözlemsel yöntemlerle gerçekleştirilirmiştir. Medya çalışmaları ve kültürel çalışmalar İngiliz akademi geleneğine dayandırılmaktadır (Laughey, 2010).

Medya, "iletişim sağlayan araçların tümü" olarak düşünüldüğünde çok geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelerde "kitle iletişim araçları" olarak adlandırılan bu araçlar grubu bugün daha yaygın olarak "medya" olarak anılmaktadır (Akdoğan, 2004). İnsanlar arasında bilgi akışını sağlayan araçlara bakıldığında, başta internet ve televizyon olmak üzere, gazeteler, radyolar, ders kitapları, dergiler ve daha birçok kaynak olduğu görülmektedir. Bu araçların hepsinde de, daha önce de

belirtildiği gibi, mesajlar kullanılan dil, ifadeler, tercih edilen sözcük ve görseller olarak farklı şekillerde verilmekte ve bu farklar da oldukça büyük önem taşımaktadır. Örneğin gerçekleşen bir olay A gazetesinde farklı ifadeler, farklı görseller ve farklı bir bakışla sunulurken, B gazetesinde daha başka şekilde sunulmakta, hatta belki C gazetesinde hiç sunulmayarak çok daha köklü bir fark yaratılmaktadır.

Psikoloji ve öğrenme alanında televizyonun –ve daha geniş anlamda medyanın- etkisine dönük en ünlü araştırmalardan biri, Bandura'nın şiddet içerikli bir video izletilen ve izletilmeyen çocukların oyuncak bebeğe nasıl davrandıklarını karşılaştırdığı deneyidir (Bandura, Ross ve Ross, 1961). Her ne kadar bunun bir laboratuvar deneyi olması nedeniyle çocukların normalde davranacaklarından farklı davrandıklarına dönük eleştiriler olsa da, bu çalışmanın bulguları alan açısından halen değerli bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet ilk olarak ailede öğrenildiği gibi, çocuklukta televizyon, gazete/dergi, internet gibi medya araçlarıyla etkileşimin başlamasıyla birlikte bu medya araçları da toplumsal cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Kadın ve erkeğe atfedilen değerler, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyetçilik medya araçlarından, reklamlardan (Çolakoğlu ve Doğaner, 2008), gençlik dergilerinden (Prusank, 2007) ve televizyon programlarından öğrenildiği gibi, Türkiye'de çok sayıda yapılan araştırmaya göre ilkokul kitaplarından da öğrenilmektedir (örn. Dökmen, 1995; Esen ve Bağlı 2002; Gümüşoğlu, 2006; Esen, 2007; Asan, 2010). Perse'e (2001) göre medyada toplumsallaşmaya ilişkin mesajların

ana hedefi, henüz toplumsallaşma sürecinin başında olan çocuklardır. Hatta Amerika'daki ailelerin %99'unun evinde en az bir televizyon bulunduğu ve bazı çocukların evin dışındaki diğer toplumsal kurumlarla iletişiminin çok daha sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda (Perse, 2001) medyanın ve medya kahramanlarının çocukların toplumsallaşması üzerinde ne derece etkili olabileceği göze çarpmaktadır. Özellikle çocukların en rahat erişilebilen medya kaynağı olan televizyonda yalnızca çocuklara dönük programları izlemediğine ilişkin veriler (Perse, 2001; Cesur ve Paker, 2007), çocuk programları kadar özenli hazırlanmayan yetişkinlere dönük programlardan da çocukların öğrendiği pek çok şey olabileceğini göstermektedir. Yine de, medyanın toplumsallaşma sürecindeki etkisinden bahsederken, toplumsallaşmanın "medya nedeniyle" olmadığını, medyanın bu süreç içerisinde sadece bir etken olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir (O'brien, 2009).

Toplumsal cinsiyetin, çocukların toplumsallaşma sürecinde öğrenip içselleştirdikleri bir kavram olduğu (Onur ve Koyuncu, 2004; O'brien, 2009) göz önünde bulundurulduğunda, yine televizyonun bu süreçteki önemini vurgulamak gerekmektedir. Özellikle erkeklerin ve aynı şekilde kadınların da geçtiğimiz yüzyılda ilerleyen yıllarla birlikte daha fazla sürelerini işyerinde geçirmeleri, iş-ev arası mesafelerin geçen zamanla birlikte artması ve ağırlaşan iş hayatı nedeniyle ebeveynlerin çocuklarıyla geçirdikleri zamanın niceliğinde ve niteliğinde önemli bir düşüş olmuştur. Bu düşüşle birlikte, çocukların toplumsallaşma sürecinde özellikle babayla evde geçirilen zamanın yerini televizyon karşısında geçirilen zaman almıştır

ve bu da medyanın, çocuğun toplumsallaşma sürecindeki katkısının artışına işaret olarak karşımıza çıkmaktadır (Erkiner, 2010).

Medyada toplumsal cinsiyet ve iletişim alanında bugüne kadar yapılan araştırmalar büyük çoğunlukla "kadın" üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu durum doğaldır, çünkü daha önce de bahsedildiği gibi Türkiye'de erkeklik alanında çalışmalar çok yakın tarihte başlamıştır. Halen Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın kelimeleri geçişken olarak kullanılabilmektedir; yani "kadın çalışmaları" ve "toplumsal cinsiyet çalışmaları" sözleri, henüz erkek alanında çalışmalar yaygın olmadığı için birbirinin yerine kullanılmaktadır (Özkazanç, 2010). Bu duruma verilebilecek bir başka örnek ise, Durudoğan ve arkadaşları (2010) tarafından derlenen "Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları" başlıklı kitaptır. Kitabın tamamen kadını odağa alıyor olması, tam olarak bu bahsedilen durumun bir sonucudur.

Oldukça dikkat çekici ve kolay erişilebilir olduğu için medya araçlarındaki toplumsal cinsiyet rollerinin incelendiği araştırmaların sayısı her geçen gün artmaktadır. Medya ve toplumsal cinsiyet üzerine Türkiye'de bugüne değin yapılan araştırmalarda televizyon dizileri (Mani, 2005), ders kitapları (Dökmen, 2004; Gümüşoğlu, 2006; Asan, 2010), reklamlar (Çolakoğlu ve Doğaner, 2008) gibi farklı alanlarda çalışmalar yürütülmüş olsa da, hem bu çalışmaların diğer toplumsal cinsiyet araştırmalarında olduğu gibi daha çok kadını odağa aldığı görülmekte (Örn. Akdoğan, 2004) hem de pek azının psikoloji alanında olduğu dikkat çekmektedir. Oysaki medyaya dair, özellikle sosyal psikoloji alanını ilgilendiren toplumsal cinsiyet, toplumsal etki, ayrımcılık, kalıpyargılar, saldırganlık ve iletişim gibi pek çok konu

bugün halen araştırılmayı beklemektedir. Dolayısıyla Türkiye'de şu anda medya ile ilişkili erkeği odağa alan araştırmalar çok sınırlı olduğu için, bu çalışmanın yine bu eksikliği gidermeye dönük bir adım olacağı düşünülmektedir.

I.4. Amaç

Cinsiyet, söylem açısından incelenmesi son yıllarda eleştirel sosyal psikoloji alanında popülerlik kazanan bir çalışma alanıdır (Elçi, 2010) ve söylem analizi çalışmaları, deneysel sosyal psikoloji geleneğinde alışılagelenden farklı çalışmalardır. Bu çalışmanın da aralarında bulunduğu "söylem analizi çalışmaları" deneysel olmadığı için bir hipotez kurulmaz ve deneysel çalışmalarda önem verilen evrenin temsili, tekrarlanabilirlik, genellenebilirlik gibi özellikler üzerinde durulmaz. Söylem analizi, doğası gereği gerçeğin temsillerinin çoğulluğuna dayanıyor olduğu ve bu temsiller de sürekli bir değişim, dönüşüm içerisinde olduğu için belli bir anda, belli bir yerdeki söylemleri açığa çıkarmayı, betimlemeyi hedefler. Ancak bu kolaya kaçmak olarak görülmemelidir, çünkü söylem analizinin odağı farklıdır, söylemlerin nasıl inşa edildiği ve bu inşanın ne anlama geldiği yorumlanmaya çalışılır.

Bu çalışmanın amacı, toplumsal cinsiyete ilişkin algılarla oldukça önemli bir etkileşim içerisinde olan medyadaki ataerkil söylemin ve erkeklik temsillerinin ortaya konmasıdır. Bu amaçla Türkiye'de ulusal yayın yapan Fox TV'nin 2008 yılından beridir yayınını sürdürmekte olan Su Gibi adlı programı (pro)feminist ve sosyal inşacı bir bakışla, eleştirel söylem analizi yaklaşımı kullanılarak incelenecektir. Söylem analizinde, özellikle doğal ortamında gerçekleşen iletişim öğeleri veri kaynağı olarak kullanıldığında, araştırmacının hiçbir müdahalesinin olmaması da bir avantaj olarak görülmektedir (Webb ve ark., 1966).

Yapılan analizin sonucunda programda erkekliğin inşası ve ataerkil söylem aracılığıyla sunumu, literatürde halihazırda var olan çalışmalarla karşılaştırılacaktır. Söz konusu programda erkekliğin, literatürle tutarlı olarak hegemonik erkeklik normlarına ve ataerkiye uygun bir şekilde inşa ve temsil edileceği düşünülmektedir.

II. Yöntem

Daha önce de belirtildiği gibi, bu çalışmada söylem analizi yöntemi izlenecektir ve bu geleneksel deneysel araştırma yöntemlerinden farklı bir araştırma ve raporlama sistemi anlamına gelmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler profeminist ve sosyal inşacı bir yaklaşım sergilenerek, eleştirel söylem analizi aracılığıyla ataerkil söylem ile bu söyleme içkin erkeklik temsilleri açısından incelenecek ve yorumlanacaktır. Dolayısıyla bu bölümde örneklem ve verinin toplanması başlıklarının yanında kısaca söylem analizi, eleştirel söylem analizi ve sosyal inşacı yaklaşım kavramlarının da açıklanması gerekli görülmektedir.

II.1. Örneklem / Veri Kaynağı

Söylem analizinin geleneksel araştırma yöntemlerinden en büyük farklarından biri, örneklem boyutunun belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır (Sözen, 1999). Yoğun emek isteyen bir yöntem olan söylem analizi, sayfalarca konuşmanın metin haline getirilmesi, bu metinlerin yorumlanması ve gerektiğinde tekrar tekrar okunmasını gerektirir. Söylem analizinin başarısı örneklem büyüklüğüne bağlı değildir (Sözen, 1999). Yapılandırılmış bir anket aracılığıyla birkaç yüz katılımcıdan elde edilecek veriye eşdeğer geçerlik söylem analizi yöntemi kullanıldığında 10 tane derinlemesine görüşmeden elde edilebilir, dolayısıyla söylem analizinde örneklem büyüklüğü temel kaygılardan biri değildir (Potter ve Wetherell, 1987).

Bu çalışmanın amacı daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye'de son yıllarda hafta içi her gün, özellikle 3 farklı ulusal kanalda günde toplam 10 saate kadar ekranda olan ve oldukça da fazla izlenen (Tüm izleyiciler grubu rating raporu, 2011) evlendirme programlarında sunucular, katılımcılar ve seyirciler tarafından kullanılan ataerkil söylemin ve bu söylemde erkekliğin temsilinin profeminist bir bakışla çözümlenmesi ve ortaya konmasıdır. Bu amaçla veri kaynağı olarak Fox TV'de yayınlanan ve her gün yaklaşık 3.5 saat süren Su Gibi adlı evlendirme programı tercih edilmiştir. Bu programın tercih edilmesinin birkaç nedeni vardır.

Öncelikle, ulusal kanallarda yayınlanan ve çok izlenen diğer evlendirme programlarından farklı olarak, Su Gibi programının biri kadın, diğeri erkek olmak

üzere iki sunucusu bulunmaktadır. Erkek sunucunun da konuşmalarının ve yorumlarının dahil olacağı bir analizin daha zengin olacağı düşünülmüştür.

Su Gibi'nin tercih edilmiş olmasının bir diğer nedeni ise, programın diğerlerinden daha çok evlendirme odaklı olmasıdır. Diğer programlardan farklı olarak, birbirine talip olan katılımcılar doğrudan karşı karşıya gelmekte ve birbirini görerek, karşılıklı tanımaya dönük konuşmalar gerçekleştirmektedirler. İki farklı ulusal kanalda yayınlanmakta olan diğer iki benzer programda (Esra Erol'la Evlen Benimle – ATV ve Zuhal Topal'la İzdivaç - Star) ise odağın, tarafların fiziksel olarak birbirlerini beğenmeleri olduğu düşünülmektedir. Program kayıtlarının yapıldığı 2011 yılının Ocak ayının ikinci haftasında Su Gibi'ye daha önce evlenmiş bir çift konuk olmuş, bir çift nişanlanmış, iki çift ise canlı yayında evlenmiştir. Programla ilgili kesin istatistikler olmamakla birlikte, program sunucularının iddiası, Su Gibi'nin "en çok evliliğe vesile olan" program olmasıdır.

Bir önceki gerekçeyle bağlantılı olarak, Su Gibi'nin tercih edilmesine ilişkin son gerekçe ise, evlendirme programlarının birer "kurgu" ürünü olduğuna dönük eleştirilerdir (Saka, 2009). Dolayısıyla rastgele seçilen bir haftada gerçekleşen nişan ve evlilikler göz önünde bulundurulduğunda, programda gerçekten insanların belli kriterlere göre eş adayları aradıkları, buldukları ve kendi hayatlarına ilişkin çok önemli ve bağlayıcı adımlar attıkları görülmektedir. Analize konu olan haftada bir yıl önce evlenen bir çift programa konuk olarak katılmış, bir çift nişanlanmış, iki çift de program sırasında, canlı yayında evlenmiştir. Bununla birlikte, programda kurgusal olan öğeler de olabileceği iddiası tamamıyla reddedilmemektedir. Ancak eğer ki

kurgular varsa dahi, bunların da yine belli bir bakış açısını yansıtmakta olduğu ve ataerkil söylem ve özellikle hegemonik olan erkekliğin temsili ve medya aracılığıyla yeniden inşası açısından veri sağladığı düşünülmektedir.

II.2. Verinin toplanması

Verinin toplanması aşamasında öncelikle ilgili kanal ile iletişime geçmeye çalışılmış ancak olumsuz sonuç alınmasının ardından, bilgisayar üzerinden programın kaydedilmesi yöntemi kullanılmıştır. Bir TV kartı aracılığıyla ilgili program bir hafta boyunca, hafta içi her gün başlangıcından sonuna kadar aralıksız olarak kaydedilmiştir. Her bir programın başlangıcından sonuna kadar süren bu kaydın sonucunda reklamlarla birlikte yaklaşık 17 saatlik ham veriye ulaşılmıştır. Program içerisinde yayınlanan reklamlar ve jenerikler bu araştırmanın konusu olmadığı için bu unsurlar çıkartılmış ve beş günlük kayıt için toplam yaklaşık 12.5 saatlik veri elde edilmiştir.

II.3. Analiz

Bir haftalık verinin eksiksiz olarak toplanmasının ardından, ilgili televizyon programı kaydı deşifre edilmiş ve bütün bir metin olarak kaydedilmiştir. Kaydedilen bu metin, bir nitel veri analizi programı kullanılarak araştırmanın konusu olan erkeklik temsilleri ve ataerkil söylemi ilgilendiren ifadeler açısından kodlanmış, bu kodların gruplanmasıyla kategoriler ortaya çıkmıştır. Daha sonra bu kodlamalar ve kategoriler kullanılarak bazı modeller oluşturulmuştur. Oluşturulan bu kategoriler ve modellerden yola çıkarak ilgili programda erkekliğin nasıl temsil edildiğine ve ataerkil erkeklik söylemine ilişkin yorumlar ortaya konmuş, bu yorumlar mevcut literatürle karşılaştırılmıştır.

Nitel araştırmaların nicel araştırmalardan farklı olduğu en önemli noktalardan biri de nitel çalışmaların tümdengelimsel değil, tümevarımsal olmalarıdır ve bu tür çalışmalarda araştırmacı, bağlamı içerisinde dönüşlü bir şekilde incelenen veri ile sürekli bir etkileşim içerisindedir (Kuş, 2009). Veri kaynağı tarafından kullanılan ifadelerden bire bir alıntılama yapılarak oluşturulan kodun adının dahi verilerden alınması anlamına gelen “in-vivo kodlama” da nitel çalışmalarda oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır (Strauss, 1987) ve bu çalışmada da gerekli görüldüğü noktalarda in-vivo kodlama kullanılmıştır.

Bir haftalık verinin eksiksiz olarak kaydının ardından, ilgili televizyon programı kaydı deşifre edilmiş ve bütün bir metin olarak kaydedilmiştir. Kaydedilen bu metin, bir nitel veri analizi programı kullanılarak araştırmanın konusu olan

erkeklik temsilleri ve ataerkil söylemi ilgilendiren ifadeler açısından kodlanmış, bu kodlardan yola çıkarak kategoriler ve bu kodlamalar ve kategoriler kullanılarak modeller oluşturulmuştur.

Yapılan literatür taraması, programların izlenmesi ve oluşturulan kuramsal çerçeveyle birlikte kimi temel/şemsiye kategoriler oluşturulmuş olsa da alt-kategoriler tamamen verinin analizi sırasında oluşturulmuştur. Bu oluşturulan en alt kategoriler, kodlar olarak adlandırılmaktadır ve kodlar somut veriye en yakın, soyutlama düzeyi en düşük olan birimlerdir. Bu birimlerin bağdaştırılması ve gruplanmasıyla birlikte kategorilere ulaşılır (Strauss, 1987). Araştırma refleksif bir yol izlediği, veriyle analiz süreci sürekli birbirini etkilediği için (Parker, 2005, Willig, 2008) her ne kadar ilk başta kimi şemsiye kategoriler belirlenmiş olsa da, süreç ilerledikçe veriden yola çıkarak bu kategorilerde gerekli görülen değişiklikler ve eklemeler de yapılmıştır.

II.4.i Söylem analizi

Söylem kavramına ilişkin, konuşma ve dilin ötesinde bir olgu olduğu yönünde bir uzlaşı bulunsa da farklı söylem tanımları bulunmaktadır. Söylemin, cümlenin üstünde olan tüm ifadeleri kapsadığı (Bilgin, 2007), en genel anlamıyla "karşılıklı iletişim" anlamına geldiği (Sözen, 1999), bir nesneyi inşa eden önermeler sistemi (Parker, 1992) veya bir olguya ilişkin algıyı oluşturan (Burr, 2003) bir yapı olduğu yönünde görüşler bulunmaktadır. Söylem ve söylem analizi psikoloji alanında özellikle son 25 yılda önem kazanmıştır.

Söylem analizi, sosyal psikologlar için de önemli bir alandır (Bilgin, 2007). Dilin ve hem dile hem de iletişime dair öğeler içeren söylemin çalışılması ise sosyal psikoloji açısından özellikle önemlidir çünkü dil, bireyler arasındaki en temel ve yaygın iletişim aracıdır ve söylemler kelimelerin ötesinde veriler sunar (Potter ve Wetherell, 1987).

Söylem analizi erkekliğin, toplumsal cinsiyetin veya psikolojinin diğer temel kavramlarından olan tutumlar, bellek, temsiller gibi herhangi bir konunun dildeki konumunu incelemek, ilgili konuya ilişkin temsilleri ortaya koymak için oldukça etkili bir yöntemdir (Potter ve ark., 1990) ve etkili bir şekilde kullanıldığında ideoloji ve psikoloji arasındaki bağlantının çalışılmasında da etkili olabilmektedir (Parker, 2005). Düşünceleri ifade etmenin en etkili aracı dil olduğu için ve dilin her türlü bilgi/fikir alışverişinde, tartışmada ve diyalogda kullanılıyor olması nedeniyle kişiler konuşmalarında farkında olmadan sürekli kendileri ve düşünceleri hakkında bilgiler

sunmaktadırlar. Konuşmalarda tercih edilen kelimeler, vurgulanmak istenenler, diyalog örüntüleri ve sözel iletişimin daha pek çok niteliği, kişiler ve topluluklar/toplumlar hakkında bilgi sağlamaktadır. Hatta konuşma analistlerinin de üzerinde özellikle durduğu gibi, diyalog sırasında yalnızca sarf edilen sözcüklerin değil, sessizliklerin ve duraksamaların da pek çok şey anlatabildiği ifade edilmektedir (Zimmerman ve West, 1975) çünkü söylem yalnızca kullanılan kelimeler, ifadeler ve söylenenler değildir. Aynı zamanda söylenmeyenler ve söylemekten kaçınılanlar da söylemin bir parçasıdır ve bunların incelenmesi elbette daha zordur ve Foucaultcu yaklaşım ve eleştirel söylem analistlerinin üzerinde durduğu daha çok söylemdeki bu gizil ifadelerdir.

Yıllardır gelişmiş, yerleşmiş ve neredeyse reçeteleşmiş olan deneysel yöntemlerden farklı olarak söylem analizi henüz gelişmekte ve sürekli ilerlemektedir. Geleneksel sosyal psikoloji kitapları bilim felsefesiyle genelde çok ilgilenmezler ve onlar için yöntem nadiren sorun çıkaracak sorular yöneltir (Potter ve Wetherell, 1987). Geçtiğimiz yüzyılın ortalarında ortaya çıkarak gelişmeye başlayan söylem analizi, oldukça esnek bir yöntemdir ve bu özelliği nedeniyle disiplinlerarası kullanıma çok uygundur. Bu disiplinlerarası özelliği ve geniş bakış açısı nedeniyle de farklı alanlara ilişkin bir perspektif sağlar ve bu sayede farklı kültürler ve disiplinler arası araştırmaların önünü açar (Jansen, 2008). Bunun yanında politik olma özelliği de dikkat çeker, çünkü metinlerin analizi her zaman daha geniş bir bağlam içerisinde ve güç ilişkilerine bakılarak yapılır (Philips ve Hardy, 2002).

Eleştirel Söylem Analizi (ESA)

Söylem analizi, iletişim için kullanılan söylemlerin bir analizini ifade ederken, onu takiben ortaya çıkan eleştirel söylem analizi (ESA) ise Foucault tarafından kurgulanmış olmasa da büyük ölçüde onun düşüncelerine ve söylemlerin siyasal varoluş tarzları olduğu savına dayanan bir bakıştır. Söylem analizinden farklı olarak söylemlerin değişmelerini yorumlayarak açıklamaya odaklanır. ESA'nın temel ilgi alanı denk olmayan güç ilişkilerinin ifade edilmesi ve yeniden inşa edilmesi, pekiştirilmesi olarak görülmektedir çünkü söylemler, bilgiye, güce, iktidara, otoriteye ve diğer güç ilişkilerine dair pek çok şey söyler. 1970'li yıllarda toplumsal cinsiyet kavramının tartışılmaya ve cinsiyet olgusunun öğrenilen bir şey olduğu savının güçlenmeye başlamasıyla, farklı cinsiyetlerin inşasının, toplumsal iktidar ilişkileriyle en az ırk ve sınıf kadar bağlantılı olduğu düşüncesi yaygınlaşmıştır (Sancar, 2009).

ESA, sosyal güç dengesizliklerinin, baskının ve eşitsizliğin uygulandığı, yeniden üretildiği ve ona karşı direnildiği toplumsal ve politik bağlamın incelenmesini amaçlarken, bir yöntem olmaktan çok söylem analizine getirilen bir bakış olarak görülmektedir (van Dijk, 2001; İnceoğlu ve Çomak, 2009). Bunun nedeni ise, bir nitel araştırma yöntemi olarak görülen söylem analizi (Sözen, 1999) ile eleştirel söylem analizi arasındaki farkın, bunlardan "eleştirel" olanın söylem analizine disiplinlerarası bir bakış getirmesi ve yalnız söylem analizinden değil farklı yöntemlerden de yararlanabilmesi olarak görülmektedir. Bundan dolayı eleştirel

söylem analizi yapmanın da net ve tek bir yöntemi yoktur, araştırmacıya, araştırılan konuya ve tercih edilen bakış açılarına göre şekillenmektedir.

Söylem ve güç ilişkisini incelerken, aslında biraz daha temele inmek ve söylemleri oluşturma/yaygınlaştırma gücünü kimin elinde bulundurduğuna bakmak gerekmektedir. Gramsci'ye göre (akt. van Dijk, 2001; Gramsci, 1971) toplumdaki en baskın/hegemonik grup, söylemleri belirleme gücüne de sahiptir. Örneğin yaygın medyayı elinde bulunduran kişiler, her gün milyonlarca insana "bilgi" sunarken belli bir söylem kullanmaktadırlar. Medya patronlarının, milletvekillerinin ve sermaye sahiplerinin büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, daha en baştan söylemlerin kadınların aleyhine değilse bile erkek bakış açısından, erkeklerin lehine oluştuğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.

ESA bakışına göre, insanların ne söyledikleri kadar, onları nasıl söyledikleri de önemlidir, çünkü toplumdaki hiyerarşi söylemler aracılığıyla kurulur. İktidar sahibinin kullandığı söylemle hükmedilenin söylemi arasında farklılık vardır ve bu farklar aracılığıyla farklı güç konumları ortaya konmasının yanında aynı zamanda inşa da edilir (Sözen, 1999). Dolayısıyla bu noktada iktidar-güç mücadelesinin ve toplumsal eşitsizliklerin en açıkça görülebildiği alanlardan birisi olan "toplumsal cinsiyet" (Potter ve Wetherell, 1987; van Dijk, 2001; Elçi, 2010) alanının incelenmesinde de ESA yönteminin uygun olduğu düşünülmektedir.

ESA, özellikle son 20 yıl içerisinde, psikolojinin de aralarında bulunduğu sosyal bilimlerin pek çok farklı alanında kullanılmaya başlayan ve giderek daha fazla kabul görmekte olan bir yöntemdir. Sosyal bilimlerde modernizme bir alternatif ve

eleştiri olarak ortaya çıkan post-modernizmle paralel olarak popülaritesi artmaktadır. Modernizm gerçek dünyada olan bitenin gerçekten anlaşılabileceği düşüncesini öne sürerken, post-modernizm gerçeğin kavranmasının çok kolay olmadığını ve bilimin sadece bize gerçeğe ilişkin temsiller sunduğunu savunur. Bu temsillerin de bilimcilerin tercihleri, yorumları ve bulgularına ilişkin anlatıları/söylemleri tarafından şekillendiğini ifade eder (Rogers, 2003).

Başka bağlamlarda olduğu gibi, kadın erkek ilişkilerini düşünürken de şunu göz önünde bulundurmak gerekir; güç ilişkileri her zaman açıkça görünmeyebilir ve fiziksel olarak uygulamaya konmayabilir (Essed, 1991). Eleştirel söylem analizinin bir amacı da bu örtük güç ilişkisini açığa çıkarmaktır. Özellikle sosyokültürel analizler yapılırken, bir metinde açıkça söylenen ve gizil alt-metinlerin açıkça ortaya konması gerekmektedir. Söylenmeyen, gizil içeriğe bakılması, neyin “varsayıldığına” ve neyin “sağduyu” olarak görüldüğüne ilişkin önemli göstergeler sunabilmektedir (Fairclough, 1995; Frost, 2011). Buna paralel olarak ESA’nın bir başka özelliği de söylemlerdeki benzerliklerden çok farklılıklara odaklanıyor olmasıdır.

Söz konusu gizil güç dengesizliğine bir örnek vermek gerekirse, mesela bir kadın ve bir erkek arasında güç dengesizliğinin varlığını söylemek için ortada bir 'uygulanan şiddet'in var olmasına gerek yoktur. "Varsayılan" durumlar da genelde bu güç dengesizliğini ortaya koymaktadır. Örneğin kadının yaşam alanının "özel alan" olması, erkeğin çalışıp para kazanan olması gibi. Bununla birlikte güçlü/baskın görülen grubun tüm üyelerinin tek tek baskılanan grubun tüm üyelerinden daha güçlü olmak zorunda olmadığını da unutmamak gerekir (van Dijk, 2001).

II.4.ii Post-Modernizm ve Sosyal İnşacılık

Bireyler ve söylemler arası bir belirsizlik her zaman vardır çünkü iletişim oldukça çetrefil bir süreçtir. Dolayısıyla birey, toplum ve sosyal gerçekliklerin anlaşılmasında söylem analizinin kullanıldığı araştırmaların da değerli olduğu düşünülmektedir. Bilimsel bilginin söylemden bağımsız olduğu yönünde görüşler olsa da, bilim sosyolojisi ve psikolojisi gibi alanlarda yapılan çalışmalar, bilimsel bilgi dahil hiçbir bilginin dilden ve söylemden bağımsız olamayacağını öne sürmektedir (Potter ve ark., 1990; Sözen, 1999). Örnek vermek gerekirse, araştırılan konuya bakış açısı, kullanılan ölçekler ve bulguların sunumu hep belli bir söylemi beraberinde getirmektedir ve bu nedenle aynı zamanda gündelik iletişim için kullanıldığı gibi bilim yaparken de kullanılan dil, yapılan bilimi ve sonuçları etkileyebilir (Potter ve ark., 1990) çünkü dil, bireyin dünya algısını inşa ettiği bir aracıdır (Potter, 2004) . Sosyal inşacılık da dayandığı post-yapısalcı ve post-modern kuramlar aracılığıyla psikolojinin salt pozitivist-empirist bir doğa bilimi olduğuna ilişkin eleştiriler getirmiştir ve "keşfedildiği" ifade edilen bilgilerin aslında aynı zamanda "inşa da edildiğini" ifade etmektedir (Altınal, 2010).

Sosyal inşacı görüşe göre bireyler gerçeğin bir temsilini görmenin de ötesinde, onu bizzat inşa ederler (Altınal, 2010). Söylem ve sosyal yapılar arasında diyalektik bir yapı vardır; söylemler sosyal inşacıdırlar. Herhangi bir konuda kullanılan söylem, içinde bulunduğu bağlamdan etkilendiği gibi, aynı şekilde, yaygınlaşmasıyla birlikte bağlamın kendisini de oluşturucu bir etki yapmaktadır. Van

Dijk çalışmalarında toplumda hegemonik bir söylemin mevcut olduğunu ifade ederken (söz konusu hegemonik söylem, bu özgül çalışmada erkeklik söylemi ve ataerkil söylemdir), aynı zamanda söylem ve ideoloji arasındaki bağlantıyı bireylerin bilişlerinin kurduğunu ifade eder (Altınal, 2010). Yani bağlam, mevcut olayların bireylerin zihinsel temsilleri sayesinde bireysel seviyede oluşturulur ve bireyler bu bağlama göre söylemler üretirler. Metinler, aynı anda iki temel toplumsal sürecin işlemekte olduğu toplumsal alanlardır: "biliş ile birlikte dünyanın temsili" ve "toplumsal etkileşim" (Fairclough, 1995). Bu noktadan yola çıkan eleştirel sosyal psikoloji, geleneksel deneysel sosyal psikolojiden farklı olarak, örneğin müziğin insanın dışında bir varlık olarak varlığını sürdürdüğünü ve bunun incelenebileceğini değil, aksine bir orkestra misali toplumsal hayatın insan eylemi aracılığıyla bu müziği oluşturduğunu, onun varlığının bu şekilde yeniden ve yeniden kurulduğunu ifade eder (Rogers, 2003). Aynı zamanda pozitivist-deneysel sosyal psikolojiye dönük olarak kurulan net nedensellik ilişkilerinin aşırı indirgemeci ve "kendini doğrulayan kehanet" niteliğinde olabileceği yönünde bir bakış da söz konusudur (Smith, Harre ve Langenhove, 1996; Elçi, 2010). Dolayısıyla dili bir kaynak/araç olarak gören geleneksel bakıştan farklı olarak eleştirel sosyal psikoloji onu tutumlar ve duygular gibi olguların inşasında bilinçli olarak kullanılan bir yapı olarak görür (Xue, 2008).

Post-modernizm, gerçek bilgiye erişilebeleciğini savunan ve pozitivist bir yaklaşım olan modernizm akımının bir basamak ötesi gibi görünse de, daha çok modernizme bir eleştiri ve alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Modernizm gerçek dünyada olan bitenin gerçekten anlaşılabileceği düşüncesini öne sürerken, post-modernizm gerçeğin kavranmasının çok kolay olmadığını ve bilimin sadece bize

gerçeğe ilişkin temsiller sunduğunu savunur. Bu temsillerin de bilimcilerin tercihleri, yorumları ve bulgularına ilişkin anlatıları/söylemleri tarafından şekillendiğini ifade eder. Pozitivist yaklaşımın ve modernizmin gerçeğe ampirik bilgi yoluyla ulaşılabileceği savına bu itiraz, "bilimsel bilgi" olarak adlandırılan bilginin dahi kendi başına değil, dil aracılığıyla, dolayısıyla bir yorumla algılanabileceğini ifade eder. Yani bilimsel bilgi bize doğa bilimlerine ilişkin veri sunabilir ancak bunun ardından insanların toplumsal yapılara göre oluşan tepkilerini incelemek için bağlam çok önemlidir (Rogers, 2003) ve sahip olunan bilgi ile bu sağlanan nesnel gerçekliğin arasında doğrudan bir ilişki olduğunu söylemek mümkün değildir çünkü dil doğayı aynen yansıtmaktan çok, onu kurar (Oğuz, 2008).

Özellilke cinsiyet konusunun da aralarında bulunduğu sosyo-kültürel olgularda post-modernizm geçerli tek bir gerçekliğin olmadığını, aksine, aynen erkekliklerin çoğulluğu gibi, farklı gerçekliklerin olduğunu ifade eder. Gerçeklik söylemlerle inşa edilir, kişilere, kültürlere ve farklı söylemleri sahiplenenlere göre değişiklik gösterebilir (Çelik ve Ekşi, 2008; Sözen, 1999). Farklı söylem analizi yöntemleri metin, bağlam ve yazma ile konuşma arasındaki ilişkiye odaklanır ve aralarındaki fark büyük ölçüde metin ve bağlam arasında kurdukları ilişkiye dayanır. Geleneksel nitel araştırma toplumsal gerçekliği olduğu gibi inceleme yoluna giderken, söylem analizi daha çok bu gerçekliğin nasıl inşa edildiğini irdeler (Philips ve Hardy, 2002).

Toplumsal cinsiyete ilişkin bakış da cinsiyet kavramı ilk incelenmeye başladığında daha özcü (essentialist) bir yaklaşımla incelenirken bugün başta

psikologlar, sosyologlar ve antropologlar olmak üzere pek çok sosyal bilimci tarafından sosyal inşacı bir bakışla irdelenmekte ve cinsiyet rollerinin biyolojik olarak doğuştan gelmekten çok toplumsal olarak kurgulandığı ve zamana ve mekâna göre değişiklik gösterdiği kabul edilmektedir (Cengiz, Tol ve Küçükural, 2004; Xue, 2008). Örneğin Edley (2001), toplumsallaşma kuramına göre, toplumsal cinsiyet rollerinin doğumdan itibaren öğretildiğini, bu roller konusunda bebeklerin ve çocukların sıvı/jöle kıvamında olduğunu, içine girdikleri kabın şeklini aldıklarını ancak, zamanla bu kıvamın katılaşarak, aynen katılaşmış jöle misali hafif oynamalar gösterse de ciddi değişiklikler olmadığını ifade etmektedir. Bu noktada cinsiyete aynı zamanda dikotomik (kadın/erkek) bakışın da toplumsal hayata her zaman uygulanmasının zorluğundan ötürü geçerliğini yitirdiğini de eklemek gerekmektedir. Cinsiyet ayrımı bugün 50 yıl öncesinde olduğu kadar keskin değildir, özellikle queer hareketinin de etkisiyle heteronormativite bugün ciddi şekilde sorgulanmakta, kadın ve erkeğin dışında cinsiyetlerin varlığı gittikçe daha yaygın bir şekilde kabul edilmektedir (The Transgender Taboo Belgeseli, 24 Şubat 2010). Cinsiyete dönük bu geleneksel ikici yaklaşım da yine daha önce belirtildiği gibi pozitif bilimlerin kategorizasyon sonucu indirgemeciliği olarak görülebilmektedir.

II.5 Bağlam

Yapılan analize geçmeden önce, söylemin bağlamdan kopuk olarak bir şey ifade etmeyeceği veya çok farklı şeyler ifade edebileceği düşüncesinden yola çıkarak, araştırma verisinin elde edildiği bağlamın da açıklanması gerekli görülmektedir.

Van Dijk'e (2001) göre bağlam, belli bir söylemin oluşturulması ya da anlaşılmasında etkili olan toplumsal durumu ve zihinsel temsilleri ifade eder. Bağlam, ilgili durumun genel bir tanımını, konumu, zamanını, süregiden eylemleri ve farklı rollerdeki katılımcılarla birlikte onların zihinsel temsillerini, yani amaçlarını, bilgilerini, görüşlerini, tutum ve düşüncelerini ifade eder.

Su Gibi'nin de aralarında bulunduğu, insanların evlenmek üzere eş adayı arayışında bulunduğu evlilik programları, televizyonların "kadın kuşağı" olarak adlandırılan gündüz kuşağında yayınlanan programlardır. Evlenmek isteyen heteroseksüel bireyler programa başvurarak programa katılabilirler. Katılımcılar, programa birine talip olarak veya talip olmadan, bir evlilik adayı olarak ilk geldiklerinde kendilerini tanıtmakta, bazı durumda nasıl bir eş adayı aradıklarını, nasıl bir evlilik istediklerini ifade etmektedir. Daha sonra da diğer katılımcılar ile onların talipleri hakkında yorumlarda da bulunabilmektedirler.

Bir kadın ve bir erkek sunucunun sunduğu programda, diğer benzer programlardan farklı olarak taraflar birbirlerini sürekli görmekte, aralarına

görüşlerini engelleyecek herhangi bir engel konmamaktadır. Bir araya gelen katılımcılar birbirlerine sorular yönelterek birbirlerini tanımaya çalışmakta, zaman zaman diğer katılımcılardan ve sunuculardan yöneltilen soruları yanıtlamaktadır.

Anlaşabileceğini düşünen müstakbel çiftler stüdyonun dışına alınarak kendilerine daha ayrıntılı görüşme imkânı sunulmaktadır ancak televizyon izleyicileri bu bölümlere tanıklık etmemektedir.

Programda yer alan tüm katılımcılar eş arayan yetişkinlerdir. Aktif olarak biriyle görüşme yapan, evliliğe ilişkin görüşen, talip olan veya kendisine talip olunan katılımcıların dışında "seyirci"lere ayrılan bölümde yer alan kişiler de yarı-aktif katılımcıdırlar ve kendilerine talip olarak birilerinin gelmelerini beklerken yorumlarıyla ve görüşleriyle de katkı sağlamaktadırlar. Kendisine talip olunan yarı-aktif adaylar görüşme yapmak üzere "görüşme koltuğu"na geçmekte, görüşmenin olumsuz sonuçlanması durumunda taraflar tekrar yarı-aktif olarak seyircilerin arasına dönmektedirler.

Deşifre edilen programların sonucunda oluşan metin katılımcıların ve sunucuların bu bağlamdaki konuşmaları ve yorumlarından oluşmaktadır.

III. Bulgular ve Tartışma

Bu bölümde, araştırmada kaydedilerek deşifre edilen ve kodlanan konuşmalar profeminist bir bakışla, içerdikleri cinsiyetçi ve ataerkil öğeler açısından eleştirel söylem analizi kullanılarak analiz edilecektir. Nitel yöntemlerin geleneksel nicel yöntemlerden farkları çalışmanın her bölümünde açıklanmıştır. Burada da yine geleneksel "Giriş-Yöntem-Bulgular-Tartışma" örüntüsünden farklı bir yapı olduğu için bir açıklama gerekli görülmektedir.

Psikoloji alanında nitel çalışmaların gereği ve yöntemi üzerine en kapsamlı çalışmalardan birini hazırlayan Parker (2005), bu tarz çalışmaların raporlama aşamasında da yine deneysel ve "bilimsel" yöntemlerden ayrıldığını ifade etmektedir. Araştırmada uygulanan ölçekler ve elde edilen bulgular olmadığı için, bir bulgular bölümüne gerek duyulmamakta, "Tartışma" bölümü de veriye ilişkin yorumların yer aldığı "Analiz" başlığına dönüşmektedir. Nitel araştırmalarda, çalışmanın gerektirdiği bir veri yine mevcuttur ancak bu veriden belli şekilde tekrarlanabilir bulgular çıkarılmadığı ve veri sorgulamaya açık yorumlarla açıklandığı için bu değişiklik gerekli görülmektedir. Ancak bu çalışmanın belli bir formata uygun olması gerektiği için, analiz başlığı kullanılmamış, yalnızca bulgular ve tartışma bölümleri bir arada sunulmuştur.

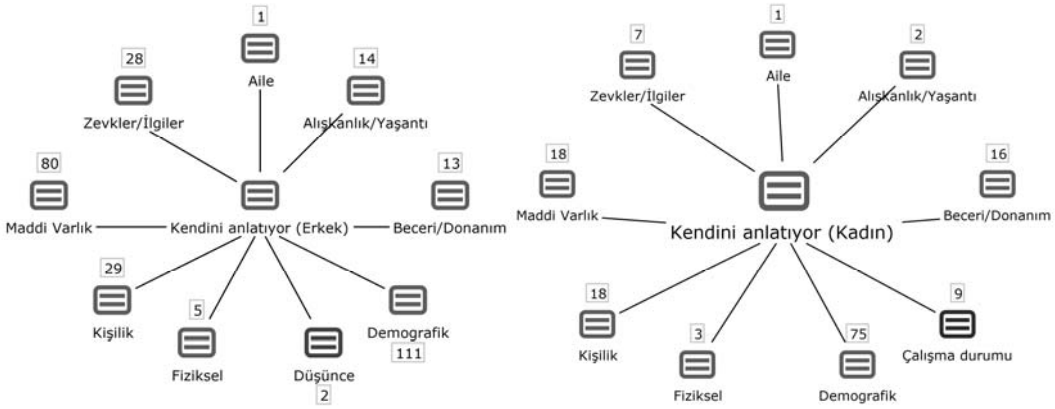
Potter ve Wetherell (1987) söylem analizi ile anket verisinin analizi arasındaki farkı bisiklet sürmek ve kek pişirmek arasındaki farka benzetmektedir.

Anketlerden elde edilen verinin analizi için çok belirli bir yol, hatları belli bir “reçete” olduğu için bu analiz daha çok bir tarife dayanarak kek yapmaya benzetilmektedir. Bununla birlikte, bisiklet sürmenin çok temel bir mekanik gerekliği (dengede durmak) olmasına karşın, onun dışındaki her şey esnektir ve tercih edilen yola, kullanılan araca bağlı olarak çeşitlenebilmektedir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde, program içerisinde kadın ve erkeklerin kendilerini tanıtırken kullandığı ifadeler, kendilerine yöneltilen sorular ve yorumlar, nasıl birini istediklerine ilişkin sözleri ve birine talip olarak gelen katılımcıların neden o kişiye talip olduğuna ilişkin ifadeleri ayrı ayrı sınıflandırılıp kodlanmıştır. Tartışma aşamasında da bu ifadelere ilişkin yorumların daha anlaşılır ve sistematik sunulması için farklı alt-başlıklar kullanılacaktır. Bu sınıflandırılanların ardından programda ortaya konan cinsiyete-özgü (gender-specific) ifadeler yer alacak ve bu bahsedilen sınıflandırmanın dışında kalan ifadeler ise ayrı bir başlık altında değerlendirilecektir.

III.1 Katılımcıların Kendilerine İlişkin Anlatıları

Programın takip edildiği bir hafta boyunca programda toplam 10'u erkek, 13'ü kadın olmak üzere toplam 23 yeni aday tanıtılmıştır. Bir adaya talip olarak toplam 34 kişi gelirken bu 34 kişinin yalnızca 5'i kadın, 29'u erkektir. Dolayısıyla, 29 kadın ve 5 erkek de "talip olunan katılımcı" olarak yer almıştır.

Programda yer alan bütün katılımcıların öncelikli olarak yapması gereken, kendini tanıtması ve anlatmasıdır. Yukarıdaki görsellerde görülen kategoriler, programa katılan kadın ve erkek katılımcıların kendilerini tanıtırken kullandıkları ifadelerin kodlanması ve ardından benzer kodların gruplanmasıyla oluşmuştur ve birlikte yazan sayılar da kategori altında kodlanmış olan kaç ifade olduğunu göstermektedir. Her iki görsel birlikte değerlendirildiğinde, birkaç şey dikkat çekmektedir.

Öncelikle, erkeklerin kendilerini tanıtırken, düşüncelerine/görüşlerine de yer verdikleri yönündeki bulgulardır. Kadın adaylardan hiçbiri politik olarak görülebilecek "demokratik yaşamayı severim", "çağdaşlıktan yanayım" gibi ifadeler

kullanmazken, erkek adayların 2 kez dahi olsa bu görüşlerini belirtiyor olmalarının kadınların, politik olarak erkekler kadar aktif olmamalarıyla paralel bir durum olduğu düşünülmektedir. Buna ilişkin en temel verilerden birinin meclisteki kadın temsili olduğu düşünüldüğünde, bu durumun gündelik hayatın bir yansıması olduğu yorumu yapılabilecektir, zira şu anki meclisin yalnızca %14'ünü kadın vekiller oluşturmaktadır (78 Kadın 472 Erkek Milletvekili Mecliste, 2011). Bunun yanında, özellikle muhafazakâr kesim tarafından kadına yüklenen yumuşak başlılık, masumiyet gibi rollerin (Topaloğlu, 2011) ve yine toplumda yaygın olarak bulunan "kadınlar her lafa karışmaz", "kadınlar öncelikle annedir" gibi teamüllerin (Aydın, 2008) yine kadınların öne çıkan bir politik duruş sergilemelerinin önünde engel olduğu düşünülmektedir. Ayrıca siyasetin "*erkek iktidarının en güçlü (ve son) kalesi olduğu için kadınların bilincine en son ulaşan konu oluyor*" olması da bu durumu bir ölçüde açıklamaktadır (Akt. Aydın, 2008; Tekeli, 2005).

Arada görülen ikinci temel fark ise, erkekler kendilerini ifade ederken çalışma durumlarına herhangi bir vurgu yapmazken, kadınların "çalışmak isterim", "çalışıyorum ama çalışmayabilirim" veya "gerekirse çalışabilirim" gibi vurgular yapıyor olmalarıdır. Bu aradaki farklılık, erkeklerin demografik özelliklerin ardından en fazla ifade ettikleri öğenin mal varlıkları ve meslekleri olmasıyla paraleldir. Çok açık bir şekilde erkeklerin kendilerini evin geçimini sağlamaktan sorumlu gördükleri kadar, kadınlar da erkekleri bu şekilde değerlendirmektedirler. Dolayısıyla erkeğe ilişkin en temel temsillerden biri erkeğin maddi güç sahibi olması olarak düşünülmektedir, erkek deyince zihinde ilk canlanan ekonomik olarak kadına ve diğer erkeklere üstün olan, düzenli bir geliri ve yaşına bağlı olarak ayrıca

birikimi/mal varlığı bulunan kişidir. Bunun, programın bir evlilik programı olmasından kaynaklanıyor olması olasılığı da elbette gözardı edilmemelidir.

Bunların yanında, tüm erkeklerin maddi gücünü ortaya koymasına ve bir şekilde "kadına yetebileceğine ikna etmesine" dönük ihtiyaç, burada yer alan erkeklerin "evlilik adayları" olması nedeniyle olağan görülse de, tam da bu nedenle bu güç dengesizliğinin üzerinde durmak gerekmektedir. Zira bu salt "erkeğin güçlü olması gereği" ve erkeklerin kendilerini/güçlerini gösterme çabalarının bir sonucu değildir.

EH - Aylık 50-100 lira da kuaför masrafı.

SK - Bak, kuaför parası diyor, buyur. Çocuk aç kaldı. Yavru işine yürüyeceksin. Kıyafeti seviyor.

UA - Kuaföre gidebilir mi?

KB - Gidebilir.

SK - Para var mı Ali Abi güzel giyinen, gezmeyi seven diyorsun da...

AB - Ben çeşitli kooperatiflerde başkanlık yaptım, çeşitli kuruluşlarda... İşyerinde sendikacılık yaptım, şimdi emlakçılık yapıyorum.

SK - Ha, gelirimiz iyi yani?

AB - Gelirim iyi. Makine Kimya'dan emekliyim, 1800 TL aylık gelirim var, ayrıca emlakçılıktan da kazanıyorum.

SK - Peki, o zaman dış görünüşü sizin için önemli?

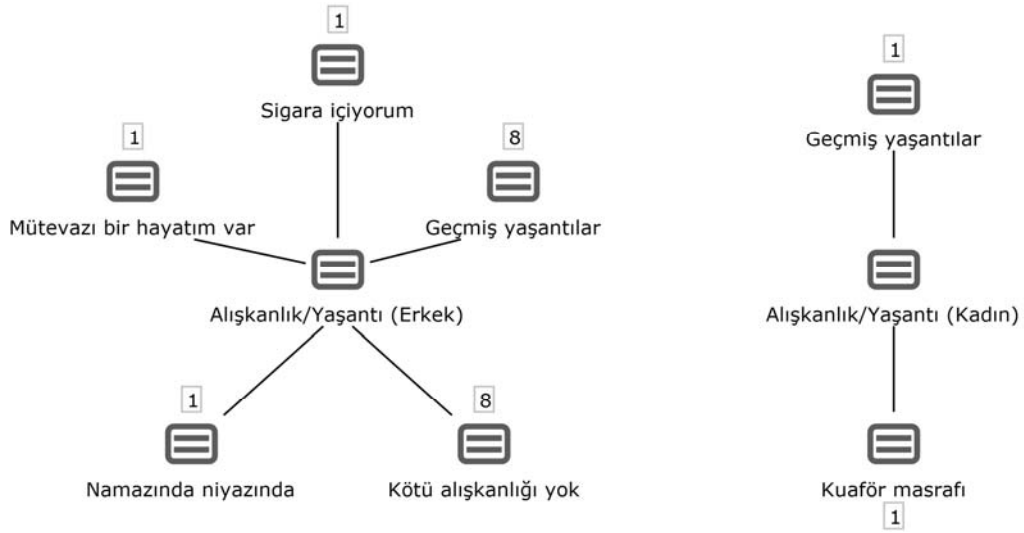
AB - Biraz görselliğe önem veriyorum.

Burada örnek olarak şu iki diyaloğu incelemek gereklidir. İlk diyaloğa bakıldığında, farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki kadın ve erkeğin arasında geçtiği görülecektir. İstanbul'da yaşayan, talibinin sağlayabileceğinden daha iyi maddi olanaklara sahip olan genç kadın, kendisine talip olan erkeğin maddi olarak yeterli

olamayacağını ifade etmek için kuaför masrafını öne sürmektedir. Bu diyalogda özellikle üzerinde durulması gereken nokta, verinin diğer bazı noktalarında da görülebileceği gibi, erkeğin toplumsal iktidar sağlayacak bütün yönlerden evleneceği kadından üstün olması gerektiğine ilişkin yaklaşımdır. Bunun bir toplumsal gerçek olduğu doğrudur ancak bu şekilde bu yöndeki beklentiyi pekiştirdiği ve erkeği ezdiği de yine en az o ölçüde doğrudur (Atay, 2004).

İkinci diyaloğa bakıldığında ise SK, eşinin güzel giyinmesini isteyen erkek adaya "Güzel giyinsin, gezmeyi sevsin diyorsun da para var mı?" sorusunu yöneltiyor ve bunun üstüne erkek adayın mal varlığı hakkında bir diyalog gelişiyor. Özellikle bu iki diyalogdan yola çıkarak, erkeğin maddi olarak güçlü olmasına ilişkin bir temsile yalnızca erkeklerin değil, aynı şekilde kadınların da sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların kendilerine dönük anlatılarında "Zevkler/İlgiler" başlığının da üzerinde durulması gerekli görülmektedir. Nicelik olarak, erkeklerin yapmaktan zevk aldıkları şeyleri ve ilgi alanlarını kadınlardan yaklaşık olarak 4 kat fazla ifade etmiş olmalarının yanında, daha çeşitli ilgi alanları da olduğu görülmektedir. Kadınların bahsettikleri kodlar 5 başlık altında toplanırken, erkekler 19 farklı ilgi alanından bahsetmiştir. Bu farklılıkta da özel alan / kamusal alan ayrımının etkisi olabileceği düşünülmektedir.

Kadın ve erkeklerin kendini anlatırken kullandıkları ifadelerden oluşan kategorilerden dikkat çeken bir başkasının da "Alışkanlık/Yaşantı" başlığı olduğu düşünülmektedir. Kendini ifade eden bireylerin, mevcut alışkanlıkları, yaşam tarzları ve geçmiş yaşantıları aynı başlık aldığında, erkeklerin bunun üstünde kadınlardan çok daha fazla durduğu görülmektedir. Özellikle geçmiş yaşantılarını erkekler çok rahatlıkla ifade ederken, kadınların bu konuyu çok açmadıkları dikkat çekicidir. Bu durumu, metinden bazı örnekler vererek açıklamak gerekli görülmektedir:

İB - Şimdi şunu izah etmek istiyorum. Ben 21 yaşında bu ülkeden çıktım, 12 yıllık gemicilik hayatım oldu ve 13 yıla yakın da Amerika gibi bir ülkede yaşadım. Şimdi o kadar hayatımda insanlar, çevre işte... Hayatımda o kadar insanlar oldu ki. Yani şimdi hayat tecrübeniz yükseliyor, üst kademelere çıkıyor. Üst kademelere çıkınca insanlara bakış açınız, insanların size yaklaşımını iyi irdeliyorsunuz.

AH - Ne iş yapmıştınız daha önce?

MB - Ben eczacılık yaptım, ithalat ihracat yaptım yurtdışında ama sonunda iflas ettik, oturduk aşağıya.

MB - Ama Songül Hanım bakın, ben dünyayı gezmiş insanım yani. Gerçekten yani, çok gezdim yani. Bırak Amerika... Amerika'yı bana kimse anlatmasın da... Dünyayı gezdim ya, dünyada öyle insanlar tanıdım ki, kimsenin hayal edemeyeceği insanlarla oturdum kalktım. O yüzden, Avrupa böyleymiş, Amerika şöyleymiş, bunlar benim için boş. Benim ülkemin dışında ben ülke tanımam, kim ne derse desin (seyirciden alkışlar). Çok büyük işler yaptım, çok büyük paralar kaybettim, hiçbir zaman arkama dönüp bakmadım. Ülkem dedim geri dönüp geldim. İstesem yurtdışında da kalabilirdim, şu an bile gidebilirim yani. Ama hiçbir zaman düşünmedim yani.

Burada verilen örneklere bakıldığı zaman, erkeklerin geçmiş yaşantılarından bahsederken yaptıkları işlerden, çalıştıkları mevkilerden, yaşadıkları yerlerden, gezip gördükleri yerlerden ve tanıdıkları insanlardan rahatlıkla ve sıklıkla bahsettikleri görülmektedir. İlk örneğe bakıldığı zaman, adayın "*Hayatımda o kadar insanlar oldu ki.*" cümlesinin üzerinde özellikle durmak gerekir. Zira bu ifade, kadına yüklenen "namus" sorumluluğundan ötürü bir kadının kolay kolay kullanamayacağı bir ifadedir.

Erkek adayların anlattığı geçmiş yaşantıların içeriklerine bakıldığı zaman kadınların bir ölçüde "doğal olarak" bu yönde bir anlatımdan uzak kaldığını söylemek mümkündür. Erkeklerin çalışmaları nedeniyle daha "mobil" olması, belki yaptıkları iş nedeniyle daha fazla hareketliliğe sahip olmaları, maddi gücü ellerinde bulundurmalarından ötürü girişimcilikte bulunabilmelerinın yanında kadınların hayatlarını çoğunlukla hem "baba evi"nde, hem evlendikten sonra "ev hanımı" olarak geçirmeleri ve bunun hem sosyal çevrelerini hem hareket alanlarını sınırlaması nedeniyle, geçmiş yaşantıların ve alışkanlıkların ifadesi aradaki güç dengesizliğinin çok net olarak açığa çıktığı bir alan olarak görülmektedir.

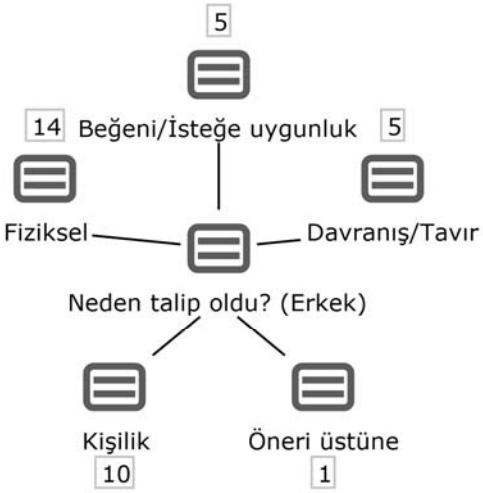
Yaşantı ve alışkanlıklara ilişkin üstünde durulması gerekli görülen son alan ise, kötü alışkanlıklardır. Burada görüldüğü gibi, kadınlar “kötü alışkanlıkları olmadığını” hiç ifade etme gereği duymazken, erkek adayların tekrar tekrar bunu vurgulaması eleştirel söylem analizinin odak noktalarından biri olan ve güç dengesizliklerinin gizli olarak yer aldığı “varsayılan” durumlara bir örnektir. Yani birine "kötü alışkanlığım yoktur" sözünü kim söylemiştir diye sorulduğunda alınacak yanıtın "bir erkek" türevi olması çok muhtemeldir. Çünkü bu da "erkeksi dil"in bir parçasıdır, erkeğin "kötü alışkanlığı" olabilir. Bir başka deyişle, bunu söyleyenin bir erkek olması, bunu "söylemesi gerekenin" de bir erkek olmasından kaynaklanır. Yani zaten "yasak"ların veya "kötü alışkanlık" olarak adlandırılabilecek olan alkol, kumar, sigara gibi alışkanlıklar "erkek"le bağdaştırılmıştır. Bu durumda da bir kadının "kötü alışkanlıklarım yoktur" kalıbını kullanması gereksizdir, zira "kötü alışkanlıklara sahip olmama" bir kadın özelliğidir. Bu noktada söylenene bakıldığında erkekliğe ilişkin temsilin, “erkeğin kötü alışkanlığı olmayacağı” yönünde olması gerektiği düşünülebilir, zira herkes bunu ifade etmektedir. Ancak varsayılan duruma bakıldığı zaman aslında erkeğin kötü alışkanlıklara sahip olması olasılığı olduğu sonucuna varılmaktadır. Farklı bir açıdan bakıldığında da, bu kötü alışkanlıkların da yine hepsi maddi bir gereksinime dayandığı için, paranın kontrolünü elinde bulunduran erkeğin bu alışkanlıkları da kontrolünde bulunduruyor olması doğaldır.

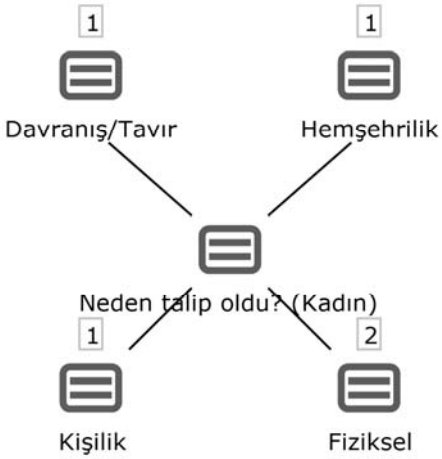
Literatüre bakıldığında, Anderson ve Baumberg (2006) tarafından hazırlanan Avrupa’da Alkol Kullanımı raporuna göre farklı kültürlerde erkeklerin kadınlardan hem daha sık alkol aldıkları, hem de alkol aldıkları zamanlarda daha fazla tükettikleri belirtilmektedir. 2006 yılında TÜİK tarafından yapılan bir araştırmaya göre,

erkeklerin %50,6'sı, kadınların ise %16,6'sı sigara kullanmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2010). Dolayısıyla yine mevcut verinin literatürle paralel olduğu söylenebilir.

III.2 Katılımcıların bir adaya talip olma gerekçeleri

Daha önce de bahsedildiği üzere, kimi program katılımcıları ilk defa programa katılmaktadır ve bu katılımcıların bir kısmı halihazırda bir süredir programda yer alan bir adaya talip olarak gelmektedirler. Bir adaya talip olarak gelenlerin, neden kişiye talip olduklarına ilişkin ifadelerinden erişilen kategoriler şöyledir:

Bir adaya talip olarak gelen kadın ve erkek katılımcıların neden talip olduklarını gösteren bu görsellere bakıldığında, öncelikli olarak sayısal farklılıklar dikkat çekiyor olsa da, bunun en temel nedeni talip olan tarafın çok büyük ölçüde erkekler olmasıdır. Programa 29 erkek bir kadına talip olarak katılırken, yalnızca 5 kadının bir erkeğe talip olması dikkat çekicidir. Toplumsal uygulamalarda ve günlük hayatın içerisidne yer alan "kız istemek", "gelin almak" gibi olguların yaygın olması göz önünde bulundurulduğunda bu örüntünün toplumsal hayatın bir yansıması

olduğu fark edilecektir. Ancak bununla birlikte, erkeğin sürekli talep eden, “alan” ve “tercih eden/seçen” tarafta olması da yine ataerkinin erkeğe sağladığı bir hak olarak değerlendirilmektedir. Yine erkeğe ilişkin roller altında farklı bir kategori olarak değerlendirilen evlilik teklif etme rolünün de erkeğin bir görevi olarak görülmesinin de bu yaklaşımın bir uzantısı olduğu düşünülmektedir.

Alemdaroğlu ve Demirtaş’ın (2004) bir internet sitesindeki sohbet odalarında gerçekleşen sohbet odalarında da benzer bir örüntüye ulaşıldığı, erkeklerin sürekli kadınlara konuşma, görüşme ve ilişki teklifleriyle yaklaştığı, kadınların ise aksine sürekli bu tekliflerin hedefi olan tarafta bulundukları belirtilmiştir. Dolayısıyla programda yaşanan söz konusu durumun da toplumsal yaşamı yine bire bir yansıttığı düşünülmektedir.

III.3 Cinsiyet rolleri

Bu bölüme kadar programda farklı kişiler tarafından farklı nedenlerle dile getirilen ifadeler kadınlar ve erkekler açısından farklılıkları ve dikkat çeken özellikleriyle birlikte ele alınmıştır ve bu bölümde de bütün program metni boyunca ortaya konan ve önceki bölümlerde ele alınmamış olan cinsiyet rolleri ele alınacaktır. Program boyunca kullanılan söylem sıklıkla ataerkil örüntüler göstermekte ve erkeğin nasıl olması ya da nasıl olmaması gerektiğine ilişkin ipuçları sunmaktadır. Önce kadın ve erkeğe ilişkin rollerin yerleştirileceği birer şemsiye kategori oluşturulmuş ve daha sonra verinin kodlanması sırasında elde edilen kodlar bu iki şemsiye kategoriye yerleştirilmiştir. Bu kategorilerden yola çıkılarak, veriye ilişkin yorumlar bu bölümde metinden alıntılarla birlikte sunularak yorumlanacaktır.

Başlıkları ayrı ayrı incelemeye geçmeden, aşağıdaki tabloda kadın ve erkeğe yüklenen rollerin bir listesi görülebilmektedir:

Erkek rolleri	**Kadın rolleri**
Adam dediğin net olur	Kadının yeri evidir
Erkek güçlü olmalı	Kadın kırılgandır
Ailede erkeğin/babanın sözü geçer	Kadın namustur/namusludur
Erkeğin yaşça büyük olması gerekir	Kadın kendini sınırlar
Erkek çalışır/birikim yapar	Kadın isterse başarır
Erkek kadına karşı nazik olmalı	Kadın erkeğe uymalıdır.
Erkek kadını mutlu etmeli	

III.4.i Erkek Rolleri

Adam dediğin net olur

Erkekten beklenenlerden biri, erkeğin net ve "sözünün eri" olmasıdır. Bu konuda SK, ataerkil bir vurguyla şöyle demektedir:

SK - 37 yaşındasın, az da değilsin. Ama bunun yaşla da ilgisi yok, 50 yaşındaki adam da yapıyor, 40 yaşındaki adam da yapıyor. Net bir adam olmazsanız, her zaman bir insanın, bir kadının gözünde adam değilsinizdir. Net olacaksınız. İşim yok, ama ben sana söz veriyorum 3 gün, 5 gün içinde işimi bulacağım. İstersen beni bekle burada, Aydoğan'la öyle konuşayım buraya çıkayım, istersen evinde otur ben işime gireyim. Net olacak. İşim yok. Sen eğer dersen ki ben bunu 3 hafta sonra söyleyeceğim dersen, sen yalancı durumundasın. Güvensiz bir adamdın. Biz de aynı şeyleri yaşadık, bin tane entrikayla hayatlarımıza girip hayatlarımızı mahveden insanlar var. Yapmayın Allah aşkına ya. Adam adam olacak ya! O yüzden diyoruz ki babalarımız gibi adam olsun! Ne oldu abi size ne oldu, adam değil misiniz?

Burada çok açık bir şekilde, bir erkeğin "erkek olmanın da ötesinde", "adam olabilmek" için net ve dürüst olması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu iki özelliğin erkek olmak için olmazsa olmaz unsurlar olduğu vurgulanmaktadır. Programda sık sık kullanılan "adam gibi adam" ve "erkek adam" kalıpları da bu ifadeyle paralel şeyler söylemektedir. Adam kelimesi herhangi bir yetişkin erkeği ifade ederken, adam gibi adam ve erkek adam kavramları erkeğe atfedilen özellikleri gerçekten taşıyan bir erkeği anlatmaktadır. Bu ifadelerin kadınlar için geçerli karşılıklarının bulunmaması veya o şekilde bir yaygın kullanımı olmaması, erkek egemenliğinin/iktidarının dile yansımalarından biri olarak görülmektedir ve bu ifadelerin deyine kadın ve erkek arasındaki güç dengesizliklerini ortaya koyan ataerkil söylemin bir parçası olduğu düşünülmektedir.

Erkek güçlü olur

Farklı durumlarda, farklı kişiler tarafından ve en sıklıkla ifade edilen erkek rolü, erkeğin güçlü olması gereğidir. Bu güç yalnızca maddi değil, aynı zamanda erkekten kişilik olarak, duygusal ve fiziksel açılardan da güçlü olması beklenmektedir.

SH - Kiraları vereceksin. Ev kiralarını ödemediğin zaman, ev sahibi gelip benimle muhatap olup, kira karşılığında beni istediğinde kocam olup arkama geçip bana sahip çıkmazsan olmaz. Ben sana bunları söyleyeyim.

HB - Kiramı da doğru düzgün öderim, o durumlara da düşürtmem seni. Ha, düşürecek bir durum olursa ben kendimi yok ederim.

SK - Hasancığım eşinin başında erkek gibi ya daha güçlü... Ya böyle birazcık sen iyi niyetli bir çocuksun, belli ama güçlü durmak zorundasın ve onları koruyan biri olarak görünmek zorundasın etrafa.

SH - 4 elle sarılmasını, yani bizi bırakmamasını istedim. Zaten ben önceden de ona onu söyledim. Ama o her zamanki gibi sıkıştığı anda annesinin dibine girdi, her zaman bizi bırakıp bırakıp gitti. Ben yoruldum artık.

SK - Acaba seni çok güçlü görüyor, evin başında durup her işi hallediyor diyor mu?

SH - O da güçlü olsun? Ben 10 yıldır yalnız yaşıyorum, 2 tane çocuğumla hayat mücadelesi ettim. Arkamda ne annem ne babam, ne kardeşim ne abim hiçkimse yoktu. 2 tane çocuğum ve ben vardım hayat mücadelesinde.

Aynı çift arasında geçen ve erkeğin güçlü olması gereğine ilişkin vurgunun çok açık görüldüğü bu iki diyalogda erkeğin ailesini koruması gerektiği ve etrafa karşı güçlü olduğunu göstermesi gerektiği belirtilmektedir. Aynı zamanda, kadının da güçlü olabileceği, ancak erkeğin "varsayılan" durumunun zaten "güçlü olmak" olduğu da oldukça net söylenmektedir.

KB - Yani aldığın maaş diyor bana da yetmez sana da yetmez gibilerinden bakıyor. Ben zaten 2000 lira alsam onu zaten çalıştırmam.

EH - Zaten etkilenme de olmadı yani. Bunlar tabii ki...

SK - Sen 2000 lira alsan?

EH - Ben hanımefendiyi zaten çalıştırmam yani, ben öyle bir adamım. Ben alacağım eşimi çalıştırmak istemiyorum gerçekten, hayat şartları bunları gerektiriyor, borçlarım var.

Bu diyalogda da maddi gücünün eşini çalıştırmamaya yeterli olmadığını belirten erkek aday, kendisinin aslında daha güçlü olması gerektiğini belirtmekte ve en azından bir süre eşinin çalışmasına ihtiyacı olduğunu söylemektedir.

HH - İyi bir geliri olsun, bana bakabilsin, kızımla bana bakabilsin, yanında çocuğu olur mu onu bilemiyorum ama... Çünkü benim çocuğumu annem büyüttü, hani onun çocuğuna bakabilir miyim bilemiyorum ama onu görüşmek lazım.

Evleneceği erkeğin iyi bir geliri olmasını isteyen bu adayın sözlerinden yola çıkarak bir başka noktaya daha dikkat çekmek gerekmektedir. "Bakım" aslında her iki cinsiyet açısından da ifade edilen bir kavramdır. Ancak erkeğin sağlayacağı bakım ve kadının sağlayacağı bakım arasında bir fark olduğu da görülmektedir. Örneğin burada "bana bakabilsin" diyen kadın, erkeğin maddi olarak yeterli olmasını, kendisi ve çocuğuyla birlitke geçimlerini sağlayabilecek ekonomik güce sahip olmasını talep ederken, kadınlardan beklenen bakım daha çok günlük ihtiyaçların giderilmesi yönündedir.

Bu noktada, erk ve erkek ilişkisini inceleyen tüm araştırmacıların ve yazarların bu yöndeki beklenti üzerinde uzlaşı halinde olduklarını söylemek mümkündür (Örn, Türker, 2004; Atay, 2004; Selek, 2008).

Ailede babanın/erkeğin sözü geçer

Programda, aile içerisinde sözü geçmesi gerekenin baba, hatta babanın da ötesinde aile içindeki herhangi bir erkek olduğuna ilişkin referanslar bulunmaktadır. Bu yönde iki alıntı aşağıdadır:

MB - Çocuklarım anneleriyle kalıyor. Biri 19 yaşında bir oğlum var, üniversiteye hazırlanıyor. 23 yaşında bir oğlum daha var, inşaat teknikeri oldu ve o çocuklarım anneleriyle kaldıkları için ben gurur duyuyorum. Erkek çocuğu annelerinin başında durmalı, eve reislik yapmalı.

SK - Çünkü anneleri evlenmiyor değil mi?

MB - Evlenmiyor.

SK - Yaa... Gurur duyarsın!

SK - Bir hikaye anlatayım size, bir hikaye anlatayım. Komşularımızdan, aslında komşularımız değil yakın birileri de öyle söyleyeyim. Beyefendi bir hanımı seviyor, baba diyor ki bu hanım bizimle alakalı bir hanım değil, çok tatlı kibar bir hanım, istemediler, kendi istedikleri kızları aldılar, daha sonra o kadar problemli, bir sürü hayat... Yani bu kadar müdahale ne kadar doğru olur? Hani istemiyorum, ben seni koruyorum derken başka bir yerde başka bir hatalı evlilik olabilir. Sizin için demiyorum, sizler nasılsa... Biz de evlatları öyle düşünebiliriz. Yani çocuğum daha iyi şartlarda yaşasın, daha iyi olsun, onu kollayacak biri olsun diye ama kader kısmet...

Burada yer alan iki ifadeye bakıldığında, birinde sözü geçen baba ve diğerinde de annelerinin başında duran, eve reislik yapan erkek çocuklarından bahsedilmektedir. Her ne kadar babanın sözünün geçerliği çok daha genel olarak kabul görüyor olsa da, erkek çocuklarına atfedilen reislik rolü de, olağan koşullarda evin reisinin "baba" olmasının, o kişinin baba olma niteliğinden değil, evdeki "yaşça büyük erkek" olmasından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Burada evde bir

erkek olduğu sürece, ev içerisindeki iktidarın ve kontrolün yaşça büyük olsa da kadına devredilmediği görülmektedir.

Burada ifade edilenleri doğrulamak için programda sergilenen başka bir yaklaşıma daha bakmak mümkündür.

SK - E sizin çocuğunuz var, nasıl hanımefendi çöpsüz üzüm olsun diyorsunuz?

AİB - Kızım 19 yaşında, üniversite imtihanına girecek bu sene.

SK - E onun da kızı olabilir?

AİB - Kız çocuğu olursa olabilir, tabii. Ufak kız çocuğu olabilir, yani tercihim bu.

MB - Ya ben kız olsa kabul ederim de, oğlanı düşünmüyorum.

GH - Yani oğlumun bir babası var zaten.

MB - Yani tamam da, şimdi şöyle bir şey, oğlanı kesinlikle yani... Siz iyisiniz, geldiğiniz için beni seçtiğiniz için de teşekkür ederim ama...

SK - Korkuyor muyuz erkek çocuklarından? Yani annesine bir şey dediğiniz zaman beni dövmeye kalkar diye falan? Beyler böyle diyor, oğlan olmasın da, bir şey olur üstümüze yürür durumları.

UA - İleride miras durumunda bir sıkıntı olur diye mi?

MB - Yok, hayır hayır. Öyle değil. Şimdi biz hep böyle bu yaşlarda kalmayacağız, yani seneler su gibi akıp gidiyor. Gittiği zaman şimdi benim büyük bir yaşta, ileri yaşta, Allah ömür verirse sorun olacak, olacağından da eminim.

Burada alıntılanan iki diyaloğa bakıldığında, bir eş adayı arayan erkeklerin, erkek çocuğu olmayan kadınları tercih ettiği görülmektedir. Özellikle ikinci örnekte katılımcı açık bir şekilde erkek çocuğun yaşça büyümesiyle birlikte aralarında sorunlar olacağından emin olduğunu oldukça net bir ifadeyle belirtmektedir. Programın kadın sunucusunun "*Korkuyor muyuz erkek çocuklarından? Yani annesine bir şey dediğiniz zaman beni dövmeye kalkar diye falan*" sözleri de yine bu düşünceyle paraleldir. Katılımcıların elbette erkek çocuğuna ilişkin farklı düşünceleri

de olabilir ancak bu bağlam içerisinde bakıldığında ve özellikle bir önceki örnekte erkek çocuğun boşanma sonrası anneye “aile reisi” olarak bırakılması bir arada düşünüldüğünde, evlenecek olan erkeğin ev içerisinde bir iktidar mücadelesi yaşamamak üzere erkek çocuğu olmayan birini aradığı düşünülebilir. Zira tüm bu düşüncelerin ataerkil bir söylemin ve düşüncenin parçaları olduğu düşünülmektedir.

Bu diyaloglara bakıldığında, ataerkinin halihazırda erkek-egemenliği anlamına gelmesi ve iktidar mücadelesinin kadın-erkek arasında olmaktan çok öncelikli olarak erkekler ve farklı erkeklikler arasında geçmesine (Özbay ve Baliç, 2004) dayanarak, bir başka güç unsuru olan yaşın iktidar için belirleyici olduğu görülmektedir ve bu fark evlilik adayı erkekler açısından tedirginlik yaratabilmektedir.

Erkeğin yaşça büyük olması gerekir

Evlilik adaylarının geneline bakıldığında, hemen hepsinin evlenecek çiftlerde erkeğin yaşça daha büyük olması gerektiği yönünde bir uzlaşı halinde olduğunu söylemek mümkündür.

UA - Nedret Hanım kaç yaşındaydık ayıptır sorması? Kaç yaşındasınız?

NH - 60.

UA - Sen kaç yaşındasın Hüseyin Bey?

HB - 55.

SK - Abo.

UA - Biliyordun değil mi bu 5 yaş büyük olduğunu senden?

SK - Baksana yüzünü ekşitti, bilmiyor...

UA - Abi niye araştırmadan şey yapmadan...

HB - Olsun olsun...

UA - Doğru söyle olsun mu?

HB - Olsun olsun...

SK - Senin için sorun var mı büyük olmasıyla... Küçük olmasıyla alakalı?

NH - Küçük olmasında sorun var.

UA - Efendim?

NH - Küçük olduğu için sorun var.

SK - Peki, bakalım bu sorunu nasıl halledeceğiz...

Bu, her türlü iktidar öğesinin erkekte toplanıyor olmasıyla ilgili bir durum olarak yorumlanmaktadır. Erkek fiziksel olarak daha güçlüdür çünkü erkeğin koruması gerekir; erkek ekonomik olarak daha güçlüdür çünkü geçimi sağlaması gerekir; daha iyi eğitimlidir çünkü ekonomik güç kendisine bağlı olduğu için öyle olması gerekir; yaşça daha büyüktür çünkü daha deneyimli ve olgun olması gerekir şeklinde birbiriyle bağlantılı önermelerin geçerli olduğu düşünülmektedir. Evlilik terapisti uzman psikolog Mine Eren'in söz konusu yaş farkına ilişkin sözleri bu

durumu bir ölçüde açıklamaktadır: "*Yaşlı erkek, sürekli veren, genç kadın ise sürekli alan konumundadır, tıpkı ebeveyn çocuk ilişkisinde olduğu gibi. Bu ilişkide genç kadın, kendini özel hisseder, maddi ve duygusal yönden ihtiyaçları kolayca karşılanır. Genellikle, korunma, beslenme, güvenlik, sevgi ihtiyacı olan genç kadınlar yaşlı adamlarla birlikte oluyor*'" (Yaşça büyük erkek daha mı güvenilir?, 2010). Dolayısıyla erkeği sürekli veren, kadını da alan pozisyona konumlandıran bu yaygın bakışın ve programa yansıyan buna paralel ataerkil söylemin yaygın olarak kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Bir başka uzman psikolog İbrahim Eke ise, bu durumun doğrudan iktidarla bağlantılı olduğunu, yaşça büyük erkeğin elinde bulundurduğu iktidara genç kadının kendisiyle evlenerek doğrudan ulaşma imkânına sahip olduğunu belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında, evlilik kurumunun özellikle kadınlar için olağan koşullarda sahip olamayacakları erk öğelerine evlenecekleri kişi aracılığıyla erişebilecekleri ve bu nedenle tüm iktidar öğeleri açısından kendilerinden daha "üstün" birini tercih ediyor oldukları düşünülebilir çünkü evliliğe ilişkin ataerkil söylem bu bakışı doğrulamaktadır.

Erkek çalışır/birikim yapar

Kadın ve erkek için pek çok "varsayılan" durum programda dile getirilmektedir. Erkeğe ilişkin en net ifade edilenler ise erkeğin maddi, duygusal fiziksel, her açıdan güçlü olması gerekliğidir. Programa katılan erkeklerin, çalışan, fiziksel olarak sağlıklı, duygusal olarak güçlü erkekler olması beklenmektedir. Aslında programın kadın katılımcıları evlenmek üzere "ideal erkek" arayışında olduğundan ötürü bu beklentiler doğal görülebilir. Ancak bu noktada programda yer alan ideal erkek temsiliyle hegemonik erkekliğin ne kadar örtüşüyor olduğu dikkat çekicidir ve üzerinde düşünülmesi gerekir. Özellikle Connel'ın (2005) "medyada yoğun olarak temsil edilen erkek modelinin hegemonikleşmesi"nin mümkün olduğunu belirttiği göz önünde bulundurulduğunda bu paralellik daha anlaşılır olacaktır.

AB - Kemal Bey, güzel kardeşim, çok güzel bir mesleğin var. Hem de çok uç noktalardasın. Neden 3 kuruş bir tarafa şu ana kadar yaşın itibariyle koymadınız. Neden?

KB - Ben 45 yaşıma kadar başka bir felsefeye, başka bir dünya görüşüne sahiptim.

AB - Tamam da, onu deme, neden yani kazanırken hani bir yere bir şey de koymadınız, neden?

KB - Koymadım ve pişman da değilim. Böyle bir şey mi olur ya? Yaşadığım hiçbir şeyden pişman değilim.

SK - Ne kadar zamandır ayrısınız?

SH - Doğum yaptığımdan beridir ben... Hemen hemen 2 senedir.

SK - Peki sen 2 senedir bir şey biriktiremedin mi kendin, yalnızsın? Bir birikim yapamadın mı?

HB - Hayır Songül Hanım, yapamadım.

SK - 2 işte de çalışıyorsun...

HB - Hayır yapamadım.

Burada sunulan iki alıntıda da erkeğin birikim yapması gereğine dönük çok açık bir beklenti sergilenmektedir. Bu beklentinin hedefi olan katılımcılardan biri tepki gösteriyor olsa da, aynı katılımcı daha sonra evleneceği kadına maddi sıkıntı yaşatmayacağının sözünü vererek maddi gücünü ortaya koymakta, erkeğin maddi olarak güçlü olması gereğinin yalnızca "birikim yapma sorumluluğu" altbaşlığını reddetmektedir. Genel olarak bir kabulün yine var olduğu söylenebilir.

Ailenin geçimini, geleceğinin garantisini sağlama konusunda erkeğin sorumlu olduğuna ilişkin "aile normları" vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi zaten çalışıp eve ekmek getirmek erkeğin işi olduğu gibi, birikim yaparak geleceği de bir ölçüde garanti almak yine erkeğin sorumluluğu olarak görülmektedir ve bunlar program boyunca açık bir şekilde ifade edilmektedir. Erkek katılımcının, 45 yaşındaki erkek talibe "Neden üç kuruş bir tarafa şu ana kadar yaşın itibariyle koymadın?" diye soruyor olmasından yola çıkarak, hiçbir kadına sorulmayan bu sorudan da erkeklere ilişkin beklentiler ve erkek olmanın ne olduğuna ilişkin bazı çıkarımlar yapmak mümkündür.

Bunun yanında özellikle ikinci diyalog bir kez daha Atay'ın (2004) "Erkeklik en çok erkeği ezer" ifadesini akla getirmektedir. SK tarafından kullanılan ifadeler de, söz konusu aday tarafından verilen yanıtlar ve burada sunmak mümkün olmasa bile katılımcının gözlenen tavrı da katılımcının birikim yapamadığını, hele hele iki işte birden çalışmasına rağmen yapamadığını ve bunun altında ezildiğini göstermektedir. Katılımcı burada bir ölçüde "hegemonik erkek" olamamanın sıkıntısını yaşamaktadır.

Bu duruma örnek olarak verilebilecek bir başka diyalog da şöyle gelişmektedir:

HB - Seyrediyorlarsa şimdi bildiler. Valla şimdi Fethiye Hanım, ben özel bir şirkette çalışıyorum, yalnız yaşıyorum, güzel bir yuva kurmak istiyorum, bu yuvada sadece sağlık, huzur bekliyorum başka bir şey de istemiyorum. Para mara hiç, boştur.

FH - Parasız da yaşanmıyor. Para olmasa bak buraya gelemezdin sen. Parayı verdin, biletini aldın geldin.

HB - Ya gayet tabii de, şunu demek istedim, önce sağlığın olsun.

FH - Tabii önce sağlık, sonra varlık. Emeklisiniz?

HB - Değilim, 60 yaşında emekli olacağım. 24 yıl hizmetim var.

FH - Ne iş yapıyorsun şimdi?

HB - Ben özel bir şirkette yöneticilik yapıyorum.

FH - Ne özel derken?

HB - Yemekhane şirketi. İdarecilik yapıyorum.

SK - Ne düşünerek buraya geldik, onu bir konuşalım. Yani Fethiye hanım İstanbul'da yaşıyor, evi de var, isterse...

HB - Fethiye Hanım'ın fazla şeylerini bilmiyorum...

FH - Bir de üniversite mezunuymuş Songülcüğüm.

SK - Ama üniversite mezunu olup da anadan babadan kalmayınca bir mevkii yapılmıyor aşkım. Doktor olacaksın, bir 30 sene okuyacaksın, çok mücadele vereceksin de... Belli meslekler var. Yoksa babadan anadan kalacak, rahatınla havanı atacaksın. Yok öyle artık. Ne yapsın?

UA - Üniversite mezunu mu?

FH - Mezunuyum dedi de, ben ilkokul mezunuyum, gurur duyuyorum.

UA - Olsun, beyefendi talip size.

HB - Amaç o değil, güzel mutlu bir yuva kurmak. Yaş veya okul önemli değil.

SK - O istediğini duyamadı diye, emekli değilsiniz...

HB - Ben 60 yaşında emekli olacağım. Memuriyetten ayrılmayım ben.

FH - 58 de olanlar var, benim kardeşim?

Yine burada da aslında katılımcının üniversite mezunu ve bir meslek sahibi olmasına karşın maddi birikimi olmaması eleştiri konusu oluyor. Katılımcının mevcut yaşam standartlarının, talip olarak geldiği kadınınkinden düşük olması, kadın katılımcı tarafından tepkiyle karşılanıyor. Verilen “Bir de üniversite mezunuymuş” ve “58 yaşında emekli olanlar da var” tepkileri, talibin “bu yaşına kadar emekli olamamasına” ve “üniversite mezunu olmasına karşın hiçbir birikim yapamamasına” dönük küçümseyici bir tutumun dışavurumu olarak görülmektedir.

SK - Sen çalışacak mısın?

ŞH - Ben çalışabilirim, evet. Karşımdaki insanla anlaşmamıza bağlı bu, çalışabilirim de... Türkiye'nin her yerine gidebilirim, ilk önceliğim Eskişehir. Eskişehir'de yaşayan birisiyle evlenmek istiyorum.

Konuya bir de kadınlara yöneltilen sorular açısından yaklaşmak faydalı olacaktır. Sunucunun kadın adaya yönelttiği "Sen çalışacak mısın?" şeklindeki soru da, daha önceki diyaloglar üzerinden de ifade edildiği üzere programda geçen "toplumsal cinsiyet yükü olan" sorulardan birisidir. Beş gün boyunca bu sorunun herhangi bir erkek adaya sorulmamış olması, beklenenin dışında bir durum değildir. Geleneksel heteroseksüel ailelerin maddi kaynağının "evin erkeği", hatta yalnızca 'baba' ile sınırlı kalmayacağı göz önünde bulundurulursa "evin erkekleri" olması gerektiği düşüncesiyle paralel bu görüş, erkeğin çalışması gerektiğini, kadının da kendisi ve eşi isterse veya gerekirse çalışabileceğini ifade eder. Bir başka deyişle erkek için "varsayılan" durum zaten çalışmak, kadın için ise ev kadınlığıdır.

Sorunun yöneltildiği kadının verdiği "*Ben çalışabilirim, evet. Karşımdaki insanla anlaşmamıza bağlı bu, çalışabilirim de...*" şeklindeki yanıtı ise inisiyatifi

tamamen kendisi üstlenmediği, eşiyle anlaşabildiği takdirde ve "gerekirse" çalışabileceğini ifade ederek, isteyip istemediğine ilişkin net bir duruş ortaya koymamaktadır. "Gerekirse" çalışabileceğine ilişkin yaptığı vurgu, kendisi için olağan gördüğünün çalışmamak olduğuna işaret etmektedir.

Bu beklentilere verilebilecek bir başka örnek de programın birinci gününde kadın sunucu SK tarafından bir genç kadına ve onun babasına sorulan iki farklı sorudur. Sorduğu soruların her ikisi de genç kadının "evleneceği erkeğin, kendisinin sorumluluğunu alıp ona bakabilip bakamayacağı" üzerine. Genç kadına "*Sordun mu sen nişanlanırken "Evin var mı?", "para kazanıyor musun?"*" şeklinde iki soru yöneltirken, kadının babasına da "*Sen sordun mu "Damat bey evin var mı? Kızıma bakabilecek misin?" diye?*" diyor. Bu başlık altında belirtilen "erkeğin para kazanıyor olması zorunluluğu, kadından böyle bir beklenti olmaması" konusunda ifade edilenlerle paralel olarak burada da evlenmek isteyen bir erkeğin, evi, geliri ve evleneceği kadına maddi olarak bakabilme becerisi sorgulanmaktadır.

Erkeğin, aile içi ekonomiyi yönlendiren taraf olması ve ev işinin kadına bırakılarak eşitlikçi bir yaklaşım açısından adaletsiz bir iş bölümüne gidilmesi başka eşitsizlikleri de tetiklemektedir. Bu durum, kadının ev içerisine hapsolmasına, sosyal çevresinin daralmasına, monoton bir iş olan ev işiyle sınırlanmasına ve başka sıkıntılara yol açar (James, 2010). Program çerçevesinde bu durumu değiştirme veya bir alternatifini uygulama olasılığına dönük hiçbir ifade kullanılmamaktadır. Dolayısıyla yine bu da erkekliğe ilişkin “güçlü olma” temsilini korumakta ve ataerkil yapıyı destekleyici bir söylemi sürdürmektedir.

Erkektir yapar

Programda hiçkimse tarafından açıkça yadırganmadan en büyük rahatlıkla dile getirilenlerden biri de "erkektir yapar" sözü ve bu kapsamta değerlendirilebilecek durumlardır.

SK - Ben kızıyorum da, sonra bana diyorlar ki bu kadın niye bağırıyor. Bak, gördünüz mü? Bu konuyu kapatın. Bir kere daha nikahtan önce bir görüşürsünüz, kadınlara sesleniyorum, adınız böyle çıkar. Erkeklere bir şey olmaz, erkek erkektir yapar. Kadınlara söylüyorum. Kafanıza göre çıkarsınız, dışarıya çıkarsınız. O Songül de vardı, Songül'e de dün söyledim, nişanlanıyorlar gidiyorlar, (??) geliyor adam... Yapın yapmayın, doğru olun olmayın, adam burada sinirlendiği zaman kendini aklamak için bir şey derse üstünüze yapışır kardeşim.

Bir kadın adayın evlenmeden önce kendisiyle cinsel ilişkiye girdiğini ifade eden erkek katılımcıya program sunucusu SK tarafından verilen tepki bu şekildedir. Bir yandan kadınlara dikkatli olmalarını öğütlerken, bir yandan da çok açık bir şekilde "erkeklere bir şey olmaz, erkek erkektir yapar." demektedir.

İB - Hayır, şimdi şöyle söyleyeyim yani, aile içerisinde bir bayan bir erkek, ev içindeki halleri veya sosyal içerikli hallerinde eşinizin nasıl bir insan olmasını beklersiniz bir bayan olarak?

PH - Sosyal olmasını isterim. Yeri geldiğinde arkadaşlarıyla, dostlarıyla da vakit geçirmeli bir erkek.

Aslında "erkektir yapar" kalıbı daha çok cinsel bir anlam taşıyor olsa da, bu diyaloğun da bu kapsamda değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Kadınların ev dışında eşlerinden bağımsız sosyal bir hayatlarının olabileceğinden hemen hiç bahsedilmezken, bir kadın katılımcı "*yeri geldiğinde arkadaşlarıyla, dostlarıyla da*

vakit geçirmeli bir erkek" diyerek eşine bir ayrıcalık tanımakta, onun sosyal olması gerektiğini ifade etmektedir.

UA - Yani eski eşiniz tekrar bir araya mı gelmek istiyor son evlendiğiniz?

KB - Hayır hayır, yıprandık diyor, artık yok, ama neden? Annenle görüşüyorum, kızınla görüşüyorum, evli kızımla görüşüyorlar.

UA - Dün gece yemekteydiniz onda. Ne kadar, böyle haftada bir yemek yiyor musunuz birlikte?

KB - Hayır o burada oturuyor İstanbul'da, ben İzmir'deyim. Arıyor 15 günde bir, dedim sakın arama, sesimi duyup da bir ümitlenme. "Hayır." diyor.

SK - Ayy, bu beyleri anlayamıyorum ya, bir de iyi niyetle anlatıyorlar hiçbir şey yokmuş gibi. Bunu bir kadın yapacak, kıyamet kopuyor burada.

Bu alıntıda da eski eşiyle birlikte akşam yemeği yiyen erkek adaydan bahsedilmektedir. SK burada daha tepkisel olarak bu durumu anlayamadığını ifade ederken, söylediği üzere bunu yapanın bir erkek olması nedeniyle herhangi bir tepki uyandırmamaktadır.

SH - Ya geçmişteki ilk evliliğimden ben yani 15 yaşında görücü usulü evlendim babamın izniyle. Ben de istemezdim eşimin beni defalarca aldatmasını. Dördüncü aldatması, en yakınımla benim hayatımı bitirdi, ben de onun için boşadım ve 10 yıllık evliliğimi boşadım. İkinci evliliği de düşünmüyordum, abim evlen evlen dedi, başında kötü de olsun bir adam olsun, ben de kabul ettim, ama böyle olacağını bilseydim zaten 8 yıldır duldum, kafam daha rahattı.

Bu diyalog yalnız başına çok dikkat çekmezken, bağlam içerisinde düşünüldüğünde önemli olduğu görülmektedir. Bir önceki alıntıda da belirtildiği üzere "erkektir yapar" yaklaşımının getirdiği tepkisizlik bu diyalogdan sonra da görülmektedir. Kadın katılımcı dört sefer aldatıldığını söylerken bunun hiçbir tepki

uyandırmıyor olması, ne kadar içselleştirildiğine ilişkin bir gösterge olarak yorumlanmaktadır.

İB - Şöyle bir şey söyleyeyim, buraya geldiğimden beri arkadaşlarım da oldu. Bakın söylüyorum, buradan değil dışarıdan da arkadaşlarım da oldu. Çıktım. 3 ay da zaman verdim 1 ay da verdim, 2 ay da verdim, 6 ay da verdim.
SK - Baak, çapkına bak. Ben de seni bayağı ağırbaşlı bizim burada bekliyorsun sanıyorum.
İB - Niye? Ben erkeğim, benim bir eksik tarafım mı var?
SK - Aaa! Bir de böyle erkeklerin bu tarafı var. Ne bileyim, ben böyle gelince hepiniz akşam eve gidip yatıyorsunuz zannediyorum.
İB - Sen beni ne zannettin? E yani şey, hiçbir işe yaramayan pasif bir insan değilim.

Bu diyalog da yine erkektir yapar yaklaşımına oldukça açık bir örnektir. Erkek katılımcının çapkınlığı söz konusu olduğunda verdiği "Niye? Ben erkeğim, benim eksik bir tarafım mı var?" demesi ve ardından da "*Sen beni ne zannettin? E yani şey, hiçbir işe yaramayan pasif bir insan değilim."* ifadesini kullanması, erkeğin zaten böyle olması gerektiğine olan inancını vurgulamaktadır. Çapkın olmayan erkek hiçbir işe yaramayan pasif bir insandır şeklinde oldukça ataerkil bir söylem kullanılmıştır.

Erkek yaşantılarını ve erkeklerin "adam olma"ya giden yolda başlarından geçenleri derleyen Selek (2008), "erkektir yapar" bakışının da ötesinde, erkeğin toplumsal kurumlar ve normlar açısından meşru görülmeyen yollarla olsa dahi cinsel olarak aktif olmalarının "erkektir, yapmalıdır" şeklinde olduğunu ifade etmektedir. Pek çok durumda bu yönde bir teşvik mevcuttur ve bunun olağanlaştırılması için de "erkektir yapar" anlamında bir söylem kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu ifadenin ve ifadenin altında gizli olanların da yine açık bir şekilde ataerkil olmasının yanında, erkekliği de mutlaka "cinsel yönden aktif" olarak tanımlaması dikkat çekicidir.

Erkek kadına karşı nazik olmalı / Erkek gerektiğinde özür dilemeli

Erkeğe dönük beklentilere bakıldığında metinde açık olarak görülen bir başka nokta da kadınların kırılgan olduğu, erkeklerin kadınlara kibar davranmaları gereğidir.

Bununla birlikte bir haftalık program boyunca dört farklı erkek adayın karşısındaki kadından özür dilemiş olması da dikkat çekicidir. Bu, kadının özür dilemeyi gerektirecek bir şey yapmıyor, yapıyorsa bile bunu açık açık görünürde ifade etmiyor olması anlamına gelebileceği gibi, erkeklerin sürekli özür dilemeyi gerektirecek hatalar yaptığını ve bu nedenle sürekli onların özür dilediği anlamına da gelebilecektir. Güçlü erkek imgesiyle çok örtüşen bir durum olmasa dahi, kadınların kırılgan olduğu vurgusuyla birlikte, erkeğin kadına karşı kibar olması gereği, erkeğin daha güçlü bir konumda bulunduğunu açıkça ifade eden bir durum olarak değerlendirilmektedir. Yani erkeğin sürekli bir koruyucu rolünde görülmesi ve kırmaması gereken kadını kırdığı zaman bunu derhal telafi etmesi gerekmektedir, aksi takdirde erkek elindeki gücü suistimal etmiş olacaktır. Sürekli erkeklerin yapması beklenen jestlerin de yine bu çerçevede değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Erkek kadını mutlu etmeli

Evlenilecek erkeklere ilişkin çok temel beklentilerden birinin de evlendiği kadını "mutlu etmesi" olduğu düşünülmektedir. Aşağıda yer verilen beş farklı alıntıda, bu mutlu etme yetisinin de erkeğin hem kişilik olarak hem de maddi açıdan güçlü olmasına bağlandığı görülmektedir:

RB - Bir de ikinci maddesinde dedi ki size, gelir düzeyinden korkmamanızı söyledi. Böyle duygusal, anneye düşkün bir insanın aile yapısında sizi her şekilde mutlu edeceğine, taştan topraktan parasını çıkaracağına ben inanıyorum, ondan yana da bir şüpheniz olmasın. Yüzünde bir nur var, bence bu iş kesinlikle olur diyorum.

TK - Bana göre çıkar uyumlu bir evlilik, çünkü babam hani yuva kurmaya uygun, eşine sadık, dediği gibi hiçbir kötü alışkanlığı olmayan, yeri geldiğinde ev işlerinde bile yardımcı olmayı seven bir insan. Zaten annemle evliyken de böyleydi, dediğim gibi mutlu edeceğine inanıyorum ben.

YH - Gerçekten alıştık Yurdaer'e. Gerçekten Yurdaer budur dediği anda o kadını çok mutlu eder.

YB - Sana ben bir şey diyeyim mi, senin için biçilmiş kaftan bir adam. Bence evet de, seni mutlu edeceğine ben inanıyorum.

BHA - Damadım çok sakin, çok saygılı birisi. Çok hoşuma gitti, eğer böyle devam ederse ölene kadar kızımı mutlu edecek.

SK - Karşılıklı birbirlerini mutlu edecekler.

İlk örnekte erkek katılımcının duygusal olmasının ve maddi yeterliğinin talip olduğu kadını mutlu edeceğine ilişkin inanç ifade ediliyor. İkinci alıntıda ise genç kadın, babasının evleneceği kadını mutlu edeceğine olan inancını vurgularken onun alışkanlıkları ve kişiliğini öne çıkarmaktadır.

Beş alıntının sonuncusunda ise, kadın katılımcının annesi "damadım (...) ölene kadar kızımı mutlu edecek." diyor. Dolayısıyla "aktif" olarak "mutlu etme" eyleminin bir kez daha erkeğe yüklenen bir beklenti olduğunu görmek mümkün. Bütün bir hafta boyunca tek itiraz burada geliyor ve SK bu mutlu etmenin karşılıklı olması gerektiğini belirtiyor.

Burada bir parantez de erkeğin jest/sürpriz yapma yükümlülüğü için açmak gereklidir. 5 günlük program süresince iltifatta bulunma, hediye getirme, beceri sergileme, şiir okuma gibi karşı tarafa dönük çeşitli jestler yapılmıştır ve bunlardan bir tanesi hariç, tamamı erkekten kadına yöneliktir. İstisna olan da, katılımcı bir kadının, programın kadın sunucusu SK'ya okuduğu şiirdir. Dolayısıyla bu noktada kadın sunucunun "*Yani şuraya gelip bir beyefendi söylemedi şunu bana, Aydan söyledi*" diye sitem etmesi bu yöndeki normu ifade eden bir söz olarak düşünülebilir.

Tüm bu diyaloglara bakılarak erkeğin "kız alma" ve "güçlü olma" özelliklerinden yola çıkıp, aktif olarak "mutlu etme" görevinin de erkeğe yüklendiği yönünde bir akıl yürütmenin yanlış olmayacağı düşünülmektedir. Hegemonik / ideal erkek evleneceği kadını mutlu etmeli, ona her açıdan yetmeli, koruyup kollamalıdır. Daha önce belirtilen ve erkeği sürekli veren, kadını da sürekli alan konuma yerleştiren bakışın (Yaşça büyük erkek daha mı güvenilir?, 2010) da bu düşünceyi desteklediği düşünülmektedir.

III.4.ii Kadın rolleri

Programın insanları evlendirmeyi hedefliyor olması ve ailede ya da evde işlerin paylaşımının önemli olduğu düşünüldüğü için, doğal olarak ev içerisindeki rollerin paylaşımı ve ev işleri olarak sınıflandırılabilecek işler, en çok üstünde durulan noktalardan birisidir. Bu alanda da beklendiği gibi hemen hemen bütün söylemler ataerkildir. Bu çalışmanın odağı erkekler olsa da, daha önce de belirtildiği gibi kadına ilişkin söylemler irdelenmeden, erkeğe dönük yapılması hedeflenen bu inceleme eksik kalacaktır.

Ev içi roller

Kadın ve erkek rollerine ilişkin söylemlere bakıldığında dikkat çeken önemli bir nokta, kadına ilişkin rollerin çok büyük ölçüde özel alana, yani evin içine yığıldığıdır. Ev işleri, yemek yapmak, ev ile karşılıklı aidiyet ilişkisi ve aile üyelerinin bakımı gibi konular öncelikli olarak dikkat çekenlerdir. Dolayısıyla "Ev içi roller" başlığı altında, kadın-hane ilişkisine yönelik ortaya çıkan farklı kategorilere yer verilecektir. Bu duruma ilişkin şöyle yorumlar bulunmaktadır:

Erkek adaya "2 senedir yalnızsınız, ev işini kim yapıyor?" sorusu yöneltildiğinde sorunun ardından geçen diyalog şu şekildedir:

SK - 2 senedir yalnızsınız. Ev işini kim yapıyor?

MB - Şimdi ev işini... Benim gelirim iyi Allahıma çok şükür, şimdi gelin bir alt katta oturuyor, canım sıkılırsa...

SK - Öyle gelin yok şimdi, sahip çık gelinine.

MB - Yok, çıkıyor bana sağolsun. Çıkıyor bana, sahip çıkıyor. Lokantalar var, her taraf var. Şimdi, her taraf gelir.

Bu soru, ataerkil bir toplumsal cinsiyet yükü olan sorulardandır çünkü yalnız yaşayan hiçbir kadına olağan koşullarda bu soru sorulmamaktadır. Sadece bir kadına, o da yalnızca kadının "çocuk istemesi", "çalışıyor olması" gibi engellerinin olması durumunda yöneltilmektedir. Geleneksel/hegemonik erkeklik normuna göre "erkek adam" ev işi yapmayacağı ve erkekler toplumsallaşma süreci içerisinde "ev işi" sınıfına giren işlerden hem uzak tutulduğu hem de uzak durduğu için bu soru uygun ve gerekli görülmektedir. Bu soru aslında bir zincirleme olgu serisinin son halkasıdır; Erkek ev işi yapmaz. Yalnız yaşayan erkeğin de "ev işi" denen işlerinin halledilmesi gerekiyor ve evde kadın yok. Öyleyse "ev işini kim yapıyor"?

Ev işini kimin yaptığı sorusuna adayın verdiği yanıt maddi gücü ve gelininin varlığından oluşuyor. Yani ev işini para karşılığı yaptırması ve yemeği dışarıdan satın alması mümkün olduğu gibi, "kadın" olduğu için, alt komşusu olan gelini de yapabilecektir. Programın sunucusu SK da "*Öyle gelin yok şimdi, sahip çık gelinine*." diyerek bu durumun ne kadar olağan olduğunu, tabiri caizse böyle gelinlerin soyunun tükendiğini ve sahip çıkılması gerektiğini söylüyor. Ancak buna karşılık katılımcı, bekar yaşayan erkeğin ev içerisindeki aczini tüm olağanlığıyla kabullenerek "*Yok, çıkıyor bana sağolsun. Çıkıyor bana, sahip çıkıyor.*". yanıtını veriyor.

Bu diyalogla doğrudan paralel bir başka diyalog ise programın 3. gününde yaşanıyor.

UA - Evlenmemiş mi olmalı?

TH - Evlenmiş olabilir ama çocuğu olmasın. Çocuklar sorun çıkarıyor.

SK - O zaman sen evlendikten hemen sonra bir çocuk yapacaksın. Allah izin verirse tabii. Sonra, dışarıdan ödeyeceksin sigortanı.

TH - Çok istiyorum, evet.

SK - Peki o zaman ev işleri?

TH - Ben çok iyiyim, 10 parmağımda 10 marifet var benim.

SK - 10 marifet...

TH - Evet. Ev işinde ben çok iyiyim.

Burada da daha önceki diyaloğun aksine, az önce belirtildiği gibi çocuk yapmak isteyen kadına yine ev işi soruluyor. Yalnız yaşayan erkek adaya "ev işlerini kim yapıyor?" diye sorulurken, burada da çocuk yapmak isteyen kadın adaya "o zaman ev işlerini kim yapacak?" sorusu yöneltiliyor. Her iki diyalogda da ev işini kadının yapması gerektiği, erkeğin yapamayacak olması vurgulanırken, ilkinde bu işleri yapacak bir kadının yokluğu durumunda bir başka kadının yapabileceği üzerinde duruluyor ve bu örnekte de sorunun yöneltildiği kadın “10 parmağımda 10 marifet var benim” diyerek hem çocuk yapıp hem de ev işlerini de bir yandan yürütebileceğini vurguluyor.

Ev işinin yanında, erkeklerin “elinden gelmeyen” bir diğer şey de yemek yapmak olarak görülmektedir. Kimi zaman erkeğin yemek yapmayı beceremediği, kimi zaman ise erkeğin “bir tas çorbasını sıcak içmek” için evlenmek istediği üzerinde durulmaktadır.

MB - Rahat olmakla iş bitmiyor yani, bir aile olması gerek illa ki. Şimdi ben çalışıyordum, işimi bıraktım, 2 sene çalıştım, eve geliyorum ev buz gibi. Eve geleceğim

gelmiyor yani. Şimdi bekar olduğumdan para da tutamıyorum, dışarıda yediğim için para da tutamıyorum. 4 sene fabrikada çalıştım, herkes beni seviyor yani.

SK - Peki sen hiç para biriktirmedin mi çalışırken?

MB - İşte ev yaptırdım, köye ev yaptırdım.

SK - Köye ev yaptırdın.

MB - Babamızın mülkü yoktu, biz çalışaraktan buraya geldik.

Erkek katılımcı evdeki yalnızlığından bahsediyor, evde kendinden başka kimse olmadığı için evin "buz gibi" olduğunu ifade ediyor ve evlenmek istemesinin bir nedeninin o olduğunu söylüyor. Bunun yanında bu noktada söylediği "*...bekâr olduğumdan para da tutamıyorum, dışarıda yediğim için para da tutamıyorum.*" ifadesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Zira katılımcının kurduğu nedensellik ilişkisinde "bekâr olduğum için dışarıda yemek yiyorum, dışarıda yediğim için de para tutamıyorum." denmektedir. Yani yemeği dışarıdan yemesinin "gerekli" olması, para tutamamasının bir nedeni iken, bekâr yaşıyor olmasının da bir sonucu olarak görülüyor aynı zamanda.

SK - Mesela sabah kalktığınızda size kahvaltı hazırlarsa hoşunuza gider mi? Ya da kahvaltıda gazete okursa sizi sinirlendirir mi?

PH - Hayır, sinirlendirmez. Ben seve seve hazırlarım, yemek yapmasını çok severim.

Bu diyalogda da, SK tarafından kadın adaya, eşinin sabah kahvaltı hazırlamasının kendisinin hoşuna gidip gitmeyeceği soruluyor ve karşılığında buna gerek olmadığını ifade eden "ben seve seve hazırlarım, yemek yapmasını çok severim." yanıtı geliyor. Öncelikle, böyle bir sorunun soruluyor olması dahi zaten varsayılan "kahvaltı hazırlayıcı"nın kadın olduğu düşüncesini ortaya koyuyor ve

erkeğin bunu yapması bir jest olarak sunuluyor. Katılımcının verdiği yanıt ise, durumun böyle olmasından kendisinin zaten mutluluk duyacağı yönde.

MB - Beni kırıp incitmezse ben onu başımın tacı yaparım, ben bunları istiyorum. Yoksa ben bir tas çorbamı sıcak içmek istiyorum.

Bir erkeğin evleneceği kadından beklentisini ortaya koyan bu ifadede erkeğin evleneceği insandan beklentisi kendini incitmemesi iken, evlilikten beklentisi de hem mecazi, hem gerçek anlamda "bir tas çorbasını sıcak içmesi" olarak görülüyor. Bu ifade yemek yapmanın kadına ait bir iş olduğunun yanında aynı zamanda erkek eve geldiğinde yemeğin hazır ve sıcak olmasına da atıfta bulunuyor.

Kadının yemek yapmayı biliyor olması verili kabul edilmesinin yanında, bu beceriden yoksun olan veya bunu hakkıyla yerine getirmeyen kadının eleştirildiği ve aşağılandığı da görülmektedir. Veride buna örnek olarak gösterilebilecek iki diyalog bulunmaktadır.

AOB - Şimdi tabii ki büyük sebep olduğunu düşünüyorum. Şimdi kısaca özür diliyorum tüm hanımlardan. Bunların böyle yapacağını hiçbir zaman düşünmüyorum. Afedersiniz, boğazıma da çok düşkün bir insan değilim. Bir defa bir sütlaç yapmasını arzu ettim kendisinden, 2 sene ben bunu yiyemedim. Bu kadarını söylesem, daha açmasak daha iyi olur diyorum.

SK - 1.5 ay oldu ayrılalı?

AOB - 16 ay oldu, evi terk etti, komplo kurdu. Kendisi terk etti evi. Şöyle diyeyim onu, kendisi zaten İstanbul'da bir arsamız vardı. İki arsam var da, birini bana ver... Bunu 20-25 senedir söylüyordu kendisi. Birini bana ver, seninle boşanalım. Benim boşanma niyetim olmadığı için kulakardı ettim.

Bu diyalogda, eşinden boşanmış olan erkek katılımcı, boşanma nedeni sorulduğunda örnek olarak istediği bir sütlacı 2 sene eşinin yapmadığını söylüyor. Daha sonra da boşanma nedeni olarak eşinin komplo kurmuş olmasını belirtiyor. Burada durumun iki türlü değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Öncelikle, boşanma nedeni eşinin kendisine yapmadığı sütlaç ise, açıkça bunu onun görevi olarak görmekte, yerine getirmemesini boşanmaya giden sebeplerden biri olarak görmektedir. İkinci durumda da bunun, boşanmasının gerçek nedenini söylememek için öne sürdüğü bir yanıltıcı yanıt olduğu düşünülebilir. Ancak bu durumda da yine bunun makul bir ayrılık gerekçesi olarak görülmesi söz konusudur. Dolayısıyla her iki durumda da ataerkil bir bakış söz konusu olduğunu söylemek mümkündür.

ÜB - Bir sorun bakalım, o kaç yıl evlilik yaşamış, ben kaç yıl... Ben 27 yıl yaşadım. Kendisi acaba kaç yıl yaşamış? Yemek yapmasını dahi bilmiyor.

Bu ikinci metinde ise daha önce görüştüğü ve anlaşamadığı kadınla canlı yayında tartışan bir erkek katılımcının sözleri görülmektedir. Karşıdaki kadını evliliğe uygun olarak görmediğini ifade eden aday, bunu söz konusu kadının daha önce yaptığı evliliğin süresine ve "yemek yapmasını dahi bilmemesine" bağlamaktadır. Aynı aday daha önce aradığı gelin adayının özelliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

SK - Yani yemek yapması, titiz olması?

ÜB - Tabii ki yemek yapması... Çok titiz olmamak şartıyla evinin temizliğine bakan bir bayan olsun. Hayatı paylaşabilen bir bayan olsun. İyi günde kötü günde her zaman yan yana olalım.

Burada görüldüğü gibi, erkek katılımcı evlenmek istediği kadının yemek yapmasını istediğini "tabii ki" ifadesiyle mutlaklaştırmaktadır. Bunun yanında "evinin

temizliğine bakan bir bayan" ibaresi de iki şeye işaret etmektedir; birincisi kadının evin temizliğinden sorumlu olduğu ve ikincisi de evin, kadının mekânı olduğu. Katılımcının "evimin" veya ortak bir alan olduğundan yola çıkarak "evimizin" demek yerine "(*onun*) evinin" diyor olması bu şekilde değerlendirilmektedir.

İB - Ben şöyle söyleyeyim, mesela diyelim ki şimdi bir evin içerisinde, mesela diyelim ki nelerden hoşlanmazsınız, yani bir erkekte neleri sevmezsiniz? Bir bayan olarak... Yoksa salaş bir hayatı mı seversiniz, yoksa...

Evin, kadının yeri olduğuna veya kadının yerinin evi olduğuna ilişkin bir başka gizil vurgu da bu diyalogda görülmektedir. Kadınlara genel olarak kamusal alana dair çok az soru ve yorum yöneltilirken, burada da katılımcı "Bir evin içerisinde nelerden hoşlanmazsınız, yani bir erkekte neleri sevmezsiniz?" sorusuyla kadını evle bütünleştirmektedir. Bir erkekte sevilmeyen şeylerle evin içinde hoşlanılmayan şeyler ne kadar bağımsız olsa da, erkeğin ev içerisindeyken ne yapmasından hoşlanılmayacağı sorusunun, bir ölçüde "kadının erkeğe ancak ev içerisinde müdahale edebileceği" yaklaşımıyla paralel olduğu düşünülmektedir.

Erkeğin genelde ev işlerini ve yemek yapmayı beceremiyor olduğuna ilişkin vurgunun ve ifadelerin aksine, bunun tersi yönünde ifadeler nadiren de olsa yer almaktadır:

TK - Bana göre çıkar uyumlu bir evlilik, çünkü babam hani yuva kurmaya uygun, eşine sadık, dediği gibi hiçbir kötü alışkanlığı olmayan, yeri geldiğinde ev işlerinde bile yardımcı olmayı seven bir insan. Zaten annemle evliyken de böyleydi, dediğim gibi mutlu edeceğine inanıyorum ben.

Bir kadın adaya talip olarak gelen ve kendinin babası olan erkek katılımcıdan bahseden genç kadın, babasının "yeri geldiğinde ev işlerinde bile yardımcı olmayı seven bir insan" olduğunu ifade ediyor. Burada dikkat çekilmesi gereken noktanın, erkeğin ev işlerine müdahil olması durumunda kendisinin "yardımcı" olarak görülmesi, ama esas olarak bu işlerin kadına ait görülmesidir. Dolayısıyla her ne kadar cinsiyet eşitliği ve ev içindeki işlerin paylaşımında adalet yönünde bir görüş belirtiliyor olsa da, ifadenin kurgusu aslında temelde yatan bakışın farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Yine görünmez bir şekilde, kadının ev işinin sorumlusu olduğuna atıf yapılmaktadır.

RB - Ben çok becerikli bir insanım, dolma yaparım, baklava yaparım, hepsini yaparım. 1 senelik evim. Beyaz eşyamın tamamı bir numaralı Alman malı.

SK - Hanımlar mutfağa bakın, çok güzel! (Fotoğrafları gösteriyor)

5 günlük kayıt boyunca bizzat yemek yapma konusunda becerikli olduğunu söyleyen tek erkek adayın söylediği bu sözler her ne kadar becerisine atıfla başlasa da ardından yine mal varlığına odaklanarak sonlanmaktadır. Bu katılımcının "kadınlara ait" olarak görülen bir alana bir adım atıyor olmasına karşın yine de varlığına/gücüne vurgu yapması ataerkil söylemin dışına çıkma çabası bulunmasıyla birlikte yine de çıkamıyor olduğu şeklinde yorumlanabilir. Aynı zamanda, SK'nın evin fotoğraflarına bakarken kadınlara "hanımlar mutfağa bakın, çok güzel!" vurgusu yapıyor olması da, kadının yerinin mutfak olduğuna dönük bir ibare olarak görülmektedir.

AB - Geçis süresi olur, yan tanıştıktan sonra bir 3 ay 5 ay 1 sene 2 sene geçiş süresi olur. O süre içerisinde sen onun yatma tarzını, temizlik tarzını, ütüsünü, yemek yapma

tarzını, arkadaşlarıyla iletişimini, komşularla, anne baba ilişkilerini öğrenmiş olursun, ona göre hareket edersin yani. Bu saatten sonra hanımefendinin öğreneceği bir şey yok İlhancığım, bir tek sana alışacak.

Bir önceki örnekte de görüldüğü gibi, programda zaman zaman kadınlara dönük ayrımcı ifadelere karşı çıkılmaktadır. Ancak bu karşı çıkma çoğu zaman ataerkilliğin veya hegemonik erkekliğin bir başka şekilde tezahürü ile gerçekleşmektedir. Bu konuşmada da evlendiğinde eşinin kendisinden özellikle nasıl davranması gerektiğini öğreneceğini söyleyen erkek adaya bir başka erkek aday itiraz etmektedir. Bir şey öğrenmek yerine sadece kendisine alışması gerektiğini ifade eden aday, erkek adayın da eşinin "*temizlik tarzı, ütüsü, yemek yapması*" gibi özelliklerini öğreneceğini, ona göre hareket edeceğini belirtmektedir. Erkek adayın ataerkil ve cinsiyetçi yaklaşımına itiraz ederken aynı yaklaşım ortalama temsillere daha uygun, daha makul görülen bir başka bakış açısıyla sergilenmektedir.

Kadının erkeğe ve ailesine bakım sağlamakla yükümlü olduğuna ilişkin ifadeler de programda sıklıkla yer vermektedir. Buna verilebilecek bir örnek şöyledir: Sunucu SK, erkek katılımcıya talip olarak gelen kadın katılımcının mesleğinin hemşirelik olduğunu öğrenince bunun erkek aday için bir şans olduğunu belirtiyor ve aralarında şöyle bir diyalog geçiyor:

SK - Bak şöyle bir şansınız var, hemşire hanımefendi. Ailenize ve size, yani içtiğiniz ilaçlardan, hastalandığınız zaman nasıl bakacağına kadar... Yani hem eşiniz, hem doktorunuz...

AB - Olabilir, niye olmasın ki.

SK - Hani hanımlar diyor ya, "hem hocam ol hem kocam ol" diye, bu da öyle bir şey işte.

Bu diyalogda bir kadın için "hem eşiniz hem doktorunuz" olarak yapılan bir "bakım/bakıcılık" vurgusu açık bir şekilde görülmektedir. Bunun yanında "Hani hanımlar diyor ya 'hem hocam ol hem kocam ol' diye..." sözüyle de erkeklerin 'öğretici, bilge, danışılacak kişi' olduğuna ilişkin paralel bir vurgu yapılmaktadır. Yani benzer iki cümle, farklı iki cinsiyet için kullanılarak erkeklerin bilge, kadınların bakıcı olduğuna ilişkin bir görüş ortaya konmaktadır. Ardından gelen bir yorum da yine bu görüşü desteklemektedir.

AB - İrade Hanım da iyi bir hanım. Donanımlı. Bu arada sağlık açısından da sana ileride çok yardımcı olacak bilgi ve donanım var.

Özbay ve Baliç (2004), ev içerisindeki erkek üzerine yaptıkları araştırmada erkeğin evde hemen hemen görünmez olduğunu, erkeğe ilişkin ev-içi yaşantıların oldukça sınırlı göründüğünü belirtmektedir. Bu başlık altında bahsedilen tüm içerikten muaf görülen erkekler, özellikle ev içerisinde kendilerine ayırdıkları bir çalışma odası veya atölye gibi bir “kurtarılmış alan”da var oldukları ve bu sayede kendilerini evin diğer kısımlarından ve onların sorumluluklarından soyutladıkları ifade edilmektedir. Aynı zamanda çocuk sahibi olan bir kadının artık eve çok daha sıkı sıkıya bağlı olduğunu ifade eden James (2010) de kadının bakıcı rolü nedeniyle bu güç dengesizliğinde daha fazla altta kalan taraf olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında ifade edilen ve kadınla bağdaştırılan her bir niteliğin ataerkil söylemin en katı noktalarıyla bağlantılı olduğunu ve erkek temsilinin de kadınların ev içindeki durumunun ayrıntılı olarak anlatımıyla ortaya konduğunu söylemek mümkündür.

Kadın namusludur / namusunu korumalıdır

Kadına yüklenen rollerden biri de namuslu olma ve namusunu koruma yükümlülüğüdür. Program boyunca hiçbir erkek için bu sorun olmazken, bir başka erkekle evlilik öncesi cinselin de ötesinde fiziksel temasta bulunan kadınların kendilerine ve erkeklerin söz konusu kadınlara ilişkin ifadeleri bu durumu ortaya koymaktadır:

GH - Sonra diyor ki Yücel Bey diyor ki, daha bunun talipleri de olmaz. Elinden tuttuğun kadının taliplerini düşünmüyorsun da, yeni gelmiş karşına oturan bayanın taliplerini mi düşünüyorsun? Benim gururum onurum yok mu? Bir erkek olarak bir düşün bakalım.

SK - Bu kadın ama ilk defa birine bunu yaptı, ilk defa yaptı. O kadar akıllı ve mantıklı ki, yapmaz yani.

ÜB - Sevdi, öptü. Bunları yaptı. Niye yapmış o zaman? Niye sevmiş o zaman? Beni 1 hafta boyunca sevdi. Bakın, akşam olduğu zaman...

HH - 1 hafta boyunca... Bir dakika! Çanakkale'de bir hafta boyunca oğlunuzun bir saat ricasıyla ben size Çanakkale'ye kızımla beraber geldim Ülkü Bey!

ÜB - Sabah oldu mu kafası bozuluyor.

(...)

ÜB - Peki, ben de şunu sorayım o zaman. Peki, bir hafta boyunca akşamları sabaha kadar sevişip ondan sonra... Ne diyeyim ya? Gündüz de kendini bozan...

SK - Aaa!

HH - Beyefendi, sizin sevişecek durumunuz bile yok, saçmalamayın orada.

(...)

SK - Ben kızıyorum da, sonra bana diyorlar ki bu kadın niye bağırıyor. Bak, gördünüz mü? Bu konuyu kapatın. Bir kere daha nikahtan önce bir görüşürsünüz, kadınlara sesleniyorum, adınız böyle çıkar. Erkeklere bir şey olmaz, erkek erkektir yapar. Kadınlara söylüyorum. Kafanıza göre çıkarsınız, dışarıya çıkarsınız. O Songül de vardı, Songül'e de dün söyledim, nişanlanıyorlar gidiyorlar, geliyor adam... Yapın yapmayın, doğru olun olmayın,

adam burada sinirlendiği zaman kendini aklamak için bir şey derse üstünüze yapışır kardeşim.

Burada alıntılanan iki farklı metin parçasından ilkinde, kadın ve erkeğin yalnızca evlenecek olmaları durumunda duygusal anlamı olan bir fiziksel temasta bulunabilecekleri, aksi takdirde kadının onurunun/gururunun zedeleneceği bir kadın tarafından vurgulanmaktadır.

İkinci diyalogda benzer bir tutumun bu sefer erkek katılımcı tarafından sergilediği görülmektedir. Program sunucusu, söz konusu kadın adayın ilk defa bir talibiyle evlilik görüşmek üzere konuşmayı kabul ettiğini söylerken, kadın katılımcı bir hata yaptığını, görüşmelerine karşın hemen vazgeçtiğini söylemektedir. Erkek katılımcı ise kadının bir hafta boyunca kendisini sevdiğini, öptüğünü, eğer vazgeçtiyse bunları neden yaptığını sormaktadır. Daha sonra üzerine gelinmesine sinirlenen erkek aday, kadın katılımcının kendisiyle "bir hafta boyunca sabahlara dek seviştiğini" ifşa etmektedir. Buna karşılık aldığı yanıt ise "sizin sevişecek durumunuz bile yok, saçmalamayın" olmuştur.

Burada bir tartışma içerisine giren taraflardan erkek olanın, kadını cinsel ilişkiye girmiş olmasını öne sürerek küçültmeye çalışması ve kadının da kendini erkek adayın cinsel iktidarsızlığına atıf yaparak savunması dikkat çekicidir. Her ne kadar salt bu diyalog üzerinden net bir değerlendirme yapmak mümkün olmasa da, erkek rolleri başlığı altında irdelenen "erkektir yapar" yaklaşımının ve bu başlığın konusu olan "kadının namusunu koruması yükümlülüğü"nün bir dışavurumunu bu diyalogda görmek mümkündür. Tarafların arasında geçen bu diyaloğun ardından program

sunucusu SK'nın "*Bir kere daha nikahtan önce bir görüşürsünüz, kadınlara sesleniyorum, adınız böyle çıkar. Erkeklere bir şey olmaz, erkek erkektir yapar.*" sözleri de burada açığa çıkarılmaya çalışılan ataerkil söylemi çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özellikle toplumsal cinsiyet çalışmalarında oldukça önemli yer tutan namus kavramı üzerinden burada ifade edilenler ataerkil söylemin öne çıkan birer parçasıdır. Namus kavramının kadın üzerinde bir baskı ve kontrol mekanizması olması (Dincer, 2007) ve bunun kadın tarafından kabullenilmesiyle birlikte erkek tarafından da yeri geldiğinde hem bir savunma hem de bir saldırı aracı olarak kullanılması, ataerkil söylemden yararlanarak erkekliğe ilişkin toplumsal geçerliği olan bazı noktaları açığa çıkarmaktadır.

Kadın isterse yapar / Kadın kendini sınırlar

Veri metninde kadına ilişkin dikkat çekici bulgulardan biri de kullanılan kadınların kendilerini (*toplum için*) sınırladığı oysaki isterlerse her şeyi yapabilecekleri yönündeki ifadelerdir. Bunlar şu şekilde yer almıştır:

MH - İrade Hanım, Ali Bey hoşgeldiniz öncelikle. Ben detaylara giremeyeceğim İrade Hanım ama şöyle bir şey söylemek istiyorum; ee, şey... Öyle bir şey ki, azmin gücü diyeceğim ben size, gerçekten söylüyorum. Ve kadın isterse yorumunu yapacağım.

Her ne kadar tamamlanamamış bir cümle olsa da, bağlam içerisinde incelendiğinde, kadın katılımcının söylediğinin, şu anda hakkında konuşulan kadın evlilik adayının çok azimli ve başarılı olduğunu belirtmek için söylediği anlaşılmaktadır. Bu söylemde dikkat çeken en önemli nokta ise "kadın isterse..." kalıbıdır. Her ne kadar kullanan kişi açısından olumlu ve iyi niyetli bir anlam taşısa da, bu kalıba biraz daha yakından bakınca bu kullanımın ardında yatan varsayımlar da görülebilmektedir.

"Kadın isterse..." kalıbı, örneğin "...her şeyi yapar." gibi bir ifadeyle devam edebilir. Genelde bu kalıbın kullanımı da olumsuz bir varsayım içerir. Bir örnekle açıklamak gerekirse, "Kadınların iyi sürücüler olamayacağı" şeklindeki varsayıma "kadın isterse araba da kullanabilir, uçak da..." yanıtı verilebilir.

Bu kalıbın "erkek" karşılığının olduğunu söylemek çok mümkün değildir, zira zaten varsayılan durum olarak, "erkek isterse her şeyi yapabileceği" için gerek yoktur. Yani "erkek isterse araba da kullanabilir, uçak da" ifadesi anlamlı/mantıklı değildir çünkü zaten bahsedilen her iki eylemi de baskın olarak gerçekleştiren

erkektir. Dolayısıyla bu ifadenin gizil bir ataerkillik içerdiği ve erkeği "her şeye kadir" olarak görürken kadının da "isterse" yapabileceği, ancak zorlanacağı şeklinde yorumladığı düşünülmektedir.

LH - Geldiği için çok teşekkür ederim, onur verdi bana ama... Çok onur duydum ama olamayacak. Çok hareketli, kıpır kıpır bir bey, ben ayak uyduramam.

SK - Kıpır kıpır bir bey diyor ki dingin bir hayat istiyorum diyor. Neşeli olması, güleryüzlü olması demek değil ki dışarıda hep... Korktuk mu biraz?

LH - Birazcık korktuk evet.

SK - Yaşam tarzından mı korktuk? Korkuların var o zaman, istediğin bir şey için kendini engelliyorsun.

LH - Yapamam diye. Sonra belki olmaz...

(...)

KB - Yani çok istiyordum ben, çok da üzüldüm ama yapacak bir şey yok. Bu işlerde hiç yapacak bir şey yok, ısrar etmek de anlamsız.

SK - Hanımların korkuları evet. Yaşamak istediği şeye gem vurup da daha sonra kendilerine sorup niye yapmadım diye kızarlar.

Bu diyalogda da SK tarafından ifade edilen kadınların kendilerini sınırlıyor, yaşamak istediklerine gem vuruyor olmaları durumunun, hem "kadın isterse" hem de "erkektir yapar" kalıbıyla paralel olduğu düşünülmektedir. Her üç ifadenin de, kadının dikkatli olması, kendini koruması gerektiği, kırılgan olduğu ve erkeğin de yapacaklarından ötürü yaşayacağı sıkıntının çok daha az olduğunu belirttiği ve ataerkil söylemin yansımaları olduğu düşünülmektedir.

Kadın erkeğe uyum sağlar

Programa katılan evlilik adayı kadınlara dönük beklentilerden biri de, evlenecekleri erkeğe uyum sağlamalarıdır.

ŞH - Ben çalışabilirim, evet. Karşımdaki insanla anlaşmamıza bağlı bu, çalışabilirim de... Türkiye'nin her yerine gidebilirim, ilk önceliğim Eskişehir. Eskişehir'de yaşayan birisiyle evlenmek istiyorum.

Bu konuşmayı yapan adayın önceliği Eskişehir'de yaşayan biri ile evlenmek olsa da, başka şehirlerden talibi olması durumunda Türkiye'nin her yerine gidebileceğini söylüyor. Dolayısıyla en başından kadının -en azından yaşanacak şehir açısından- erkeğe uyum sağlamak üzere koşullandığını ve söylemini bunun üzerine kurduğunu ve çalışma durumuna ilişkin de yine aynı durumun geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

UA - Yalnız mı yaşıyorsunuz Kıbrıs'ta? Kendi eviniz var? Hanımefendiyi alıp evlenip Kıbrıs'a götüreceksiniz.
ŞB - Evet, evet.

UA - Kızı alıp İngiltere'ye mi yerleşeceksiniz?
KB - Evet, inşallah.

Burada da yine daha önce bahsedilen “kız alma” kavramının bir uzantısı görülmektedir. Kadın katılımcıların, erkek katılımcılara uyum sağlayarak, onların yaşadıkları yere yerleşmeleri beklenmektedir. Bu durumun elbette özellikle ekonomik geliri sağlayan erkeğin işine bağlı olmanın etkili olduğunu belirtmek gerekir.

AB - Hoşgeldiniz. İlhan Bey sen de hoşgeldin. Burada Türk örf ve adetlerine göre hanımefendiler büyüyorlar. Yani bu saatten sonra şöyle yaparsın, böyle yaparsın, bunları geç. İthal gelin getirelim sana Amerika'dan, o zaman onlara öğreteceksin. Başka çıkar yolu yok. Yani bu yaşa gelen bir bayan artık boş zamanını dolu zamanını nasıl geçireceğini öğrenmiştir İlhancığım. Onun için tereddüte düşme. Ha, seninle birlikte olduktan sonra alıştırırsın kendi huyuna, karakterine, ondan sonra rahat bir hayat geçirebilirsin.

SK - Hep bu hanımlar alıştırılıyor zaten, hiç biz beyleri alıştıramıyoruz.

Bu diyalogda ise bir katılımcı çok açık bir şekilde kadının, evleneceği erkeğin huyuna ve karakterine uyum sağlaması gerektiğini söylemektedir. SK her ne kadar itiraz ediyor olsa da, katılımcının "Türk örf ve adetlerine" dayandırdığı ataerkil söylem daha baskın görünmektedir.

Sonuç

Bir hafta süresince takip edilen bu oldukça popüler televizyon programına ilişkin yapılan tüm bu yorumlar bir arada değerlendirildiğinde birkaç nokta özellikle dikkat çekmektedir.

Öncelikle, araştırmanın odağının erkeklik ve ataerkillik olmasından da yola çıkarak, gündüz kuşağının bu popüler programında çok baskın bir şekilde ataerkil söylemin hakim olduğu görülmüştür. Farklı medya organlarında, kitaplarda, gazetelerde yer alan ataerkil ve cinsiyetçi söylemin söz konusu televizyon programında da gerek kadınlar gerekse erkekler tarafından benimsenerek kullanıldığı, yaygınlaştırıldığı ve pekiştirildiği görülmektedir. Söylemin inşacı yapısı göz önünde bulundurulduğundaysa bu ataerkil söylemin yalnızca kişilerin düşüncelerini ve tutumlarını yansıttıkları bir araç, bir eylem olmadığı, aynı zamanda bununla içinde bulundukları bağlamı etkiledikleri ve izleyen binlerce insana bu mesajı tek taraflı olarak sundukları düşünülmektedir. Bu araştırmanın konusu, bu mesajı sunan program katılımcıları olduğu için, bu veriden mesajın iletildiği "alıcı"lara ilişkin herhangi bir yorum yapmak mümkün değildir. Bu programı ve/veya türevlerini izleyenlerin programdan ne tarz mesajlar aldıklarına ilişkin yapılacak bir çalışma, bu konuda aydınlatıcı olacaktır.

Dikkat çeken bir başka nokta ise, söz konusu ataerkil söylemin tüm katılımcılar tarafından çok ciddi şekilde içselleştirilmiş olması ve ataerkil söyleme ve

cinsiyetçi durumlara/ifadelere karşı çıkarken dahi başka ataerkil ifadeler kullanılıyor olmasıdır. Bu içselleştirme yalnızca "hegemonik erkek" olarak nitelenebilecek olan erkekler tarafından değil, aynı zamanda bu ayrıcalıklı görülen hegemonik sınıfın dışında kalan erkeklerle birlikte kadınlar tarafından da kullanılıyor olması bu içselleştirmenin ne derece önemli olduğunu göstermektedir. Yani programda yer alan hem hegemonik erkekler, hem hegemonya sahibi olmayan erkekler ve hem de kadınların kullandığı söylem yalnızca hegemonik erkeklerin lehine işlemekte ve tüm bu kişiler ama istekli ama istem dışı, bu durumu pekiştirmektedir.

Araştırmada öne çıkan bir başka durum ise programda yer alan tüm bireylerin söylemlerinde toplumsal cinsiyete dayalı güç ve iktidar ilişkilerinin oldukça açık bir şekilde sergileniyor olduğudur. Keskin bir şekilde yapılan özel-kamusal alan ayrışması, erkeğin yaş, maddi güç, eğitim gibi "iktidar sağlayıcı" tüm araçlar açısından üstün olmasının gerekli olması, durum böyle olmadığında yaşanan kimi çatışmalar bu güç ilişkilerini ortaya koyan temel noktalardır. Tüm bu ilişkilerin ne şekilde ortaya konduğu ve özellikle nelere dayandırıldığı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla eleştirel söylem analizinin temel amaçlarından olan "toplumsal güç ilişkilerinin açığa çıkarılması"na erişildiği söylenebilir.

İdeal, yani programa uygun olacak bir başka deyişle "evlenilecek" erkeğin hegemonik erkeklik normlarıyla olan paralelliği de yine bu çalışmada ortaya konan bir olgudur. Mevcut literatürden yola çıkarak medyada sunulan erkekliklerin hegemonikleşmesi ve idealize olmasıyla da paralel olarak, katılımcı erkeklerin kendilerine ilişkin ve katılımcı kadınların evlenmek istedikleri erkeklere ilişkin

anlatılarının da bu paralelliğe işaret ettiği düşünülmektedir. Araştırmada derlenen tüm veriler ve yorumlar birlikte değerlendirildiğinde, "hegemonik erkeklik" ve "evlenilecek ideal erkek" arasındaki bu paralelliğin bir ölçüde yaş, statü, gelir, kariyer gibi kimi niteliklerden yana en azından belli bir seviyeye gelmiş bir erkeğin idealize ediliyor olmasından kaynaklanıyor olduğu düşünülmektedir. Bu benzeşmenin de yine tek taraflı olmadığı, tüm sosyal inşacı olgularda olduğu gibi, burada da karşılıklı bir etkileşim olduğu düşünülmektedir. Yani medyada sunulan erkeklik, görünürlüğü arttığı için hegemonikleşmekte, dolayısıyla programda gerçekleşen anlatılar buna dönük olmakta ve bu da yine medyadaki hegemonik erkekliği daha fazla görünür kılmakta, beklentileri o yönde şekillendirmektedir.

Araştırmanın sınırlılıklarına bakıldığında öncelikli olarak elbette incelenen veri kaynağının bir televizyon programı olması ve bunun kurgusal olması olasılığı akla gelmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, kurgusal olsa dahi program bu şekilde işlemektedir ve neden bu şekilde kurgulanıyor olduğu da önemlidir. Bu tarz programların ne ölçüde gerçek ne ölçüde kurgusal olduğuna dönük yapılacak bir araştırma elbette bu yöndeki bir eksiği kapatacaktır ancak söylendiği gibi bu çalışmada ortaya konmaya çalışılanın ataerkil söylemin ve erkekliğin "neden" değil, "ne şekilde" sunulduğu olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

Bu araştırmanın bir başka sınırlılığı ise, programın bir canlı yayın olmasından ötürü gerçekleşen konuşmaların belli bir çerçevede yürüyor olması ve belli çizgileri aşmasının olağan koşullarda mümkün olmamasıdır. Örneğin ataerkilliğe ve erkekliğe ilişkin cinsellik temelinde söylenebilecek pek çok şey olmasına karşın bu programda

bununla karşılaşmak neredeyse imkânsızdır. Yalnızca bir kere cinsellik üzerinden hakaretamiz bir tartışma oluşmuş olması ve bunun da program sunucuları tarafından bastırılarak kapatılmış olması durumu göstermektedir.

Son olarak da geleneksel yöntemlerden farklı olarak nitel veri analizinde yorumlamanın çok ön planda olduğuna vurgu yapmanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma boyunca da tartışma bölümünde ifade edilenlerin tümü veri kaynağının tekrar tekrar değerlendirilmesi sonucunda çıkarsanan yorumlardır ve bu yorumlar da elbet kişiden kişiye ve bakıştan bakışa değişkenlik gösterecektir. Ancak buna rağmen, söylem analizi yöntemini kullanan ve yaygınlaştıran farklı araştırmacıların önerdiği şekilde bu araştırmanın da iç tutarlılığı olduğu, verimli olduğu ve yeni soru işaretlerinin oluşmasına yardımcı olduğu düşünülmektedir.

Kaynakça

78 Kadın 472 Erkek Vekil Meclis'te (2011). Bianet.org. Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://bianet.org/bianet/bianet/130697-78-kadin-472-erkek-vekil-mecliste

Akdoğan, H. (2004). *Medyada Kadın*. (2. baskı). İstanbul: Ceylan Yayınları.

Akis, Y. (2009). *Profeminist Erkekler: Akademide Feminizmin gizli müttefikleri mi?.* Türkiye'de Neo-liberalizm, Demokrasi ve Ulus-Devlet: 10. Sosyal Bilimler Kongresi Metinleri, Yordam Kitap.

Alemdaroğlu, A. ve Demirtaş, N. (2004). Biz Türk erkeklerini böyle bilmezdik!: Mynet'te erkeklik halleri. *Toplum ve Bilim.* Sayı 101, 206-224.

Altınal, B. E. (2010). Rölativizm mi, Eleştirel Realizm mi: Sosyal İnşacılıkta Yöntemsel ve Politik Sonuçları Olan Epistemolojik Bir Tercih. *Eleştirel Psikoloji Bülteni.* Sayı 3-4, s. 75-84.

Altun, M. (2007). Medya ve Toplumsal Cinsiyet Algısı İçin Eleştirel Bir Perspektif. *Aile ve Toplum* 3(11), 71-82.

Altunpolat, R. (2009). Sürüne Sürüne Erkek Olmak ya da Türkiye'de Hegemonik Erkekliğin Azameti ve Sefaleti Üzerine. *İdea İnsan Bilimleri Dergisi*. 1(1), 233-238.

Anderson P. ve Baumberg, B. (2006). *Alcohol in Europe: A public health perspective*. London: Institute of Alcohol Studies.

Asan, H. T. (2009). Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması. *Fe Dergi.* 2(2), 65-74.

Atay, T. (2004). "Erkeklik" en çok erkeği ezer! *Toplum ve Bilim.* Sayı 101, 11-30.

Aydın, F. Ç. (2008). Siyasette "Kadın Tektipleştirme" Süreçleri. N. Mutluer (Ed.), *Cinsiyet Halleri: Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları* içinde (103-121). İstanbul: Varlık Yayınları

Bandura, A., Ross, D. ve Ross, S. A. (1961). Transmission of Aggression Through Imitation of Aggressive Models. *Journal of Abnormal and Social Psychology*. Sayı 63, 575-582.

Bem, S. L. (1974). The Measurement of Psychological Androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology.* 42(2), 155-162.

Bem, S. L. (1981). Gender Schema Theory: A Cognitive Account of Sex Typing. *Psychological Review*. 88(4), 354-364.

Beyhan, T. (2010). *Erkek Muhabbeti*. Erişim tarihi, 1 Aralık 2011. http://www.erkekmuhabbeti.com/index.php?option=com_content&view=article&id=68&Itemid=85

Bilgin, N. (2007). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar* (2. baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bilgin, E. (2004). *An Analysis of Turkish Modernity Through Discourses of Masculinities*. Yayımlanmamış doktora tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Biz Erkek Değiliz İnisiyatifi, (2008). *BEDİ tanıtım metni*. Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://www.blogger.com/profile/02692150528346391202

Bozok, M. (2009). Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklik Üzerine Eleştirel İncelemeler. *Cogito*. Sayı 58, 269-284.

Bozok, M. (2011). *Soru ve Cevaplarla Erkeklikler* (1. baskı). İstanbul: SOGEP.

Burkette, A. ve Warhol, T. (2009). "The Bush Was No Place for a Woman": Personal Pronouns and Gender Stereotypes. *Women and Language*. 32(1), 70-76.

Burr, V. (2003) *Social Constructionism* (2nd edition). New York: Routledge.

Cengiz, K., Tol, U. U. ve Küçükural, Ö. (2004). Hegemonik erkekliğin peşinden. *Toplum ve Bilim.* 101, 50-70.

Cesur, S. ve Paker, O. (2007). Televizyon ve Çocuk: Çocukların TV Programlarına İlişkin Tercihleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(19), 106-125.

Connell, R. W. (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics* (1st edition). Cambridge: Polity Press.

Connell, R. W. (2005). *Masculinities* (2nd edition). California: University of California Press.

Connell, R. W. ve Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*. 19(6), 829-859.

Consalvo, M. (2003). The Monsters Next Door: Media Constructions of Boys and Masculinity. *Sex Roles*. 3(1), 27-45.

Constantinople, A. (1973). Masculinity-Femininity: An Exception to a Famous Dictum?. *Psychological Bulletin*. 80 (5), 389-407.

Courtenay, W. H. (2000). Constructions of Masculinity and Their Influence on Men's Well-being: A Theory of Gender and Health. *Social Science & Medicine*. 50 (2000); 1385-1401.

Çelik, H. ve Ekşi H. (2008). Söylem Analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. (27), 99-117.

Çolakoğlu, B. E. ve Doğaner, M. (2008). Televizyon Reklamlarına Toplumsal Cinsiyetin Yansıması: Erkek Analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 18(2), 333-342.

Demiralp, İ. (1998). Profeminizm. *Kaos GL Gey-Lezbiyen Kültür Dergisi*. Sayı 45, s. 30.

Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet Ayırımcılığının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. *Finans Politik &Ekonomik Yorumlar.* 44 (511), 12-27.

Demren, Ç. (2003). Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar ilişkileri. A. Akın, (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın* içinde. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Demren, Ç. (2007). *Kahvehane Erkekliği: Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dincer, Ö. (2007). *Namus ve bekaret: Kuşaklar arasında değişen ne? iki kuşaktan kadınların cinsellik algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dökmen, Z. Y. (1995*).* İlkokul Ders Kitaplarının Cinsiyet Rolleri Bakımından İncelenmesi. *3P Psikoloji Psikiyatri Psikofarmakoloji Dergisi*. 3 (2), 38-44.

Dökmen, Z. Y. (2004). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (2. baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Durudoğan H., Gökşen, F. ve Oder, B. O. (ed.). (2010). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları – Eşitsizlikler Mücadeleler Kazanımlar*. (1. baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Eckert, P. ve McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and Gender*. Cambridge: University Press.

Edley, N. (2001). Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions. M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates, (Ed.), *Discourse as Data: A Guide for Analysis* içinde (189-229). London: Sage.

Ember C. R. ve Ember M. (ed.). (2003). *Encyclopedia of Sex and Gender – Men and Women in the World's Cultures*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Erdoğan, İ. (Ed.). (2011). *Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil*. İstanbul: Kalkedon Yayınları

Erkek, i. (2012). tdk.gov.tr. Erişim tarihi, 15 Ocak 2012. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f12d9e0412355.31704660

Erkeklik, s. (2012). tdk.gov.tr. Erişim tarihi, 15 Ocak 2012. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f12da1ed3e235.69780002

Erkeksi, s. (2012). tdk.gov.tr. Erişim tarihi, 15 Ocak 2012. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4f12dab538feb4.41442439

Erkiner, E. (8 Mart 2010). *8 Mart'ın 100. Yılında Erkek Araştırmaları*. 8 Nisan 2011, http://bianet.org/bianet/kadin/120496-8-martin-100-yilinda-erkek-arastirmalari

Esen, Y. (2007). Sexism in School Textbooks Prepared under Education Reform in Turkey. *The Journal for Critical Education Policy Studies*. 5 (2). Alınma tarihi, 15 Kasım 2011. http://www.jceps.com/?pageID=article&articleID=109

Esen, Y. ve Bağlı, M. T. (2002). İlkokul ders kitaplarında kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 35 (1–2), 143–153.

Essed, P. (1991). *Understanding Everyday Racism: An Interdisciplinary Theory*. London: Sage Publications.

Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman Group Limited

Feminizm Hakkında Efsaneler ve Gerçekler (2011). *Feminist Atölye internet sayfası*. Erişim tarihi, 15 Aralık 2011. http://tr.feministatolye.org/index.php?option=com_content&view=article&id=338:feminizm-hakknda-efsaneler-ve-gercekler&catid=18:faydal-bilgiler&Itemid=34

Frost, N. (2011). *Qualitative Research Methods in Psychology: Combining Core Approaches*. Glasgow: Bell & Bain Ltd.

Furnham A. ve Mak T. (1999). Sex-Role Stereotyping in Television Commercials: A Review and Comparison of Fourteen Studies Done on Five Continents Over 25 Years. *Sex Roles*. 41(5/6), 413-437.

Gümüşoğlu, F. (2006). *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: ÇEV Yayınları.

Hellinger, M. ve Bussmann, H. (2001) *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

İnceoğlu Y. G. ve Çomak N. A. (2009). *Metin Çözümlemeleri* (1. baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

James, S. (2010). *Cinsiyet, Irk, Sınıf: Kadınlardan Yeni Bir Perspektif*. (Ayten S., Nilgün I. ve Sezin G., Çev.). İstanbul: bgst Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi: 1974)

Jansen, I. (2008). Discourse analysis and Foucault's "Archaeology of knowledge". *International Journal of Caring Sciences*. 1(3), 107-111.

Kalan, Ö. G. (2010). Reklamda Çocuğun Toplumsal Cinsiyet Teorisi Bağlamında Konumlandırılışı: 'Kinder' Reklam Filmleri Üzerine Bir İnceleme. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi*. 1(38), 75-89.

Kızılkan, N. (2009). *Spaces of Masculinities: Bachelor Rooms in Süleymaniye*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Orta Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocaer, S. (2006). Argo ve Toplumsal Cinsiyet. *Milli Folklor*. 18(71), 97-101.

Kundakcı, F. S. (2007). *İktidar, Ataerkillik ve Erkeklik: Ankara Örneğinde Erkek Akademisyenler Üzerine Bir Çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kuruoğlu, H. (ed.). (2009). *Erkek Kimliğinin Değişe(meye)n Halleri.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kuş, E. (2007). Sosyal Bilim Metodolojisinde Paradigma Dönüşümü ve Psikolojide Nitel Araştırma. *Türk Psikoloji Yazıları,* 10(20), 19-41.

Kuş, E. (2009). *Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları – Teoriler ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mani, K. B. (2005). *Televizyon İzleyicisi ve Farklı Okumalar: "Çocuklar Duymasın" Örnek Olayı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Marinucci, M. (2010). *Feminism is Queer: The Intimate Connection Between Queer and Feminist Theory*. Londra: Zed Books.

Medalia, C. ve Chang, V. W. (2011). Gender equality, development, and cross-national sex gaps in life expectancy. *International Journal of Comparative Sociology.*

Morawski, J. G. (1985). The measurement of masculinity and femininity: Engendering categorical realities. *Journal of Personality*. 53(2), 196-223.

Mutluer, N. (ed.). (2008). *Cinsiyet Halleri – Türkiye'de Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Sınırları*. İstanbul: Varlık Yayınları.

O'brien, J. (ed.). (2009). *Encyclopedia of Gender and Society*. London: Sage Publications.

Oğuz, M. C. (2008). Söylem Analizi. *Sosyoloji Notları*. (4-5): 52-57.

Onur, H. ve Koyuncu B. (2004.) Sosyalizasyon sürecinde erkeklik. *Toplum ve Bilim.* 101, 31-49

Özbay, C. ve Baliç, İ. (2004). Erkekliğin ev halleri! *Toplum ve Bilim.* Sayı 101, 89-103.

Özkazanç, A. (23 Mayıs 2010). *Bilim ve Toplumsal Cinsiyet*. 8 Nisan 2011, http://bianet.org/bianet/bilim/122194-bilim-ve-toplumsal-cinsiyet

Özsoy, A. (2005). *Popüler Kültür Ürünü Olarak Durum Komedileri: "Çocuklar Duymasın" Örneğinde Aile Söylemi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parker, I. (1992). *Discourse Dynamics: Critical Analysis for Social and Individual Psychology*. London: Routledge

Parker, I. (2005). *Qualitative Psychology: Introducing Radical Research*. Buckingham: Open University Press.

Perse, E. M. (2008). *Media Effects and Society*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Phillips, N. ve Hardy, C. (2002). *Discourse analysis: investigating processes of social construction*. London: Sage Publications

Pleck J. H. (1995). *The gender role strain paradigm: An update*. R. F. Levant ve W. S. Pollack (Ed.) *A New Psychology of Men* içinde. New York: Basic

Potter, J. (2004). *Representing Reality: Discourse, Rhetoric and Social Construction* (5th edition). London: Sage Publications.

Potter, J. ve Wetherell, M. (1987). *Discourse and Social Psychology: beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications

Potter, J., Wetherell, M., Gill, R. ve Edwards, D. (1990). Discourse: noun, verb or practice?. *Philosophical Psychology*. 3(2), 205-217.

Prusank, D. T. (2007). Masculinities in Teen Magazines: The Good, the Bad, and the Ugly. *The Journal of Men's Studies*. 15(2), 160-177.

Rogers, W. S. (2003). *Social Psychology: Experimental and Critical Approaches* (1st Edition). Glasgow: Bell and Bain Limited.

Sağlık Bakanlığı (2010). Küresel Yetişkin Tütün Araştırması: Türkiye Raporu 2010. Ankara: Anıl Matbaacılık

Saka, H. (21 Mart 2009). Evlilik Programları Sahte mi?. *Yeni Şafak* [online]. Erişim tarihi, 1 Kasım 2011. http://yenisafak.com.tr/Cumartesi/?i=176215

Sancar, S. (2009). *Erkeklik: İmkânsız İktidar – Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler* (1. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

Sancar, S. (17 Haziran 2009). Cinsiyet Eşitliği için Erkek Hareketi: Şiddet Karşıtı Erkekler. http://bianet.org/bianet/bianet/115266-cinsiyet-esitligi-icin-erkek-hareketi-siddet-karsiti-erkekler (Erişim tarihi: 12 Ocak 2012)

Selek, P. (2008). *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*. İstanbul: İletişim Yayınları

Smiler, A.P. (2004). Thirty Years After the Discovery of Gender: Psychological Concepts and Measures of Masculinity. *Sex Roles,* 50(1/2), 15-26.

Smith, J. A., Harre R., ve Langenhove, L. V. (1996). *Rethinkinkg Methods in Psychology* (2nd edition). Londra: Sage Publications.

Sözen, E. (1999). *Söylem: Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite* (1. baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Spargo, T. (1999). *Foucault and Queer Theory* (1st edition). Cambridge: Icon Books.

Strauss, A. L. (1987). *Qualitative Analysis for Social Scientists* (14th edition). Cambridge: Cambridge University Press.

Şah, U. (2009). *Türkiye'deki gençlerin cinsel yönelimlere ilişkin sosyal temsilleri ve homofobi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

The Transgender Taboo Belgeseli, (24 Şubat 2010). Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://documentarystorm.com/the-transgender-taboo/

Topaloğlu, M. (15 Nisan 2011). Kadınlar parlamentoya girmeli mi?. *Milli Gazete* [online]. Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://www.milligazete.com.tr/makale/kadinlar-parlamentoya-girmeli-mi-198041.htm

Tüm izleyiciler grubu rating raporu, (2011). *Medyatava rating verileri*. Erişim tarihi, 15 Ekim 2011. http://www.medyatava.com/rating.asp?TARIH=10.01.2011

Türker, Y. (2004). Erk ile Erkek. *Toplum ve Bilim.* Sayı 101, 8-10.

Umut, M. (2007). *Representations of Masculinities in the Post-1960s Turkish Cinema*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

van Dijk, T. A. (1993). Principles of Critical Discourse Analysis. *Discourse & Society*. 4(2): 249-283.

van Dijk, T. A. (2001). Critical Discourse Analysis. D. Schiffrin, D. Tannen ve H. E. Hamilton (Ed.), *The Handbook of Discourse Analysis* içinde (352-372). Oxford: Blackwell Publishers.

Webb, E. J., Campbell, D. T., Schwartz, R. D., ve Sechrest, L. (1966). *Unobtrusive Measures: Nonreactive Measures in the Social Sciences*. Chicago: Rand McNally.

White Ribbon Hareketi internet sitesi, (2011). whiteribbon.ca. Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://whiteribbon.ca/about_us/

Whorley, M. R. ve Addis M. E. (2006). Ten Years of Psychological Research on Men and Masculinity in the United States: Dominant Methodological Trends. *Sex Roles*. 55, 649-658.

Williams, C. L. (1994). Militarized Masculinity. *Qualitative Psychology*. 17(4), 415-422.

Williams, W L. (1992). Spirit and the Flesh: Sexual Diversity in American Indian Culture (1st edition). Boston: Beacon.

Willig, C. (2008). Introducing Qualitative Research in Psychology: Adventures in Theory and Method (2nd edition). Glasgow: Open University Press

Xue, C. (2008). Critically Evaluate the Understanding of Gender as Discourse. *International Education Studies.* 1(2), 54-57.

Yaşça büyük erkek daha mı güvenilir? (2010). Habertürk [*online*]. Erişim tarihi, 15 Kasım 2011. http://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/575201-yasca-buyuk-erkek-daha-mi-guvenilir

Zeybekoğlu, Ö. (2010). Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı. *ETHOS: Felsefe ve Sosyal Bilimlerde Diyaloglar*. 3(1), 1-14.

Zimmerman, D. H. ve West, C. (1975). Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation. B. Thorne ve N. Henley, (Ed.), *Language and Sex: Difference and Dominance* içinde (105-129). Rowley, MA: Newbury House.

Özet

Bu çalışmada, Türkiye televizyonlarında son yıllarda oldukça popüler olan evlendirme programlarında sergilenen erkeklik temsili ve inşasıyla birlikte baskın olarak kullanılan ataerkil söylem incelenmiştir. Araştırmanın çıkış noktası, etkili bir iletişim aracı olan medyada hegemonik erkekliğin ve ataerkilliğin ne şekilde temsil ve inşa edildiği sorusudur.

Çalışmanın veri kaynağını 2008 yılından beri yayınlanan Su Gibi adlı evlendirme programı oluşturmaktadır. Söz konusu program bir hafta boyunca kaydedilmiş, ardından konuşmalar metne dökülerek bir nitel veri analizi programı aracılığıyla incelenmiş, profeminist bir yaklaşımla eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur.

Özellikle toplumsal güç dengesizliklerine ve iktidar ilişkilerine odaklanan eleştirel söylem analizi aracılığıyla program boyunca kadın ve erkek sunucu, aktif ve yarı-aktif katılımcılar tarafından tutarlı bir şekilde sergilenen ataerkil söylem ve bu söylem aracılığıyla inşa ve temsil eden erkekliğe ilişkin yorumlarda bulunulmuştur. Bu söyleme karşı çıkma amacıyla kullanılan araç dahi ataerkil söylem olmaktadır.

Çalışmanın sonucunda, istisnaların bulunmasına karşın hegemonik erkekliğin ve ataerkil söylemin sunumunda bütün katılımcılar arasında bir uzlaşı olduğu ve program çerçevesinde tanımlanan “ideal/evlenilecek erkek”in büyük ölçüde Türkiye için geçerli olan hegemonik erkeklik normlarıyla örtüştüğü sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hegemonik erkeklik, ataerkillik, eleştirel söylem analizi

Summary

In this study, an analysis is conducted to reveal the representation and construction of hegemonic masculinity through patriarchal discourse in a marriage-type reality show which has been growing more popular since 2008. The starting point of the research is the question of how hegemonic masculinity and patriarchy are represented and constructed through media.

Data source of the research is the show titled Su Gibi, which has been aired on a national TV channel since 2008. The show is recorded for a whole week. Afterwards it is transcribed and analysed via a qualitative data analysis programme through a pro-feminist perspective using critical discourse analysis.

The patriarchal discourse consistently used and reproduced by female and male, active and semi-active participants of the show was analysed through critical discourse analysis, which focuses primarily on social power relations and imbalances in these relations. It is revealed that even the tool to reject the patriarchal discourse is just a lower level of the same patriarchal discourse.

At the end of the analysis procedure, even though there exists some exceptions, a consensus on the presentation of hegemonic masculinity and patriarchal discourse is revealed. Another result acquired through the analysis is that consistent with the literature, the ideal male marriage partner and hegemonic masculinity norms in Turkey are parallel.

Keywords: Hegemonic masculinity, patriarchy, critical discourse analysis